

رباعيات

مِنْ عَمَّرْ بَنْ دَبِيبِ

تَغْرِيبَ

السِّيِّدُ أَحْمَدُ الصَّابِيُّ الْجَفْنِيُّ

عضو النادي الأدبي الفارسي في طهران فناقل
كتاب علم لنفس عن العربية إلى الفارسية لوزارة معارف إيران
وهذه الترجمة هي اقرب الترجمات الشعرية في جمجمة اللغات إلى الأصل
الفارسي بشهادة العلامة (القرزويني) عضو مؤتمر مستشار في مجلس

حفلة الكلمة المعرفة

أول ما قرأت من رباعيات الخيام هو تعریب الادیب السيد ودیع البستانی وقد اثرت في نفسي قرامتها حینذاك بحيث نقلتني من عالمي المحوس الى عالم خیالی بدیع ملوه اللذة والهنا ، فوددت لو بقیت فيه ولا انتقل الى هذا العالم المادي المفعوم بالآلام والاتعب .

وقلت لنفسی ان كان هذا اثر التعریب فما هو اثر الاصل يا ترى ؟ من ذلك الحین اخذت اسعی للوصول الى بنیوں الرباعیات الاصلی . لأن السوّاق والانهار مهما نقیت لابد وان تحمل مع النمیر العذب فضلات وزواائد تعکر لونه وتفسد طعمه . فشعرت بالحاجة الى تعلم الفارسیة وأدایها ولكنی كنت في بینة عریة والاسباب لم تكن متوفرة لدی لبلوغ تلك الامانیة فحدث بعد حين ان ثار العراق ثورته الكبرى ثم انتهت الثورة بانسکار الجيش الوطنی فاضطررتني الظروف الى مغادرة بلادی واتخاذ طهران عاصمة الفرس داراً لهجرتی .

أقمت في طهران ثمانی سنین كان همی الوحید فيها درس الادب الفارسی والغزوی الى معانیه الدقيقة ومرامیه السامية لأصل منها الى البنیوں الصافی الذي سالت منه خیالات عمر الخيام الشاعر الذي شغفت به من دون باقی شعراً الفرس .

ثم بلغت من درس الادب الفارسی المزلة التي كانت تتوق اليها نفسي وأخذت أكتب واترجم وانشر باسم « سید احمد نجفی » في امهات الصحف الفارسیة . كصحیفة « شفق سرخ » و « کوشش » و « اقدام » و مجلة « ارمغان » لسان حال النادی الادیبی بطهران ومجلة « تعلیم و تربیت » ثم کلفتني وزارة معارف ایران ان اترجم لها کتاب علم النفس الذي اشتراك بتألیفه الفاضلان المصریان

كلمة المُعرِّب

البيان (على الجارم ومصطفى أمين) يدرس في دار المعلمين هناك فترجمته لما وبعدئذ اتُخبت عضواً في النادي الأدبي الفارسي بطهران .

وحيثذاك أخذت اطالع الرباعيات بالفارسية فوجدت تعریف الاستاذ البستانی رغم ما اشتمل عليه من سمو وابداع لم يكن يمثل مع الاسف من الرباعيات الا قشورها البراقة واصدافها اللامعة وكان له المقدار في ذلك اذ لم يكن عارفاً بالفارسية فترجم سباعياته عن الانگلیزیة ومن اجل ذلك بقى الدر واللباب في کنز مرصود لم تستطع ان تفك طلاسمه قرائح المترجمین .

کل ذلك حرك رغبتي الى محاولة فك تلك الطلاسم واكتشاف ما اختبأ في ذلك الکنز لعلي أستطيع أن اتحف قراء العربية لغتي المحبوبة لا بتلك الحالات الشعرية المعروفة التي تدفع الى التشائم وتدعوا الى اللذات فحسب بل بتلك الثنائي المكونة التي تمثل آراء الحياة الفلسفية ونكانه الادبية البدعة .

وقد أدركت حينذاك خطورة موقفی وما يعترضني فيه من العقبات ما يدركه کل من عانى ترجمة الشعر بشعر مثله ولا غرو فان نقل المعنى شرعاً من لغة الى اخرى مع الاحتفاظ بالمعنى الاصلي بحيث لا يندو عليه أثر التكلف في الترجمة أمر شاق تهي دونه العزانيم وتفق الهم حائرة أمامه ولكن الرغبة سر النجاح والعنق يجتاح العراقيل ويندلل الصعوبات فانصرف وكلی رغبة نحو التعریف وأخذت أجرب قریحتی في تعریف بعض رباعيات عرضتها عند ترجمتها على أدباء الفرس العارفين بالعربية وأدابها فقابلوها بالاصل وأبدوا اعجابهم منها وشجعوني على اكمال العمل فأخذت أولى السعي وافرغ الجهد ثلاثة سنوات كاملات لم يكن لي فيها شغل سوى اتمام هذا العمل حتى أكملتها ثلاثة وحادي وخمسمائة رباعية وكان همي الوحيد أثناء التعریف متوجهأ لأمرین الأول الأمانة في النقل والاحتفاظ بالمعنى الاصلي حتى ظهر أكثر الرباعيات كأنه قد ترجم كلمة بكلمة .

الثاني تقريب التعريب بقدر الطاقة من الذوق العربي وكان ذلك يلجمني أحياناً إلى أن أفرغ الرابعة الواحدة في أكثر من عشرين سبكاً حتى اختار من بينها السبك الواقي بأداء المعنى والمطابق للذوق العربي وكثيراً ما كنت أضحي بخيالي الشعري في سبيل تحقيق هذه المهمة وربما يرى القارئ، الأديب كلمات في الترجمة يمكن استبدالها بأحسن منها ولكن ليقظة مني قد آثرت هذه الكلمات على غيرها (إما هو أنساب منها للذوق) للا يؤدي تبديلها إلى خلل في المعنى الأصلي.

وما كنت أحيد عن هذا الغرض وآتي بشيء من التصرف إلا عندما أعجز عن كل الوسائل للاحتفاظ بالمعنى الأصلي.

وهناك رباعيات جميلة لم أستطع مع افراط الجهد أن أبرز معانها المهمة كاملة في الترجمة مع المواقفة للذوق العربي فنكتبت عن ترجمتها معتذراً بعجزي وقصوري.

ولما أن أكملت التعريب عرضته على أدباء الفرس فقابلوه بالأصل وأكبروه غاية الأكبار واليك ما فاء به أكبر شعراء الفرس المعاصرین وهو محمد حسين بهار الملقب (بملك الشعراء) قال: إن بعض التعريب مع كونه مطابقاً للأصل جداً فهو يفوقه من حيث البلاغة والأسلوب كهذه الرابعة:

لم يحظ بالدهر في ورد الخدود في
أنظر إلى المشط لم تبلغ أنامله
والرابعة الآتية :

أيا فلكاً يربى كل نذر
كفى بك شيمه أن رحت تهوي
ولا أنسى ما قاله لي أحد كبار العلماء والأدباء هناك وأعني به العلامة الملقب

كلمة العرب

بصدر الأفضل الذي كان يدرس الأدب العربي للشاه المخلوع قال بعد ان اطلع على رباعيات بتمامها : (أكاد أعتقد ان الحبّام نظم رباعياته بالعربية والفارسية معاً وقد فقد العربي منها فغتّر عليه واحتله لنفسك) .

لم يكن غرضي من اثبات هذه الشواهد هو الفخر والتبعج بل كل غرضي يشهد الله أن أجعل القارئ العربي واثقاً من انه اذا قرأ التعريب فكانه قرأ الأصل بلا أدنى فرق .

وقد نشرت مجلة (ارمغان) لسان حال النادي الادبي في طهران قطعاً من التعريب مقررونة بالاصل مع مقدمة ضافية نوهت فيها بمكانة هذا التعريب .

نم إني أرسلت نماذج من الرباعيات مصحوبة بأصلها الفارسي من حرف الالف الى حرف الدال للعلامة المتبحر الميرزا محمد خان القزويني [المقيم في باريس منذ عشرات السنين والعارف بمعظم اللغات الاوربية والعضو في مؤتمر المستشرقين باكسفورد والذي كان العضد الایمن للمستشرق الانكليزي المرحوم الاستاذ « برون » في نشر الكتب الفارسية والتعليق عليها] وطلبت اليه ان يقاييس تعريري هذا بما ترجم من رباعيات الى سائر اللغات . فأجابني بكتاب يجمع بين تقدير واتفاقه القاريء ضمن كتابه الذي أثبت أصله وتعريري في صدر الرباعيات ... أما اتفاق الاستاذ العلامة فتحضر بالوزن فحسب ذلك لأنني لم أحافظ بالوزن الاوليأعني بحر [الدويت] ولم أقيد نفسي بوزن خاص يطرد في جميع الرباعيات وشفعي في ذلك أمران :

أحدهما الاهتمام بأداء المعنى الاولي في أي وزن أمكن إذ أن ذلك هو غرضي الوحيد من الترجمة و كنت لذلك أضطر أحياناً أن أجيل الترجمة في بضعة أوزان حتى أغير من يبنها على الوزن الواقع بأداء المعنى ...

الثاني : ان الاذن تمل من استماع نسمة واحدة تتكرر في وزن واحد وتميل الى التواع فما الوزن إلا نوع من الموسيقى وكل يعرف كيف يعتري السمع الملا

كلمة المُعْرِب

عند استماع القطعة الموسيقية ذات اللحن الواحد المتكرر المعبر عنه اليوم بموسيقى الهمج وكيف يرثاح السمع عند استماع القطعة الموسيقية ذات الالحان المتنوعة ومثل ذلك يعرض للعين أيضاً عند مشاهدة الروضة ذات الزهر الواحد أو الروضة ذات الزهور المختلفة . . .

هذا وقد طبعت الرباعيات مع أصلها الفارسي ليسهل على العارفين بالللتين المقايسة بين الاصل والتهريب . . .

وقد اعتمدت في الاصل الفارسي على نسختين احداهما النسخة التي جمعها الكاتب البحاثة الأديب (السيد رشيد الياسمي) المطبوعة في طهران والثانية : النسخة التي طبعها عن نسخة قديمة وقابلها على نسخ كثيرة المستشرق الالماني الدكتور (فريد ريخ روزن) . . .

ونظراً الى الدقة التي توخيتها في التهريب فقد فتحت المجال الآن لكتاب العربية وأدبائها ليدققوا النظر في فلسفة الخيام ويقابلوا بينها وبين فلسفة (المعري) فاني رأيت كثيراً من معانى الخيام مأخوذة عن المعري في (لزومياته) أو في (سقوط الزند) وبعضها مأخوذة عن شعراء آخرين وعلى سبيل المثال نذكر ما يلي :

قال المعري

تنميت ان الخمر حلت لشوة تجهلني كيف استقرت بي الحال
وقال أيضاً

أ يأتيني بي يجعل الخمر حلة فتحمل شيئاً من هموي وأحزاني
أخذ الخيام هذا المعنى فقال ما تعريه :

ربي افتح لي باب رزق وأرسل لي قوتى من دون من الأنام
وأدم نشوة الطلا لـ لي حتى تذهلني ما عشت عن آلامي

كلمة العرب

وقال المعربي

أرواحنا معنا وليس لنا بها علم فكيف اذا حوتها الاقبر

أخذه الحيام — فقال :

سر الحياة لو انه يبدو لنا لبذا لنا سر الممات المبهم

لمن تعلمك وأنت حي سرها فنداً اذا مامت ماذا تعلم

وقال أبو الحسن الباهري : المترجم في وفيات الاعيان

يا صاحب العودين لا تهملهما حرك لنا عوداً وحرق عوداً

أخذه الحيام فقال : ما تعريه

وهلم بالعودين واكتمل الهنا وقع على عود واحرق عوداً

ومن غريب ما رأيت من تصرف العربين هو تنظيم رباعيات وتقسيمها الى

أناشيد حيث جعلوا كل رباعية مرتبطة بالآخرى مع ان كل رباعية في الاصل

مستقلة بمعناها لا علاقة لها بالآخرى أصلاً وقد جمعت في الفارسية غالباً مرتبة على

حروف الهجاء ولا شك انه ما استطاع المترجمون أن يجعلوها سلسلة متصلة الحلقات

إلا بعد أن تصرفوا بمعناها فاتوا بالشعر القديم الشرقي على نمط الشعر العصري

الغربي .

ومما يجدر التبيه عليه ان اسم الرباعية كان يطلق قدماً على الاربعة أسطر كما

في رباعيات الحيام التي تتألف كل منها من بيتين كما أنها وردت في بحر فارسي دخيل

في العربية ، يسمى « بحر الدوبيت » أي بحر البيتين ولكن بعض المؤخرین

من أدباء العرب كاليس فرحات والشيخ علي الشرقي قد اطلقوا اسم الرباعية على

أربعة أبيات تشبيهاً لها برباعيات الحيام في حين أن رباعيات الحيام تتألف من بيتين

فحسب .

احمد الصافي

45, Avenue Reille, 45. Paris 14^e

١٣٤٥
١٢ محرم
١٩٢٩
٢٦ جولیه

آثار و عظمه فاضل علامه

در حضور ترکه رای اعماق خیام که مذکور آراز امیرخان در مردم
بر این مناسبت از این فرد و لطفاً رأی سند را در آن حضور چنانسته بود
در حداب عرض مسلکم که اما از حلبة لفظی لعنی از لحاظ صفات و نسبت
ترجمه سند هرگز صلاحیت آرزا در خودنمایی نباید که اینها رأی دارند
ن ای حضور شاهیر زرآل هرچند من به دراصله اینکه ارای طبق
و فارس زبان نادر من این تا امداده متأید میتوانم لطف کلام مترجم شده
لعنی اصل رای اعماق خیام را امکن و ممکن در ترجمه عربی آن چون و بی
زبان ^{لا} اصلی من نمیتوانم و من در آن اینکه هستم مگونه مترجم آن آن مترمع
قصد از شاهیر آن هم در حضور فاضل فتحی مدل سرکار عالی، و هرگز نهاده و بکار از
سن در این حضور پلاتک از قبول رجیم بالغین و اتباع فلان و ادھار
و نصیحت و شکر خواهد بود ذمهم الله ام اوزنیه ولم سعد طرره، ای علیت
عذران ^{لای} از فضل مقدمه هوز را ای قرارداد ایش که «فضل
غیر قسر اذوق فی مصطلح اهل ایسیان و بیان آن لا يحصل عالم المحسنين
من العجم»، و تدقیق که ای حضور مسیلم شیرین حضریل ای ذهن عین همکننده

سی در بور و متل سره کم که از زمان جزوی هزار معلم محدود و معلم
 معلم است حال فکر نه هزار هزار در بور، فکم این هزار هزار این ذوق این دو
 هزار هزار کمال و مدار را داده اند معاصر عرب و اسلامگذارم، متن ترجمه که
 مذکور آن بدل نهادن از عدو داده خود عصر کنم اندیشیده از حبیب حمهه مع
 نعی از لحاظ مقاومت تراجم با اصل و تاده عرض اصل تا عرض نهادن
 استشهد الله که مابیس تراجم کثیره لا عدو ولا حفیظ رحیم بالله محظله که
 ترجمه لغتیه تراجم سرکار عالی و تقابل آن با اصل داشتم، بهترین
 تراجم حمایت بالله فارجه تراجم شاعرانگیم معرفت فیض حبیب الدانی،
 و تراجم او هر چیز آنکه از لحاظ ستری و فضاحی و بلاغی لغداد معنی
 داشته باشد اینکه خوبی ایش مع ذکر از لحاظ تقابل تراجم اصل و تاده
 فرض تا عراضی بسیار بسیار قابل دارد بعین بسیار تراجم از آداته هنر ایش
 و معتبر هنر ایش حیام و حقیقت اضراف او داده معنی او از تراجم
 نهادن ایش، بطور که این فالد را بعیار حیام که از تراجم تراجم ایش داشت
 زدن اصل را بعیار حیام مبتکن ایش داشت این ایش با این ارزش بعد اینکه که در ایش
 حوال است، و مدار تراجم حیام شعر (غیر آنها) که بینتر تراجم ایش (عانياً)
 از ایش تراجم فیض حبیب الدانی ایش ایش از ایش اصل فاعل را هم در لجه
 آنها هم داشت و فیض حبیب الدانی که بخواسته (زیرا که تراجم از تراجم ایش) تراجم با

با پس نهادن ندارد بیار آزادانه اند و باید از افر را باعث حرام
 میگویند بنابراین مساعی باید ظاهر آن را کند و در مصیر عارف نباشد لذت
 تا کدن آرزو نداشتم اما تاکنی این حضور مساعی نداشتم، تراجم کار لعن
 ای ۸۶ را بخواهید که برای سنه فرسنگه اید اگرچه از طرز تازه اید و
 از نکت حیثیت از اصل دور افتاده اید لعن از حیث وزن که نه دوزن
 را بخواهیم که را (دو بلیغ) ناصلاخ و متاخرین از متعارف هست (در زمانه
 اینها مفروده اید و نه خود را معتقد هست اما وزن و بخواهد از جمیع
 تراجم را بخواهیم فرموده اید و لی از هند نهادن معنی تراجم را با اصل
 (تا آنکه نفیه لوزن و قایمه در آن اعجازه سیده) انجام داشته ام
 چنانکه عرض کرد بیار بیار هر چیز از همه را مدهد اید و تا بدینه این لذت این
 تراجم نزد مکتبه بجمعیت تراجم بغير حرام است بلا استثنای باشد ناشر آن
 فتنگ الله مسامعک الحبلة و حمزه اک الله عز و جل در امور احسالجزاء
 که نکت هناعر بیار بزرگ مارا که در جمیع افظار ارباد امریکا هنای در نفع
 شهرت دارد و نعمتا برادران علیک زبان ما او را اینستاده اند با دمای
 سوپ سهاده اید و ای فرد من بتایان را هم بادیاس نارس دهم .

باد بیار و بخاتم داده اید، مجلفر حقیقی
 (محمد فروزن)

(تعریف کتاب العلامہ المتبحر المیرزا محمد خان القزوینی)

45 AVENUE REILLE, 45 PARIS 14°

١٣٤٥ محرم سنة

٢٦ يوليو سنة ١٩٢٦

سیدی العلامہ الفاضل المعظم :

اما من خصوص ترجمة رباعیات الخیام التي تفضلت وأرسلت لي نموذجاً منها وطلبت رأبی فيها تلطفاً منك فأقول في الجواب : اما من حيث اللفظ أي من حيث فصاحة الترجمة وبلاعاتها فلا أرى لي صلاحية ابداء الرأي واعطاء الحكم في ذلك فاني نظرأ الى كونی ایرانی الجنس . وللغة الفارسية لسانی الذي ولدت عليه ربما استطع أن أدرك حسن المترجم عنه أي الرباعیات الاصلية . أما الترجمة العربية فبما ان اللغة العربية ليست بلغتي الاصلية . وأنا أجنبی عنها فكيف أستطيع أن أقضی وأحکم في هذا الموضوع خصوصاً ازاء فاضل فعل مثل سعادتك وكل حکم يصدر مني في هذا الشأن لاشك انه سيكون من قبيل الرجم بالغیب وانتابع الظنون والأوهام ونوعاً من التصنیع والتکلف فرحم الله امرءاً عرف نفسه ولم يتعد طوره . لقد جعل ابن خلدون عنوان أحد فصول مقدمته ما بلي :

« فصل في تفسير الذوق في مصطلح أهل البيان وبيان انه لا يحصل غالباً للمستعربين من العجم »

فإذا كان حصول هذا الذوق غير عکن للمستعربين فمعلوم ماذا يكون الحال في شخص مثلی ليس لديه من العربية الا اطلاع سطحي محدود واني لأنکل

الحكم في ذلك الى ذوقك اللطيف وذوق سائر أدباء العرب المعاصرين .
غاية ما يمكن ان أبدي رأيي فيه بدون أن أخرج عن حدودي هو من حيث المعنى
أي من حيث مطابقة الترجمة للاصل وتأدية الغرض الأصلي للشاعر في الترجمة .

أشهد الله اني قلما رأيت بين الترجمات التي لا تعد ولا تحصى للخيام في
اللغات المختلفة ترجمة صحيحة ومطابقة للاصل كترجمة سعادتك . أحسن
الترجمات لرباعيات الخيام في اللغات المختلفة هي ترجمة الشاعر الانجليزي (فيتز
جرالد) وترجمته مع انها من حيث الشاعرية والفصاحة والبلاغة لفظاً ومعنى في
غاية الجودة فمن حيث المطابقة للاصل وبيان الغرض الاصلي للشاعر فيها فراغ
كثير يعني أن المشار اليه ترجمتها حرفة للغاية ولم يتقييد باتباع الخيام وحفظ
أغراضه وأداء معانيه في الترجمة بحيث أصبحت معرفة المعنى الاصلي ولو على سبيل
الخدس في أغلب رباعيات فيتز جرالد متعرجة وكثيراً ما بعد عن الاصل بدرجة
أصبح حدس الاصل معها محلاً . أما باقي ترجمات الخيام الشعرية فقد أخذت في
الغلب عن ترجمة فيتز جرالد الانجليزي لا عن الاصل الفارسي لذلك أصبحت
تلك الترجمات كترجمة فيتز جرالد بل أشد منها (لأنها ترجمة عن ترجمة) في انها
غير مطابقة للاصل وحرة للغاية . وفي هذه الاواخر ترجمت رباعيات الخيام
بواسطة السباعي الى العربية وطبعت في مصر لكنى الى الان لم ارها حتى أبدي
رأيي فيها . أما ترجمة سعادتك أعني ٨٦ رباعية التي أرسلتها لي فهي وان كانت من
طراز جديد ومن جهة واحدة أعني جهة الوزن بعدت عن الاصل لأنك لم تبق
على وزن رباعيات الاصلي (بحر الدوبيت في اصطلاح المتأخرین من شعرا
العرب) ولم تقيد نفسك في جميع رباعيات بوزن وبحر واحد ولكن من حيث مطابقة
الترجمة للاصل (في الحدود التي يسمى بها لك التقيد بالوزن والقافية في الترجمة الشعرية
فالحق والانصاف كما عرضت لك أجدت كثيراً كثيراً في الخروج من عدتها وانه

يمكن أن يقال ان هذه الترجمة أقرب جميع الترجمات الشعرية للخيام بلا استثناء
 فشكر الله مساعدك الجميلة وجزاك الله عن الشعر والادب احسن الجزاء حيث
 عرفت الى أدباء العرب شاعراً من أكبر شعراننا له في جميع أقطار أوروبا
 واميركا شهرة واسعة ولم يكن يجهله إلا اخواتنا العرب وما أنت قد أديت هذه
 الخدمة اللائقة للأداب الفارسية والغربية معاً .

المخلص الحقيقي
 محمد القرزويني

شعر الخيام وفلسفته

كلفتنا حضرة الاستاذ الاديب المحامي السيد أديب التقى (مدرس التاريخ والجغرافيا في مدرستي التجهيز والمعلمين قبلًا ومدرس اللغة العربية ، وأدابها في مدرستي التجهيز والمعلمات بدمشق) أن يتحفنا بموجز عن شعر الخيام وفلسفته لاشغاله بهذا الموضوع ووضعه فيه كتاباً خاصاً ، كيما نصدر به هذه الرباعيات ، ففضل حفظه الله بكلمة مستعجلة اشتملت على ما يروي الفلة . في الموضوع المشار اليه وهذه هي :

◦ (نظرة مستعجلة) ◦

في شعر الخيام وفلسفته

لم يكن الخيام نفسه عندما نظم رباعياته وجمعها يعلم بما سيكون لها من الشأن بعده ، وخصوصاً عند أمم غريبة عنه وطناً وجنساً ولغة ودينًا ! لقد لقيت هذه الرباعيات ما لم يكن بحسبان الخيام ولا غيره من التهافت والاقبال على دراستها ونقلها الى لغات العالم المتمدن في اوربة وامریکة .

وقد يستغرب الانسان ما لقيته هذه الرباعيات من العناية مع انها ليست خيرة الخيرة ما أنتجته قرائح أبناء فارس من الوجهة الأدبية ، وليس مقام الخيام الأدبي في ذروة الذروة التي لم يستطع التحليق اليها أدباء الفرس ، فما هو الباعث يا ترى لهذا التفوق والرجحان الأدبي ؟

لقد أجاب عن هذا الاستاذ العلامة الفيلسوف التركي رضا توفيق بك في كتابه « رباعيات خيام » فقال ان هذا الفوز الذي كتب لرباعيات الخيام منبعث

شاعرية الخيام

عن فهم الخيام لمعنى الحياة وفق عقيدة المدينة الحاضرة وذوقها ، وافادته دساتير هذه العقيدة الاساسية في رباعياته باسلوب شعرى بديع ولم تلتفت امم الغرب الى الخيام هذا الالتفات إلا لأنهما نظرت اليه نظرها الى اوروبي معاصر حكيم وعملت بما في تعاليمه من حكمة ومضت على طريقته .

ولم يعرف الخيام في الغرب ويدفع صيته إلا بواسطة الشاعر الانكليزي الاديب (فيتز جرالد — Fitz gerald) مترجم رباعياته . واما في الشرق فانه حشر في زمرة الرياضيين والمتجمعين ولم يعد في عداد الشعراء . وقد ثبت بالوثائق التي عثر عليها ان الخيام كان حياً في سنتي (٥٠٦) و (٥٠٨) للهجرة وانه دفن في (نيسابور) من ايران .

شاعرية الخيام :

ان أكثر الكلمات المتداولة على السمع عند تلاوة شعر الخيام هي : الخمرة والحسنة والساقي والكوز والعود والناي والمغني وأمثال ذلك . وجمل المعاني التي ينطوي عليها : العمر سريع الزوال فيجب أن تنتهز الفرصة قبل فواتها . نحن لا ندرى من أين أتينا ولا ندرى الى أين نذهب فلنحسن الاستمتاع بهذه الأيام القليلة التي نعيشها . ليس في طرق البشر الوصول الى المعرفة فينبغي ان نقبل كل شيء كما وجدناه ولا نفسد على أنفسنا ملذاتها . . وغير ذلك . وبعبارة مختصرة يمكن أن يقال أن جميع ما تهوم به معانى الخيام في شعره تحصر في هذا المصراع العربي : « اغنموا الفرصة بين العدمين ! » .

والحق أن الخيام كسا برباعياته الأدب الفارسي مطارات لا تبل على الأيام وجاه أحسن ما يجبو شاعر لغة من عبرية وبنوغ ، وكان موفقاً في انتقاء الفاظه فالانسجام والسلامة والتشبيهات والاستعارات اللطيفة غير النكدة والمسؤوله وعدم التكلف ، كل ذلك من الصفات البارزة في شعره . وعباراته وافاداته تقوم حق القيام بأداء ما يحتملها ايام من المعانى الدالة على مشربه وفلسفته . وان شرعاً يحوي على مثل هذه الميزات المتوعة ويضمن في شطوطه الأربعة ما يحتاج شرحه الى

عدة صفحات من المعاني الحكمية العالية المتينة له دون شك محصول عقريبة فذة ونبوغ نادر ! .

وقد كان سلوك الخيمام في ما كتبه مسلك الريب والشك . وهزؤه بأهل زمانه وطبعاً معاصريه ، وجرأته في القول على تعدي حدود الدين والأداب ، واستعماله الكنيات المرة في الطعن والتشنيع على المرائين من أدباء الزهد والورع كل ذلك مما حمل أهل زمانه على أن ينظروا إليه شرآ ..

وقد يكون من دواعي خمول ذكره في ايران وذبيوه في الغرب واحترام
التراثين وتقديرهم له انه سبق زمانه بعصور من الوجهة الفكرية ، حتى انه لم يوجد
في ايران من يفتش عن آثاره وبهتم بطبعها ! وكم نجد من العيب والقبح والخطأ
في نسخ الرباعيات الفارسية المطبوعة في ايران والهند اذا قيست بنسخ الرباعيات
المترجمة في اوروبا وامريكة من جهة الاتقان والتزيين والتصوير والتذهيب ! .

وقال «تيوفيل غوتيه» أحد أدباء الفرنسيين المتوفى سنة (١٨٧٢) صاحب المؤلفات الكثيرة عند ذكره الحيوان ما يأتي : « إن رباعيات الحيوان تحتوي جميع مقاطع همت قطعة ! »

وقال الحكم المؤرخ « ارنست رينان » في بعض كتبه في صدد موازنته بين أحد الشعراء والخيام : « وليس له قوة الخيام ولا تهكمه ومزاوجه المرء ، وهو الذي لم يشاهد في قصر من العصور شاعر إيا بحى مثله ! »

وقال الميسو « باربيه دوميناد » من أعلام المستشرقين الفرنسيين عند ذكره الخبام : « أليس يعد حادثة غريبة ظهور شاعر في ايران في القرن الحادى عشر للميلاد يكون كما قال رينان . نظيرآ لغوطه وهانزى هاينه ! ». .

لها . والذين ينظمون رباعيات في فارس يعودون بالثنا و لكن الحياة نسيج وحده وهو أستاذ الأسنانة في نظم الرباعيات ، ويكتفي لمعرفة ذلك المقايسة بين رباعية من رباعياته وأية رباعية لغيره في مرماها ومعناها فيظهر الفرق جلياً في الاتجاه والأسلوب والبيان . هذه هي العالمة الفارقة التي تميز شعر الحياة من غيره . وقد أشار الى الجهات التي يمكن تفريق شعر الحياة بها عن غيره (ميرزا محمد خان قرويني) من اعظم أدباء الفرس المقيمين في باريز اليوم في رسالة نشرها بالفرنسية مع (كلواد آنيت) أحد الكتاب الفرنسيين فقال : « ان الفكر الذي يضمنه الحياة احدى رباعياته فكر معقول جلي وواضح . لا تألف معه العناصر الأجنبية المدسوسة فيه . وتنظر آثارها حالاً عليه . لأن الحياة لا يتقدّم بمسائل الشك والإيمان ، فلا التدقيق بزعمه ولا التفكير والشعور يفيدنا شيئاً .. وبيان من اشتغل بالعلم أو بالدين حل معنى هذه الخلقة وكشف معضلتها فكلّ منها عاجز . فهو يقول نحن لا نستطيع ادراك أيّة حقيقة كانت .. وليس وراء هذا الثرى ثواب ولا عقاب ! . وليست الأيام التي تنقضى بين طرفي حياتنا إلا أياماً قصيرة يجب أن نسارع إلى انتهاؤها ولو كانت موقته ! وليست الحقيقة المجردة لأيام هذه الحياة التي تتخلص وتنتهي كالحلم الا الشراب وتعشق الجمال والشباب ونور القمر يقع على الأفاريز والاطناف ، ونعمات الناي تهتز لها جنبات الفlowerات والكروم .. والورود حينما تفتر عنها الأكمام ! . وهو الذي يقول لنا بعد أسفار بني اسرائيل كل شيء باطل وفان ! . فلنقتسم ملذاتنا فليست الغاية من الحياة إلا هذا ! . وللحياة نفاذ فكر ونظر خاص وشفافية في البيان ، وسعة فريحة وخيال ، وبعد عن الاطناف في الكلام يجعل له مكانة سامية خاصة بين شعاء الفرس المبرزين » ولاشك أنه دس بين ثناياه شعر الحياة كثير من الرباعيات ذات المغازي الصوفية والعبارات المشيرة إلى معانٍ مراجعة سمجحة ! حتى ان ترجمة (فيتز جرالد) النعيمة لم تخل من كثير من هذا النوع المدسوس الذي لا يجوز أن ينسب إلى

الخيام . وعا لاريب فيه ان سلوك عمر الخيام أهاج عليه المتصوفة من أهل زمانه فها جموه بشدة ولعل بعض من دس على الخيام هذه الرباعيات الصوفية رمى الى تبريره وتنتزيعه واده أراد أن يختم شيخوخته بخير فاصبح يفكك في كل شيء من ناحيته الدينية . وهذا يفند قوله قول الخيام في احدى رباعياته :

من دامن زهد وتباه طي خواهم كرد
باموي سفيد قصد مي خواهم كرد
ي Mane، عمر من بهفتاد رسيد اين دم نکم نشاط کي خواهم كرد
أي : « اني ساطوي ذيل الزهد والتوبة ، وسامشي الى الخمرة بشعرى
الايض هذا ! وها أنا قد بلغت السبعين فار لم أنشط في هذا الوقت فمعى
أنشط ؟ . » .

ليس في شعر الخيام غaiات خاصة كالدين والوطن والانسانية والأخلاق برمي
إليها ، بل ان له طرز تفكير خاص وطبيعة فلسفية خاصة ، ورغم ان الخيام لم
يكن مقلداً في شعره فقد نسبت إليه المحاكاة لنفسه . وقد حذا حذوه كثيرون من
شعراء الفرس وتأثروا بأفكاره وظواهر هذا التأثير ، ضعيفاً كان أو قوياً ،
تشاهد في (حافظ شيرازي) و (ناصر خسرو) وغيرهما . أما المتأخرؤن فلم
يتمكن بينهم أكثر توفيقاً في المحاكاة الخيام ومجاراته من المرحوم (ميرزا عباس خان
أديب) الأديب الفارسي المتوفى من عهد غير بعيد . فقد كانت روح الخيام ترفرف
على كل رباعية من رباعياته ، وتشتم عبقات أفكاره في كل ما نظمه وحاكي الخيام
به ، وليس في المعاني فحسب بل في الالفاظ أيضاً .

فلسفة الخيام:

دللت الوثائق التي وصلتنا على ان الخيام لم يكن أخلاقياً في العلوم الرياضية
والحكمية فحسب بل كان فوق ذلك شاعراً ممتازاً ومفكراً من أكابر المفكرين
وقد وضع مؤلفات فلسفية وفقاً لرأي خاص ، وكان استاذآ في الفلسفة لعلماء

فلسفته اللا أبالية

متشرعين ؟ وهذا يعني انه ليس مفكراً فحسب بل فيلسوفاً صاحب طريقة ومذهب . وقد أخطأ أكثر المؤلفين والرواة والنقاد في فهم أفكار الحياة وتعيين عقيدته الفلسفية والدينية . مع انه من النادر أن نجد كالمؤلف كاتباً بنى عقيدته على احكام معينة معلومة ووضح أفكاره بيان وبلاعنة كبيانه وبلاعنة .

فلسفة الحياة اللا أبالية Agnostisisme

ان الحياة في مسائل (ما وراء الطبيعة) ، أي في مسائل (الوجود المطلق) و (حقائق الاشياء) و (حقيقة الروح) و (المبدأ والمعاد) من صنف الفلاسفة اللا أباليين (Agnostique) الذين يعترفون بالجميل ويررون ان طاقة البشر لا تستطيع أن تحيط بمثل هذه المسائل .

ان بعض عبارات الحياة تدل على انه كان مؤمناً بقدرة قاهرة فوق البشر وهي (القدرة الكلية) وهو قائم بوجود صمداني سرمدي هو (الله) . وبحث في (الحقيقة المظلمة) بحثاً مشيناً وأفاد أنها (فوق العقل والمعرفة) . واذا لاحظنا بعض رياضاته نستطيع القول ان (القدرة الكلية) التي آمن بها تشبه (الوجود المطلق) الذي قالت به الفلسفة أكثر من أن تشبه (الله) في الاديان . ومهما يكن الامر فان الحياة ليس (منكراً) كما انه ليس (متدلياً) ولم يعبأ بشيء مما تجب رعايته من أمور الشرع .

أما الذي أشغله دائماً واعتنى جداً بالكتابة عنه فهو تلك المعييات السرمدية التي حار لها الفلاسفة والعلماء واغرقوها في التفكير العميق من أجلها . والحياة كغيره من كبار الفلسفه يقول بعدم امكان الوصول الى معرفة أسرار الأزل ، ولن يتيسر لانسان حل هذه المعييات . وكل من اشتغل في المسائل الفلسفية يعلم انه ما من أحد توغل في طلب الكشف عن حقيقة الموجودات المحسوسة الا وعاد بالحياة يائساً من الوصول . لأن صور الحالات لا ترتبط بالحقيقة المطلقة وإنما ترتبط بأجهزتنا الحسية ، وجميع ما ندركه من الموجودات انما يكون ادراكاً له

بسبب قابليتنا الحسية . . وأقوال الصوفية وعلماء الطبيعة متفقة في ذلك ، وتلخص كما يأتي : « ان ما وصلنا اليه من علم في الكائنات ليس هو الحقيقة والواقع ، وهو علم موافق لوسائلنا الادراكية . وعلى هذا لا يكون العلم نفس المعلوم . ولو جهزنا بالآلات ادراك غير هذه الآلات لكننا رأينا الاشياء على غير ما زراها الان ولادركتها غير هذا الادراك ! » ولمعدم تقييد الحياة بالدين لا يمكننا عده ورعاً تقىاً ولا حكماً صوفياً ! ولابد من عده من (الاحرار المستقلين) في تفكيرهم وهذا ليس معناه انه (جاحد) .

فلسفة الحياة الانقلابية (Mobilisme) :

لقد كان نظر الحياة الى (الحادثات) نظراً فلسفياً علمياً ينطبق انطباقاً شديداً على الفلسفة العلمية التي ذهب اليها الفلاسفة الطبيعيون (Les naturalistes) . واستقراء رباعياته المقصحة عن آرائه وأفكاره التي من هذا القبيل يجعلنا نقطع بأنه من الملتزمين (فلسفة الانقلاب — Philosophie du chambangement) وهذه الفلسفة تعرف اليوم بالمويليين . ففي نظر الحياة : (ان هذه الكائنات سيل يستمر يندفع من الأزل الى آخر الأبد ، والانسان في هذا السيل كدقائق العيدان يقذفها ويمضي بها ، وهو في ذلك جاهل لا يدرى من أين أتى ولا الى أين يذهب .. جميع العناصر في تركب وانحلال دائم ، الأجزاء البسيطة التي تتربك منها مادة الموجودات هي دائمة في تجمع وتفرق ، فالانسان الذي يموت وتودع جثته بطن الثرى ، ذلك المعمل الكبير الذي نسميه (الطبيعة) ، تحمل عناصره وتتبئر .. وقد يدخل بعض هذه العناصر المتبعترة في غصنة سروة أو زهرة خبيزة .. وربما صار بعضها الآخر الى كتلة طين فيصنع منه الخزاف عروة لا يبريق أو أذناً لجرة ! ولعل في أكواب الشراب التي يطوف بها الساقى ذرات من جمجمة كيخرو أو قحف جمشيد .. وربما كانت الزنابق التي تزين ضفاف الجداول شفة حسناه أو قلب معنوم ! . وهكذا يستمر العالم في هذا الانحلال والتراكب دون أن يعرف

تشاؤم الحيام

الانقطاع أو التوقف .. فإذا تبعثت العناصر وتفرق في أجسام أخرى ، ليس من الممكن أن تعود فتؤلف الجسم الأول !

وهذه الأفكار المسترجدة من أكثر رباعيات الحيام هي من الأمور المسلمة التي تكون المبادئ الأولى والمعتقدات الأصلية لفلسفة مرغوبة معروفة في كل زمان عند الطبيعين ، ومن المسلم عند أهل المعرفة أن العقيدة الأساسية (لل MATERIALISME) التي اقامت أصولها وأحكامها عن العلوم الطبيعية هي هذه . ونستطيع القول أن هذه الفلسفة هي التي أهمت الحياة أجمل رباعياته وأشدتها تأثيراً ووقيعاً في النفس . وما يفيد هذا المعنى منها كثير يكاد يبلغ (٧٥) في المائة منها .

تشاؤم الحيام :

كان الحيام مثنائياً ، وهذا التشاؤم نتيجة اعتقادية لفلسفته التي تجر حتماً إليه لأنها تحيي الآمل وتدخل على القلب اليأس .. ومن كان يعتقد أن لا فائدة من أعماله وان لا ثواب ولا عقاب عليهما في عالم غير هذا العالم لا مندوحة له عن الإسلام إلى الطيرة والارتماء في أحصار التشاؤم .. والذي لا يؤمن بالبعث بعد الموت والحياة الأخرى ويعتقد أن النهاية عدم مطلق تكتفت ظلمات القنوط نفسه و تستولي عليها ويجره تأثيره إلى التشاؤم فالتشاؤم بهذا الاعتبار ليس غريزياً أو فطرياً وإنما هو عارض يتسلط على الذهن وخاصة الذهن المفكر فيتطلب من كل شيء ولا يرى من جميع ما يراه إلا صفة الشر . ولكي يستطيع الإنسان تبديد الموجس المؤدية إلى اليأس وشقاء الإنسانية أوصى الفلسفه المؤمنون بالتمسك بحقائق الإيمان والرجوع إلى الدين . والfilosophes الذين يجدون في الدين والدين راحة الإنسانية وسعادتها هم غير قليلين اليوم .

وفكرة التشاؤم هذه ساقت الحياة إلى (Nihilism) كما تطلق بذلك بعض رباعياته ، فهو يرى أن حياة الإنسان لا شيء ، إذا قياسه بالأبدية ،

وان لا نفع من الحياة ما دام الموت بالمرصاد . . واقول هب انك شعلة سرور وغبطة أليس مصير هذه الشعلة الى الانطفاء فإذا انطفأت فانك لاشيء ! . وهب انك قدح جمشيد فانك لابد أن تحطم فإذا حطمت فانك لاشيء ! ثم يقول اذا كان الامر كذلك فان هذه الدنيا وما فيها لاشيء . . وجميع ما نقول ونسمع لاشيء ! على أن فلسفة التشاوُم هذه هي من خصائص فلسفة الخيام النظرية . أما فلسفة العملية فانها فلسفة سعادة وهناء وفلسفة شهوات وملذات فهو يحضر في كثير من رباعياته على ما تفضيه هذه الأيام القليلة من العمر في الملذات والنيل من حظوظ الدنيا . فهو بذلك «أيكوري» التزعة يجد السعادة في مطاوي اللذائذ والمشتهيات . ومن أروع رباعياته في هذا المعنى قوله :

مي خوردن وشاد بودن آبين منست فارغ بودن ز كفر ودين ، دين منست
 كفتم بعروس دهر کاين تو چيست کفتا : دل خرم تو کاين منست
 أي : ان احتفاء الخمرة والفرح من عادتي . . وديني ترك الكفر والدين ! .
 قلت لعروس الدهر ما مهرك ؟ قالت قلبك الفرح هو مهري ! ». وهذه المصاريف الأربع من هذه الرباعية دساتير أربعة تشير الى مذهب الخيام ورأيه في الحياة .
 والكتاب الغرييون أكثر ما يشبهون الخيام بأيكور و (لوكريسيوس)
 الشاعر الروماني وأبي العلاء المعري وغوله وشوبنهاور وهابه . والحق ان الخيام البق مرشح شرقي ليحضر مع هذه الزمرة فان قسماً من رباعياته لا يعدو بعض ما نحاه في مقطوعاته الشاعر الروماني (لوكريسيوس) الذي يمثل في شعره آراء أيكور أحسن تمثيل .

أما مشابهته لأبي العلاء فمما لا شبهة فيه : فان أفكار الشاعرين الحكيمين واعتقاداتهما متماثلة ، ولا ندحة عن القول بأن الشاعر الخيام تتبع أسفار أبي العلاء الذي سبقه الى عالم الخاود بستين أو سبعين سنة ولم يستطع ان يفلت من تأثيرها فيه . ومن الغريب ان هذين الحكيمين المشابهين في كثير من المسائل الفلسفية

تشاؤم الخيام

والاعتقادية يختلفان كل الاختلاف في بعض وجهات نظرهما حتى يغبل انهما شخصيتان متناقضتان . والظاهر ان ذلك ناشيء عن اختلاف مزاجيهما الذي أثر في نظرهما الى الدنيا والى حل قضية الحياة وتعيين دستور العمل من أجلها فكان من جراء ذلك أن وقعا في تنازع عملية متباعدة كل البالين .

نم ان تشاؤم أبي العلاء لم يكن كتشاؤم الخيام نظرياً وشعرياً ، بل كان تشاؤماً حقيقياً قاهراً مظلماً . وكان أبو العلاء وقوراً في تفكيره جدياً صبح النظر ولذلك أتى شعره وقوراً فلسفياً على اسلوب متين موجز بلieve . عاش أبو العلاء ما عاش زاهداً متفشفاً بعيداً عن اللذات والشهوات فكان ينظر دائماً الى لذائذ الدنيا نظر ازدراء ويحضر بأفواهه الفلسفية الأخلاقية على العيش الحر في ظلال القناعة والزهد . أما الخيام الشاعر الفارسي فهو من غواة الانهماك باللذات والمفتوتين بالجمال ومن الذين يعرفون كيف يستمتعون بمعنى الحياة ولذائذها وكيف يوقفون سيرهم على ما تقتضيه فهو (أيكوري) عاقل معقول . وليس له اي قول يدل على انه من المولعين بالقاء دروس الفضيلة والأخلاق على الناس ، بينما نجد ان المستشرقين والمدققين من رجالات الغرب يجمعون على ان قضايا الاخلاق أشعلت أبي العلاء أكثر من قضايا الاعقاد ، وان الذي أكبه موقعاً ممتازاً بين الحكماء ليس الحث على التibel من لذائذ الدنيا بل حثه على الفضيلة والزهد والقناعة ، وقد نجد في أسفاره بعض قواعد أخلاقية ودسانير ليس بالامكان مهما جهدنا أن نجد خيراً منها .

ومن هنا يتبيّن أن بين هذين الحكميين المتشابهين كل التشابه في عقائدهما الفلسفية وفي موقفهما الصريح تجاه الأديان والمذاهب فروقاً بارزة باعتبار مغايرة المشارب والأمزجة . وقدر ما أحسن أبو العلاء تمثيل السجية الممتازة للعرق السامي الذي هو منه استطاع الخيام الفارسي كذلك تمثيل سجية العرق الآري ، وهذه المباينة في الطبع تحولنا نعم الشاعر العربي أبي العلاء من حيث فلسفته من الرواين

(Les stoiciens) . والشاعر الفارسي الخيام من (الايسكوريين) . واتفاق الشاعرين في بعض النظريات الفلسفية لا يمنع من الاختلاف في الفلسفة العملية . وأما في الفلسفة الانقلالية فان بين أبي العلاء والخيام تشابهاً تماماً . ومن أبرز الشواهد على ذلك قصيدة أبي العلاء التي مطلعها (غير بجد في ملي واعتقادي) . وهذه القصيدة نجد جميع ما فيها من الأفكار في رباعيات الخيام .

وأما مشابهة الخيام لشوبنهاور فهي من جهة تشاوهما . واما شبهة بولتر الشاعر الفرنسي فهو من جهة عدم المبالغة بالدين غير ان استهزأآت فولتر وتهكماته الدقيقة الرقيقة لا نجد لها مثيلاً في رباعيات الخيام . واما الاشتراك من الناس والنفرة منهم فليسا من طبيعة فولتر ولا من طبيعة الخيام . وأما غونه أعظم شخصية أدبية عتازة في القرن الثامن عشر فان نظره الفلسفي الى الكائنات يشبه نظر الخيام لكن أثره واسلوبه واعتقاده في الله والبشر يختلف اختلافاً تماماً عن الخيام .

هل الخيام صوفي :

ان القطع بأن الخيام صوف لا يخلو من الخطأ فان كثير من الأعظماء الذين عاصروا الخيام لو جاؤوا بعده لم يخطئوا في معرفة مذهب الخيام ومشربه كلام الغزالى والقططى ونجم الدين الرازى . أما الغزالى فقد وقع بينه وبين الخيام عدة اجتماعات كان البحث يدور فيها حول مسائل علمية وفلسفية ، ولما علم الغزالى ان الخيام فيلسوف مخالف له كل المخالفة في المشرب والاعتقاد قطع صته به ، كما رواه (الشهربورى) في كتابه (نزهة الأرواح) واما (القسطى) فان ذكر في كتابه (إخبار العلماء بأخبار الحكماء) عند ذكره الخيام قوله : « وقد وقف متاخرو الصوفية على شيء من ظواهر شعره فنقلوها الى طريقتهم وتحاضروا بها في مجالسهم وخلواتهم ، وبواطتها حیات للشريعة لواسع وجامع للأغلال جوامع » ، وأما (نجم الدين الرازى) فانه أشار الى الخيام في كتابه (مرصاد العباد) وقال عنه أنه (فلسف

هل الحيام صوف

دوري طبيعي !) .. وهذه الأفوال صريحة في أن الحيام ليس من الصوفية ، لا سيما نجم الدين الرازي فإنه من كبار الصوفية وقوله هذا فصل .

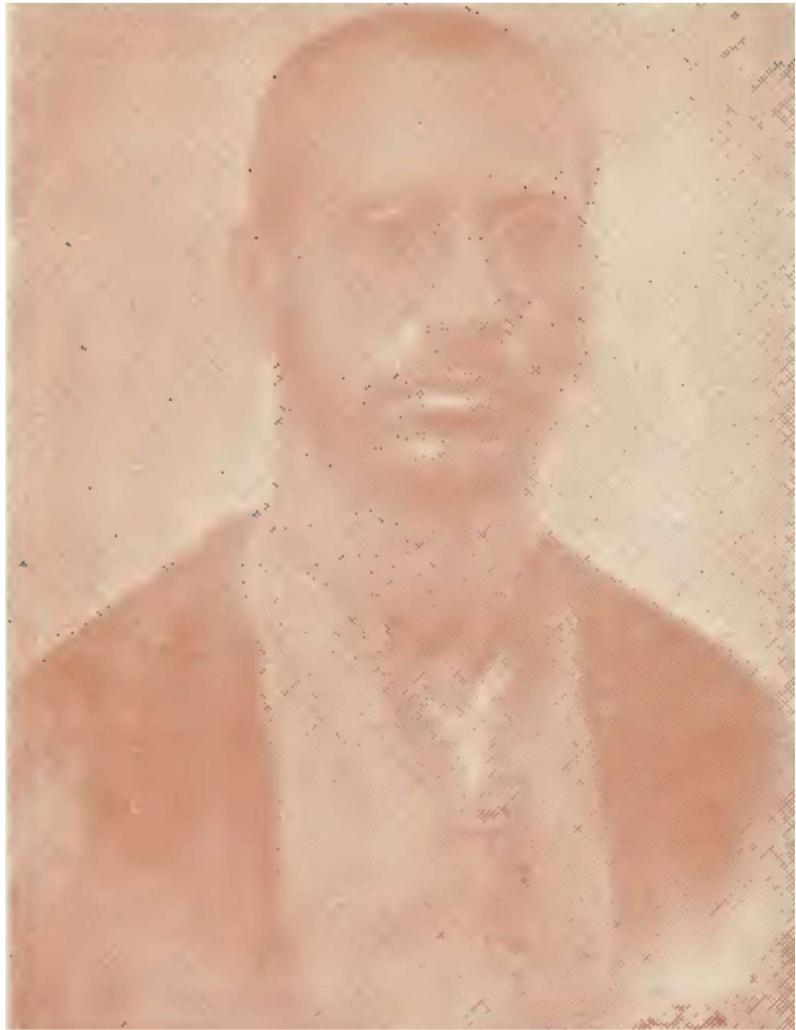
أما الذين توهموا أن الحيام شاعر صوفي فقد بناوا وهمهم هذا على بعض أفكار أوردها الحيام في رباعياته عفواً فحملوها على حمل التصوف . وبعض الأفكار قد تكون مثناةً بين مذاهب متعددة فلا يمكن فهم التخصيص منها . وأرباب المذاهب يعرفون كيف يفرقون أقوال شيعة مذهبهم من غيرها . وجميع ما ورد في رباعيات الحيام من الأفكار التي توهם التصوف محمولة على ما ذكرناه .

هذا ما أردنا الالامع اليه من شعر الحيام وفلسفته مراعين في ذلك الإيجاز تاركين الشرح والاستقصاء إلى رسالتنا (شعر الحيام وفلسفته) التي ستتمثل بالطبع قريباً ، ولعلنا أصبنا الهدف في اخراجنا هذه الكلمة المستعجلة والرسالة لأننا نعتقد إننا بذلك قد سددنا فراغاً من هذه الناحية في مكتبة الأدب العربي ، والله سبحانه من وراء القصد .

«أديب التقى»

دمشق :

لِرُوحِيِّ فِي إِنْقَانِ هَذِيِّ التَّرَاجِعِ
أَمَارِسُهُ مِنْ قَبْلِ حَلِّ التَّسَائِعِ
فَمَا نَلَتْ مِنْ دُنْيَيْ غَيْرَ التَّشَوُعِ

أَخْيَامٌ قَدْ أَرْسَلْتَ رُوحَكَ هَادِيَا
فَإِنِّي تَلَمِيذُ لِرُوحِكَ فِي الْأَسْيِ
لَئِنْ نَلَتْ مِنْ بَعْدِ التَّشَاؤِمِ لَذَّةً

احمد صافي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحُكْمُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
إِنَّا نَعْلَمُ مَا تَعْمَلُونَ
وَمَا أَنْتُ بِمُغْرِبٍ عَنْ أَنْ يَعْلَمَ
مَا فِي الْأَرْضِ وَمَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا أَنْتُ بِمُغْرِبٍ عَنْ أَنْ يَعْلَمَ
مَا فِي الْأَرْضِ وَمَا فِي السَّمَاوَاتِ

صرف الالف

١

كُلُّ ذَرَّاتٍ هَذِهِ الْأَرْضِ كَانَتْ
أَوْجَهًا كَالشَّمُوسِ ذَاتَ بَهَاءٍ
أَجْلٌ عَنْ وَجْهِكَ الْغَيَارَ بِرِفْقِ
فَهُوَ خَدِ لِكَاعِبٍ حَسَاءٍ

٢

إِنَّ رُوحًا مِنْ عَالَمِ الْعَبْرِ جَاءَتْ
لَكَ خَلِفًا مَا تَأَتَّ بِالْعَبْرَاءِ
إِسْقِهَا أَكْنُونَ الصَّبَرَ صَبَاحًا
قَبْلَ تَوْدِيهَا أَوَانَ الْمَاءِ

- ١ -

هر ذره که در روی زمینی بوده است
خورشید رخی زهره جیبینی بوده است
گرد از رخ نازنین بارام فشان
که این هم رخ وزلف نازنینی بوده است

۲

روحی که منزه است زالایش خاک
مهمان تو آمده است از عالم پاک
میده تو بیادهٔ صبوحی مددش
زان پیش که گوید انعم الله مساك

— ۱ —

٣

مِنْ تَحْرِيَّ حَقِيقَةِ الْمَهْرِ أَصْحَى
عِنْدَهُ الْحُزْنُ وَالسُّرُورُ سَوَاءٌ
إِنْ يَكُنْ حَادِثُ الزَّمَانِ سَيْفِيَّ
فَلِكُنْ كُلُّهُ أَسَى أَوْ هَنَاءٌ

٤

قَاتِلُ الْوَرْدَةِ لَا خَدَّدَ كَخَدِي فِي الْبَاءِ
فَإِلَى مَالِظَّاءِ مِنْ يَتَغَيِّي عَصْرًا لِمَائِيَّ
فَأَجَابَ الْبَلْلُ الْغَرِيدَ فِي لَعْنِ الْغَنَاءِ
مِنْ يَكُنْ يَصْحَّكُ يَوْمًا يَغْضِبَ حَوْلًا بِالْبَكَاءِ

٥

لَيْسَ يَذْرَى بِمَنْطَقَ وَقَيْسٍ
أَيَّ وَقْتٍ دَارَتْ بِهِ الرَّرْقَاءُ
أَوْ مَتَى أَصْبَحَ السَّمَاءُ خَرَابًا
فَنَدَاعَتْ وَانْهَدَّ مِنْهَا الْبَناُ

٣

آنرا که وقوف شد بر احوال جهان
 شادی و غم جهان بر او شد یکسان
 چون نیک و بد جهان بسر خواهد شد
 خواهی همه درد باش و خواهی درمان

٤

گل گفت به از لقای من روئی نیست
 چندین ستم گلابگر باری چیست
 بلبل بزبان حال با او میگفت
 یکروز که خنده د که سالی نگریست

٥

آغاز روان گشتن این زرین طاس
 و انجام خرابی چنین نیک اساس
 دانسته نمیشود بمعیار عقول
 سنجیده نمیشود بمقیاس قیاس

— ۲ —

٦
دَعْ عَنِكَ حِرْصَ الْوُجُودِ وَأَهْنَا
إِنْ أَحْسَنَ الدَّهْرُ أَوْ أَسَاءَ
وَأَبْعَثَ بِشَعْرِ الْحَيْبِ وَأَشْرَبَ
فَالْمُعْرُوفَ يَمْضِيَ غَدًا هَبَاءَ

٧
إِنْ تَوَاعَدْتُمُ رِفَاقِي لِأَنْسٍ
وَسَعَدْتُمُ بِالْفَوَادَةِ الْهَيْفَاءِ
وَأَذَارَ السَّاقِي كُوُسَ الْجُهْيَا
فَأَذْكُرُونِي فِي شُرْبِهَا بِالدُّعَاءِ

٨
إِنْ تَلَاقَيْتُمُ أَخْلَائِي بِمَا
فَأَطْلَلُوا ذِكْرَايَ عنَّ اللِّقَاءِ
وَإِذَا مَا أَقَى لَذَى الشُّرْبِ دَوْرِي
فَأَرِيقُوا كَأْسِي عَلَى الْغَزَاءِ

٦

کم کن طمع از جهان و میزی خرسند
واز نیک و بد زمانه بگسل پیوند
هان می خور وزلف دلبری گیر که زود
هم بگذرد و نماند این روزی چند

٧

یاران چو باتفاق میعاد کنید
خودرا بجمال یکدیگر شاد کنید
ساقی چو می معانه در کف گیرد
بیچاره فلانرا بدعایاد کنید

٨

یاران چو باتفاق دیدار کنید
باید که ز دوست یاد بسیار کنید
چون باده خوشکوار نوشید بهم
نوبت چو بما رسد نگونسار کنید

— ۲ —

٩
إِنْ كُنْتَ لَا تَفْنِي سَوَى مَرَّةً
وَفَنَ وَدَعَ هَذَا الْأَسَى وَالشَّقَاءَ
وَكُنْ كَانَ لَمْ تَحِو ذَا الْجَلَدَ أَوْ
ذَا الدَّمَ وَالْأَعْمَمَ وَخَلَ الْعَنَاءَ

١٠

قَدْ خَاطَبَ السَّمَكُ الْأَوْزَ مَنَادِيَا
سَيْعُودُ مَاءُ النَّهَرِ فَاصْفُ هَنَاءَ
فَأَجَابَ إِنْ نُصِّيمْ شِوَاءَ فَلَتَكُ أَأَ
سَدِّيَا سَرَابَا بَعْدَنَا أَوْ مَاءَ

١١

مَا الْكَوْنُ دَارُ إِقَامَةٍ فَأَخُو الْنَّهَى
أَوْلَى بِهِ أَنْ يُذْمِنَ الصَّهَباءَ
أَطْفَيَ سَاءَ الْكَرْمِ نِيرَانَ الْأَسَى
فَلَسَوْفَ تَذَهَّبُ فِي الْهَوَاءِ هَبَاءَ

— ٤ —

٩

چون مردن تو مردن یکبارگی است
 یکبار بمیر این چه بیچارگی است
 خونی و نجاستی و مشتی رگ و پوست
 انگار نبود این چه غمخوارگی است

١٠

با بط میگفت ماهی در تب و تاب
 باشد که بجوی رفته باز آید آب
 گفتا چو من و تو هر دو گشتم کباب
 دنیا پس مرگ ما چه دریا چه سراب

١١

دنیا نه مقام تست نه جای نشست
 فرزانه در او خراب اولیتر و مست
 بر آتش غم زباده آبی میزن
 زآن پیش که در خاک روی باد بدست

— ٤ —

١٢

طَالَ كَبِيْرِيْ عُمْرُ الْحَسِيبِ فَقَدَ
أَوْلَانِيَ الْيَوْمَ خَيْرَ نَعَاءَ
فَقَدَ رَنَالِيَ وَمَرَ يُومِيْ أَنْ:
«أَحْسِنْ وَأَنْقِ الْإِحْسَانَ فِي الْمَاءَ»

١٣

إِخْرَجَ بِدَهْرِكَ قَلَّةَ الْرُّفَقاءِ
وَاصْبَحَ بَنِيهِ وَأَنْتَ عَنْهُمْ نَاءِ
فَمَنْ أَعْتَدْنَتْ عَلَيْهِ إِنْ تَنْظُرْهُ فِي
عَيْنِ الْبَصِيرَةِ أَعْظَمُ الْأَعْذَاءِ

١٤

لَا تَتَرَوَّنَ إِلَى الْفَتَنِ وَفَنُونِهِ
وَأَنْظُرْ لِعَفْظِي عَهْوِدِهِ وَوَفَائِهِ
فَإِذَا رَأَيْتَ الْمَرْءَ قَامَ بِعِهْدِهِ
فَاحْسِبْهُ فَاقَ الْكُلُّ فِي عَلَيْهِ

— ٥ —

۱۲

آن یار که عمرش چو غم باد دراز
امروز بمن تلطیفی کرد آغاز
بر چشم من انداخت دمی چشم و برفت
یعنی که نکوئی کن و در آب انداز

۱۳

آن به کهدراین زمانه کم گیری دوست
با اهل زمانه صحبت از دور نکوست
آنکس که ترا بجملگی تکیه بر اوست
چون چشم خرد باز کنی دشمنت اوست

۱۴

آنرا منگر که ذو فنون آید مرد
در عهد و وفا نگر که چون آید مرد
از عهده عهد چون برون آید مرد
از هر چه گمان بری فزون آید مرد

- ۰ -

١٥

لَقَدْ آتَ الصِّبُوحُ قَمْ حَيْبِي
وَهَاتِ الرَّاحَ وَأَشْرَعَ بِالْفَنَاءِ
وَكُمْ «جَشِيدَ» أَرْذَى أو «قَبَادَ»
مَعِيُّ الصِّيفِ أَوْ مِنْ الشِّتَاءِ

١٦

مَا شَهَدَ النَّارُ وَالْجِنَانُ فَتَّ
أَيُّ أَمْرِيَّ مِنْ هُنَاكَ قَدْ جَاءَ
لَمْ نَرَ مِمَّا تَرَجُو وَنَحْذَرُهُ
إِلَّا صِفَاتٍ تُحَكَّى وَأَسْمَاءَ

-
- (١) جشيد احمد ملوك الفرس القدماء
وكان مشهوراً بآنياته في المسكرات والملذات
(٢) قباد احمد ملوك الفرس الاكاسرة
ويقال له كي قباد وكي خسرو

- ٦ -

۱۵

هنگام صبح ای صنم فرخ پی
بر ساز ترانه و به پیش اور می
کافکند بخاک صد هزاران جم و کی
این امدن تیر مه و رفتن دی

۱۶

کس خلد و جحیم را ندیده است ای دل
گوئی که از آنجهان رسیده است ای دل
امید و هراس ما بچیزی که از آن
جز نام و نشانی نه پدیده است ای دل

١٧

إِنْ تَجْدُ لِي بِالْعَفْوِ لَمْ أَخْشَ ذَنْبًا
 أَوْ تَهَبْ لِي زَادًا أَمْنَتْ الْعَنَاءَ
 أَوْ تُبَيِّضْ بِالْعَفْوِ وَجْهِي فَإِنِّي
 لَسْتُ أَخْشَ صَحِيفَتِي السَّوْدَاءَ

حرف الباء

١٨

قَدْ أَنْطَوْيَ سِفْرُ الشَّبَابِ وَأَغْتَدَى
 رَبِيعُ أَفْرَاحِي شَتَاءً مُجْدِبَا
 لَهُنِي لِطَبِيرٍ كَانَ يُذْعَى بِالصَّبا
 مَتَىْ أَتَى وَأَيَّ وَقْتٍ ذَهَبَا

— ٧ —

١٧

با رحمت تو من از گنه نندیشم
با توشه تو ز رنج ره نندیشم
گر لطف توأم سفید رو گرداند
حقا که زمانه سیه نندیشم

١٨

أفسوس که نامه جوانی طی شد
وآن تازه بهار شادمانی دی شد
آن مرغ طرب که نام او بود شباب
فریاد ندام که کی امد کی شد

— ٧ —

١٩

إِلَيْهِ قُلْ لِي مَنْ خَلَّا مِنْ خَطْبَةِ
 وَكَيْفَ تُرِي عَاشَ الْبَرَيْ مِنَ الذَّنْبِ
 إِذَا كُنْتَ تَحْزِي الذَّنْبَ مِنِ يَمِثْلِهِ
 فَمَا الْفَرْقُ مَا يَلِنِي وَيَدِنِكَ يَارَبِّي

٢٠

يَا بَارِقِيَا رَهْنَ الْأَرِيَاءِ وَرَائِحَا
 لِقَصَبِيِّ عِيشَكَ فِي عَنَاءِ مُتَعِّبِ
 اَنْتَوْلُ أَينَ تَرُوْخُ مَنْ بَعْدِ الرَّدَى
 هَاتِ الْمُدَامَ وَأَينَ مَا شِئْتَ أَذْهَبِ

٢١

رَأَيْتُ فِي النَّوْمِ ذَا عَقْلٍ يَقُولُ أَلَا
 لَا يَجِدْنَ النَّقْتَ مِنْ نَوْمِهِ طَرَبَا
 حَتَّى مَتَرْقُدُ كَالْمُوْتَى فَقُمْ عَجَلاً
 فَسَوْفَ تَهْجُعُ فِي جَوْفِ الْأَرْضِ بِحَقِّيَا

- ٨ -

۱۹

ناکرده گناه در جهان کیست بگو
وان کس که گنه نکرده چون زیست بگو
من بد کنم و تو بد مكافات دهی
پس فرق میان من و تو چیست بگو

۲۰

ای مانده بتزیر فرینده گرو
واز بهر دو روزه زندگی در تک و دو
گفتی که پس از مرگ کجا خواهی رفت
می پیش من آر و هر کجا خواهی رو

۲۱

در خواب بدم مرا خردمندی گفت
کاز خواب کسی را گل شادی نشکفت
کاری چکنی که با اجل باشد جفت
بر خیز که زیر خاک میاید خفت

(۲۴)

٢٢

غَدُونَا لِذِي الْأَوْلَادِ الْعَابِ لَاعِبٍ
 أَقُولُ مَنْ إِلَّا لَتَّ فِيهِ يَكَادِبٌ
 عَلَى نَطْعَمِ هَذَا الْكَوْنِ قَدْ لَعَبَ بِنَا
 وَعُدْنَا لِصَنْدُوقِ الْفَنَّاءِ بِالْتَّعَابِ

٢٣

أَوْلَ دَقْرٌ أَمْعَانِي الْمَوْيِ
 وَإِنَّهُ بَيْتٌ قَصِيدَ الشَّابِ
 يَاجَاهَلًا مَعْنَى الْهَوَى إِنَّمَا
 مَعْنَى الْحَيَاةِ الْحُبُّ وَالْإِنْجِدَابِ

٢٤

إِنْ تَحْلُ لَدِي الرَّبِيعُ كَيْثُ السُّبْبِ
 حَدَّ الْأَزْهَارِ وَابْتِدَرَ الشَّرْبِ
 وَالْيَوْمُ دِي الرَّوْضَةِ تَرْتَاحُ وَمِنْ
 دَرَائِكَ سَوْفَ تَزَدَّهِي بِالْعَسْبِ

— ٩ —

۲۲

ما لعبتگانیم و فلک لعبت باز
از روی حقیقی و نه از روی مجاز
بازیچه کنان بدیم بر نطع وجود
رفتیم بصدق عدم یک یک باز

۲۳

سر دفتر عالم معانی عشق است
سر بیت قصیده جوانی عشق است
ای آنکه خبر نداری از عالم عشق است
این نکته بدان که زندگانی عشق است

۲۴

چون ابر بنوروز رخ لاله بشست
بر خیز و بجام باده کن عزم درست
کین سبزه که امروز تماشاگه تست
فردا همه از خاک تو بر خواهد رست

— ۱۰ —

٤٥

تَرْزَدَادُ حِيرَةُ عَنِي كُلَّ ذَاجِيَةٍ
 وَالْدَمْعُ حُوَيْيٌ مِثْلَ الدُّرِّ مَسْكُوبٌ
 لَا يَعْتَلِي جَامُ رَأْيِي مِنْ وَسَاوِسِهِ
 وَإِنَّ يُمْلَأُ جَامٌ وَهُوَ مَغْلُوبٌ

٤٦

قَدْ حَظِيَنَا بِالْفِنَاءِ وَالرَّاحَةِ فِي الدَّارِ الْخَرَابِ
 وَفَرَغَنَا مِنْ مُنْيَ الرَّحْمَةِ أَوْ خَوْفِ الْعِقَابِ
 وَسَمَوْنَا شَمَّ عَنْ مَاءِ وَنَارٍ وَرَبَابِ
 فَالْيِكْسَاوُ الْكَأسُ وَالْعَتْلُ مَعَارِهُنُ الشَّرَابُ

٤٧

أَمَا تَرَى الْأَزْهَارَ فِيهَا عِيشَتْ يَدُ الصَّبَا
 وَمَنْ جَمَالَهَا غَدَا الْبَلَلُ يَشْدُو طَرَباً
 فَبَادِرِ الْأَزْهَرِ وَدَعْ عَنْكَ الْأَسَى وَأَكْرَبَا
 فِيَهُ الْأَزْهَارُ كَمْ زَهَتْ وَكَمْ عَادَتْ هَبَا

— ١٠ —

۲۵

شب نیست که عقل در تحریر نشود
وز گریه کنار من پر از دُر نشود
پر می نشود کاسه سر از سودا
هر کاسه که سر نگون شود پر نشود

۲۶

مائیم و می ومطرب و این کنج خراب
فارغ زأميد رحمت ویم عذاب
جان ودل و جامه در رهن شراب
آزاد ز خاک و باد واز آتش و آب

۲۷

بنگر ز صبا دامن گل چاک شده است
بلبل ز جمال گل طربناک شده است
در سایه گل نشین که بسیار این گل
از خاک برآمده است و در خاک شده است

٢٨

قال قومٌ مَا أطِيبَ الْخُورَ فِي الْجَنَّةِ
يَقْلُتُ الْمَذَامُ عِنْدِي أَطِيبٌ
فَاغْنِمُ النَّفَرَ وَأَتْرُكُ الدَّيْنَ وَأَعْلَمُ
أَنَّ صَوْتَ الطُّبُولِ فِي الْبَعْدِ أَعْذَبٌ

٢٩

إِنْ تَشْرِبِ الْمَذَامَ أَسْبُوعًا فَلَا
تَرِئُ لَدَى الْجُمُعَةِ قُذْسًا شُرْبَهَا
الْسَّبْتُ وَالْجُمُعَةُ عِنْدِي أَسْتُوْيَا
لَا تَعْبُدِ الْأَيَّامَ وَأَعْبُدُ رَبِّيَا

٣٠

هَذَا أَوَانُ الصَّبُوحِ وَالظَّرِيبِ
وَنَحْنُ وَالْحَانُ وَابْنَةُ الْعَنْبِ
أَصْمَتْ نَدِيَّيِّي هَلْ ذَاهِلٌ تَقِيٌّ
وَأَشْرِبُ وَخَلِي الْحَدِيثَ وَأَجْتَبِي

- ١١ -

۲۸

گویند کسان: بهشت با حور خوش است
من میگویم که آب انگور خوش است
این نقد بگیر و دست از آن نسیه بدار
کاواز دهل شنیدن از دور خوش است

۲۹

یکهفته شراب خورده باشی پیوست
هان تا ندهی تو روز آدینه ز دست
در مذهب ما شنبه و آدینه ز دست
جبار پرست باش نه روز پرست

۳۰

هنگام صبح است خروش ای ساقی
ما و می و کوی میفروش ای ساقی
چه جای صلاحست خموش ای ساقی
بگذر ز حدیث و درد نوش ای ساقی

٣١

أَنْتَ رِبُّ الْرَّاحَ لِأَجْلِ الْطَّرفِ
 أَوْ تَرَكَ دِينِي وَأَطْرَاحَ الْأَدَبِ
 رُمِّتُ الْحَيَاةَ دُونَ عَقْلٍ لَحْظَةَ
 فَهِيَتُ بِالسُّكُرِ لِمَذَا الْبَبِ

٣٢

لَا عَشْتُ إِلَّا بِالْغَوَانِيِّ مُغْرِّمًا
 وَعَلَى يَدِي تَنَّ المُدَامِ الْمَذَابِ
 قَالُوا سَيَقْبَلُ مِنْكَ رَبِّكَ تَوْبَةً
 لَا اللَّهُ قَابِلُ لَا وَلَا أَنَا تَائِبٌ

٣٣

لَا تَنْبِ قَطُّ عَنِ الرَّاحِ فَنَكْمَ
 تَوْبَةٌ مِهْما يَتُوبُ التَّائِبُ
 قَدْ سَدَا الْبَلْلُ وَالْوَرْزَدُ رَهَا
 أَيْذَا الْوَقْتُ يَتُوبُ الشَّارِبُ؟

- ١٢ -

۲۱

می خوردن من نه از برای طرب است
 نه ز بهر نشاط و ترک دین و ادب است
 خواهم که به بیخودی برآم نفسی
 می خوردن و مست بود نم زین سبب است

۲۲

در سر هوس بتان چون حورم باد
 بر دست همیشه آب انگورم باد
 گویند **کسان** خدا ترا توبه دعاید **نیر**
 او خود ندهد من نکنم دورم باد

۲۳

توبه مکن از می باگرت می باشد
 صد توبه نادمات در پی باشد
 گل جامه دران و بلبلان نعره زنان
 در وقت چنین، توبه روا کی باشد

- ۱۲ -

٣٤

نَسِيْ تَعْيِلُ إِلَى الْحَيَاةِ دَائِمًا
وَالسَّمْعُ يَهُوَيْ مِعْنَفًا وَرَبَابَا
إِنْ يَصْنُعُوا كُوزًا شَرَابِيْ فَلَيَتَهُمْ
أَنْ يَمْلُؤُهُ مَدَى الْزَّمَانِ شَرَابًا

٣٥

مَآخِلَقَ اللَّهُ رَاحَةَ وَهَنَّا
إِلَّا لَمْنَ عَادَشَ مُفْرَدًا عَزَّبَا
مِنْ تَرَكَةِ الْأَنْفَارَادِ وَاقْتَرَنَا
فَتَذَ جَنِيْ بَعْدَ رَاحَةِ تَعْبَا

٣٦

أَنَّ يَبِيْ هَذَا الْكَوْنِ مُضْطَرِّيَا فَامْ
تَرَدَّ لِيْ إِلَّا حَيْرَةَ وَتَعْجَبُ
وَعَدْتُ عَلَى كُزْنَهُ وَهُمْ أَدْرِ أَنَّيْ
لِمَذَا أَتَيْتُ الْكَوْنَ أَوْ فِيمْ أَذْهَبُ

- ١٣ -

۲۴

میلم بشراب ناب باشد دائم
 گوشم بني ورباب باشد دائم
 گر خاک مرا کوزه گران کوزه کنند
 آن کوزه پر از شراب باشد دائم

۲۵

هر لذت و راحتی که خلاق نهاد
 از بھر مجردان آفاق نهاد
 هر کس که ز طاق منقلب گشت بجفت
 اسایش خود بیرد و بر طاق نهاد

۲۶

آورد باضرابم اول بوجود
 جز حیرتم از جهان چیزی نفزاود
 رفیم باکراه و ندانیم چه بود
 زین آمدن و بودن و رفتن مقصد

— ۱۲ —

٣٧

كُلَّ يَوْمٍ أَنْوَي الْتَّابِعَادَا مَا
جَاءَ فِي الْمَلِيلِ عَنْ كُثُورِ السَّرَّابِ
فَأَتَانِي فَصَلَ الْزَّهُورِ وَإِنِي
فِيهِ بَارِبَ تَائِبٌ عَنْ مَنَابِي

٣٨

مَا زَالَ ظِلٌّ عَلَى الْأَزْهَارِ السَّبِّ
وَلَمْ يَزَلْ يَبْلُغَ لِأَنَّهُ الْعَنْبَرُ
فَلَا تَمْ لَيْسَ ذَاقَتِ الْكَرَى وَأَدَرَ
كَاسًا حَيَّبِي فَإِنَّ الْبَشَّسَ لَمْ تَفِي

٣٩

لِمَذَا أَغْدَاهَ الرَّبُّ رَبِّكَ هَذِهِ أَمَا
مَنْاصِرَ لَمْ يُعْكِمْ تَنَاهِيَّا الرَّبُّ
إِذَا رَاقَ مَبَاهَا فَقَيْمَ خَرَابِا
وَإِنَّ لَمْ تَرُقْ مَبْنَى فَمِنْ أَنِّي الْعَبَدُ

- ١٤ -

۳۷

هر روز برآنم که کنم شب توبه
از جام پیا پی ولبالب توبه
اکنون که رسید وقت گل هرغم نیست
در موسم گل ز توبه یا رب توبه

۳۸

بر روی گل از ابر نقاپست هنوز
در طبع و دلم میل شراب است هنوز
در خواب مروچه وقت خوابست هنوز
جانا می خور که آفتاب است هنوز

۳۹

دارنده چو ترکیب عناصر آراست
از بھر چه او فکندش اندر کم و کاست
گرنیک نیامد این صور عیب کراست
ور نیک آمد خرابی از بھر چه راست

— ۱۴ —

٤٠

وَجَامِيْرُوقُ الْعَقْلَ لُطْفًا وَرَقَةَ
وَيَهْنُو عَلَيْهِ الْقَلْبُ مِنْ شَدَّةِ الْحَبَرِ
تَقْنَنَ خَرَافُ الْوُجُودِ بِصُنْعِهِ
وَيَكْسِرُهُ مِنْ بَعْدِ ذَالِكَ عَلَى التَّرْبِ

٤١

كَمْ لِلَّذِي بَسَطَ الْثَّرَى وَبَنَى السَّا
مِنْ لَوْعَةِ يَقُولُبَنَا وَعَذَابِ
كَمْ مِنْ شَفَاءٍ كَالْعَقِيقِ وَطَرَةٍ
كَلِيلٌ أَوْ دُعْيَةٌ حِتَاقٌ تُرَابٌ

٤٢

أَنْظُرْ حِسَابَكَ مَا أَتَيْتَ بِهِ وَمَا
نَفَدُوا بِهِ مِنْ بَعْدِ مَا هُمْ تَذَهَّبُ
أَنْقُولُ لَا أَحْسُو الْطَّالِبُونَ خَوْفَ الرَّدِيَ
سَمِوتُ إِنْ تَشْرِبْ وَإِنْ لَمْ تَشْرِبْ

- ١٥ -

٤٠

جامی است که عقل افرین میزندش
 صد بوسه ز مهر بر جین میزندش
 این کوزه گر دهر چنین جام لطیف
 میسازد و باز بر زمین میزندش

٤١

آنکس که زمین و چرخ وأفلانک نهاد
 بس داغ که او بر دل غمناک نهاد
 بسیار لب چولعل وزلفین چو مشک
 در طبل زمین و حقه خاک نهاد

٤٢

بر گیر ز خود حسابی ار با خبری
 که اول تو چه آوری و آخر چه بري
 گفتی نخورم باده که میاید مرد
 میاید مرد اگر خوری یا نخوری

٤٣

كَمْ سرَتْ طَفْلًا لِتَحْصِيلِ الْعِلْمِ وَكَمْ
أَصْبَحْتَ بَعْدَ إِنْتَدَرِيَّيِّي لَهَا طَرِيَّا
فَاسْمَعْ خَتَامَ حَدِيثِي مَا بَلَغْتُ سَوَى
أَنِّي بِدِيْتُ تُرَابًا ثُمَّ عُذْتُ هَبَّا

٤٤

الْأَرْحَمْ يَا إِلَهِي لِي فُؤَادًا
مِنَ الْأَشْجَانِ أَمْسَى بِي فِي عَذَابِ
وَرِجْلَاهِي سَعَتْ لِلْحَانِ قَدْمًا
وَكَفَأَ أَمْسَكَ قَدْحَ الشَّرَابِ

- ١٦ -

٤٣

یکچند بکود کی باستاد شدیم
 یکچند ز استادی خود شاد شدیم
 پایان سخن شنو که مارا چه رسید
 از خاک در آمدیم و بر باد شدیم
 (۷۱)

٤٤

یا رب بدل اسیر من رحمت کن
 بر سینه غم پذیر من رحمت کن
 بر پای خرابات رو من بخشای
 بر دست پیاله گیر من رحمت کن

- ۱۶ -

(۴۳)

حرف الثاء

٤٠

إِعْلَمُوا قُوَّتِيَ الْمَلَأَ وَأَحْدَادِيَا
كَهْرَبَاءَ الْخُدُودِ الْمَيَاقُوتِ
وَإِذَا مِثْ فَانْجَعُوا الرَّاحَ غُسْلِي
وَمِنَ الْكَرْمِ فَاصْنُعوا تَابُورِي

٤١

يَقُولُ الْمُتَقْوَنَ غَدَّا سَتَّجِي
عَلَى مَا كُنْتَ فِي هَذِي الْحَيَاةِ
لَذَا أَخْزَنْتُ الْحَيَاةَ وَأَخْمَّا
لَا حَشَرَ هَكَذَا بَعْدَ الْمَاتِ

-٤٢-

سیاه و سفید

سیاه و سفید

۴۵

ای همنفسان مرا زمی قوت کنید
و این چهره کهر با چو یاقوت کنید
گر فوت شوم بیاده شوئید مرا
وز چوب رزم تخته تابوت کنید

۴۶

گویند مرا آنکسان که با پرهیزند
زان سان که بمیرند چنان برخیزند
ما با می و معشوقه از آنیم مدام
باشد که بحشرمان چنان انگیزند

٤٧

جَاءَ مِنْ حَانَةَ الْدَّارِ سُحِيرًا
 يَا خَلِيلَهَا قَدْ هَمَ بِالْحَانَاتِ
 قَمَ إِكِيْ نَمَلاً الْكُشُوسَ مُدَامًا
 قَبْلَ أَنْ تَعْتَلِي كُشُوسُ الْحَيَاةِ

٤٨

هَبَ الْمَذْيَادَ كَمَا تَهْوَاهُ كَانَتْ
 وَكَنْتَ قَرَأْتَ أَسْفَارَ الْحَيَاةِ
 وَهَبَكَ بِلَغْتَهَا مِتَّيْنِ حَوْلًا
 فَإِذَا بَمَدَ ذَاكَ سِوَى الْمَعَاتِ

٤٩

الْبَدْرُ شَقَّ بِنُورِهِ جَبَ الْدَّجَى
 وَأَشْرَبَ فَلَنْ تَلْقَى كَذِي الْأَوْقَاتِ
 وَأَنْهَا وَلَا لَمَنْ فِي هَذَا الْبَدْرِ كَمْ
 سَيْنِيٌّ فَوْقَ ثَرِيَ لَسَا وَرْفَاتِ

— ١٨ —

٤٧

آمد سحری ندا ز میخانه ما
 کای رند خراباتی و دیوانه ما
 ه بر خیز که پر کنیم پیمانه می
 زان پیش که پر کنند پیمانه عما

٤٨

دنیا بمراد رانده گیر آخر چه
 وین نامه عمر خوانده گیر آخر چه
 گیرم که بکام دل بماندی صد سال
 صد سال دگر بماند گیر آخر چه

٤٩

مهتاب بنور دامن شب بشکافت
 می خور که دمی خوشتراز این توان یافت
 خوش باش و یندیش که این ماه بسی
 اندر سر خاک یک بیک خواهد تافت

— ۱۸ —

٠٠

إِنْ يَنْلُتُ مِنْ حِنْطَهَ رَغِيفَاً
وَكُورَّ خَمْرٍ وَفَحْذَ شَاهَةَ
وَكَانَ إِلَيْهِ مَعِي بِقَفْرِ
فَقْتٍ إِذَا عِيشَةَ الْوَلَادَةَ

٠١

مَنْ نَالَ ذَرَّةَ عَقْلٍ عَادَ مُنْتَهِيَا
فَإِنْ يُضْعَمْ مِنْ ثَعَبِنَ الْعَمْرِ لَحْظَتَهَ
إِمَاسَعَ لِرِضَاءِ اللَّهِ مُجْتَهِداً
أَوْعَبَ كَأسَ الطَّلاَّ وَأَخْتَارَ رَاحِتَهَ

٠٢

مَا أَسْطَعْتَ كُنْ لِبَنِي الْخَلَاءَ تَابِعاً
وَأَهْدِمْ بَنَاءَ الصَّوْمِ وَالصَّوَافَاتِ
وَأَسْعَنْ عَنِ الْحَيَّاتِ خَيْرَ مَفَالِهِ
إِشْرَبَ وَغَنَّ وَسِرْزَ إِلَى الْحَيَّاتِ

- ١٩ -

۵۰

گر دست دهد ز مغز گندم نانی
 واز می کدوئی ز گوسفندی رانی
 با ماه رخی نشسته در ویرانی
 عیشیست که نیست حد هر سلطانی

۵۱

هر گورقمی ز عقل در دل بنگاشت
 یک لحظه ز عمر خویش ضایع نگذاشت
 یا در طلب رضای ایزد کوشید
 یا راحت خود گزید و ساغر برداشت

۵۲

تا بتوانی خدمت رندان میکن
 بنیاد نماز و روزه ویران میکن
 بشنو سخن راست ز خیام عمر
 می میخور وره میرو و احسان میکن

٥٣

أَحْسَنُ الظَّالَّا عَنِّكَ يَرْزُلُ فَمَّا أَوْرَى
 وَقَلَّهُ أَلْأَمُورُ أَوْ كَثُرَتْهَا
 وَلَا تَجْزِبُ كَيْمَىٰ فَهُوَةٌ
 تُرْزِلُ أَلْفَ عَلَيْهِ قَطْرَتْهَا

٥٤

جُسُومُ ذَوِي هَذِي التُّبُورِ تَحْلَّلتَ
 فَيْنَ بَخَارٍ قَدْ عَلَّ وَرُفَاتٌ
 فَمَا هَذِهِ الرَّاحُ الَّتِي صَرَعْتُهُمْ
 وَمَمْ يَنْهَلُوا مِنْهَا سِوَى جُرُعَاتٍ

٥٥

هُمْ حَيَّبِي تَرُوكِ الْهَمْ فِي غَدِ
 وَلَغْنَمْ قَصِيرَ الْعُمُرِ قَبْلَ فَوَاتِ
 سَازِي مُعْنَذِي الدَّارِ رِحْلَتَنَا غَدَّا
 يَسْعَةَ أَلْافِ مِنَ السَّنَوَاتِ

- ٢٠ -

٥٣

می خور که ز تو قلت نو کثرت بیرد
واندیشه هفتاد ودو ملت بیرد
پرهیز مکن ز کیمیائی که از او
یک قطره خوری هزار علت بیرد

٥٤

این اهل قبور خاک گشند و بخار
هر ذره زهر ذره گرفتد کنار
آهاین چه شرایست که ناخوردده درست
بیخود شده و بیخبرند از همه کار

٥٥

ای دوست یا تا غم فردا نخوریم
واین یکدم عمر را غنیمت شمریم
فردا که از این روی زمین در گذریم
با هفت هزار سالگان هم سفریم

— ۲۰ —

٥٦

منْ كَانَ نَصْفُ رَغِيفٍ فِي الْحَيَاةِ لَهُ
وَمَسْكَنٌ فِيهِ مَثَوَاهُ وَرَاحَتَهُ
لَمْ يَفْدُ سَيِّدَ شَخْصٍ أَوْ غَلَامَ فَتَّى
فِهِنَّهُ فَلَعْنَدْ رَاقَتْ فِيَشَّتَهُ

٥٧

إِلَى الْخَانِ أَغْدُو كُلَّ يَوْمٍ مُبَكِّرًا
وَأَصْبَحْ فِيهِ شَمًّا أَهْلَ الْخَلَاءَاتِ
فِيَعَالَمِ الْأَسْرَارِ هَبَّنِي هَدَائِيَّة
وَرُشْدًا لِأَغْدُو لِلْدُعَاءِ وَالْمُنَاجَاهِ

٥٨

لَا تَحْسِبِنِي جِئْتُ مِنْ نَفْسِي وَلَا
قَطَّعْتُ وَحْدِي ذَلِكَ طَرِيقَ الْعُنْتَادِ
إِنْ يَكُونُ مِنْهُ جَوَهْرِي وَمَذْشِئِي
فَمَنْ أَنَا وَأَينَ كُنْتُ وَمَنْ

- ٢١ -

۵۶

در دهر هر آنکه نیم نانی دارد
 واز بهر نشست آشیانی دارد
 نه خادم کس بود نه مخدوم کسی
 گو شاد بزی که خوش جهانی دارد

۵۷

هر روز بگاه در خرابات شوم
 همراه قلندران طامات شوم
 چون عالم سر والخفیات توئی
 توفیقم ده تا بمناجات شوم

۵۸

تا ظن نبری که من بخود موجودم
 یا این ره دوررا بخود پیمودم
 چون بود حقیقت من از او بوده است
 من خود که بدم کجا بدم کی بود

٥٩

كُنْ كَالشَّفَاقِ مِنْ كَا كَاسَالِيَ الَّذِي
يَرُوِيْ مَعَ وَرْدَيَةَ الْوَجَنَاتِ
وَأَشْرَبَ فَإِنَّ سَوْفَ أَصْبِحُ كَائِنَيِ
ضَعَةً يَسِيرُ الدَّهْرُ ذِي السَّكَّاتِ

٦٠

اَلْيَوْمُ يَوْمُ صَبَّيْ فَلَا شَرَبَ بِهِ
كَأَسَ الشَّرَابِ وَأَجْتَنَى لَدَائِي
لَا تُزَرِّ فِيهِ لَئِنْ يَعْرُ قَدْ حَلَّاً
لَا غَرَوَ إِنْ يَكُ مَرَّ فَهُوَ حَيَانِي

٦١

أَحْسُو الْمَدَامَ وَلَا أَعْرِيدُ قَطُّ أَوْ
كَفَيْ تُمَدَّ لَمَّا عَدَّا الْكَسَاتِ
تَذَرِيْ بِأَخْتَرَتِ الْطَّلَاءَ كَيْلَارِي
يَاصَاحِ مِثْلَكَ مُولَعاً فِي ذَائِي

- ٢٢ -

۵۹

چون لاله بنوروز قدح گیر بدست
 با لاله رخی اگر ترا فرصت هست
 می نوش بخرمی که این چرخ کبود
 ناگاه ترا چو خاک گرداند پست

۶۰

امروز که نوبت جوانی من است
 می نوشم از آنکه کامرانی من است
 عیش مکنید گرچه تلخ است خوش است
 تلخ است از آنکه زندگانی من است

۶۱

من باده خورم ولیک مستی نکنم
 الا بقدح دراز دستی نکنم
 دانی غرضم زمیرستی چه بود
 تا همچو تو خویشن پرستی نکنم

- ۲۲ -

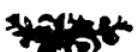

٦٢

إِنْ بَذْرِيْ يَلُوحُ فِي كُلِّ شَكْلٍ
حَيْوَانًا طَورًا وَطَوْرًا نَبَاتًا
لَا تَخْلُهُ يَزْوَلُ هَيَّاتَ فَالْمَوْتَ
صُوفٌ إِنْ يَفْنَ وَصْفَهُ يَقْ دَائِنًا

٦٣

يَاءَ الْمَا يَجْمِعُ أَسْرَارِ الْوَرْدِ
وَتَصْيِيرُهُمْ فِي الْعَجْزِ وَالْكَرْبَاتِ
كُنْ قَابِلًا عَذْرِيْ إِلَيْكَ وَتَوْبَتِيْ
يَا قَابِلَ الْأَعْذَارِ وَالْأَتْوَبَاتِ

— ٢٣ —

٦٢

آن ماه که قابل صفات است بذات
گاهی حیوان میشود و گاه نبات
تا ظن نبیری که هیچ گردد هیهات
موصوف بذات است اگر نیست صفات

٦٣

ای عالم اسرار ضمیر همه کس
در حالت عجز دستگیر همه کس
توبهم بده و عذر مرا تو پذیر
ای توبه ده و عذر پذیر همه کس

- ۲۳ -

مرف الجم

٦٤

يَا زَبْدَةَ الْخَلَانِ خُذْ نُصْحِيْ وَلَا
نُصْحِيْ مِنَ الدُّنْيَا يَهْمِ مُزْعِجْ
وَأَجْلِسْ يَرْأَوْبَةَ أَعْتَزَالَكَ وَأَنْظَرْنَ
الْعَابَ دَهْرِكَ نَظَرَةَ الْمُتَفَرِّجَ

٦٥

قَمْ قَبْلَ غَارَةِ الْأَسَى مُكْرَأً
وَادْعُ بِهَا وَرَدِيَّةَ تَجْلُو الْمُجْنَى
فَاسْتَ يَا هَذَا الْغَيْبُ شَجَدَأً
حَتَّى تُوارِي فِي الْثَّرَى وَتَخْرَجَأً

- ٢٤ -

٦٤

بشنو زمن ای زبدهء یاران کهن
 دلتنک مشو زین فلک بی سروبن
 بر گوشهء عرصهء سلامت بنشین
 بازیچهء دهررا تماشا میکن

٦٥

زآن پیش که غمهات شیخون آرند
 فرمای که تا بادهء لکگون آرند
 تو زرنهء ای غافل نادان که ترا
 در خاک نهند و باز بیرون آرند

— ٢٤ —

(م٤)

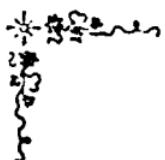
حرف أباء

٦٦

إِنَّ ذَلِكَ الْمُتَعَسِّرُ الَّذِي ضَمَّ جَمِيعَ
دُوْرِ وَقِدَرِ تَأْوِيلِ الْأَقْدَامِ
وَلَدَتْ خَبِيرَةُ الْفَلَانَ خَتْفَهَا فِي
يَوْمَيْنِ إِلَى أَبْنِ آوَى مَرَاحِاً

يَا لَبَّرِ امْ كَيْفَ كَانَ يَصِيدُ دُلْلَا
وَحْشَ مِنْ قَبْلِ غُدوَةِ وَرَوَاحَا
فَأَنْظَرَ أَلَانَ كَيْفَ قَدْ صَادَهُ الْمَنَّ
رُوْمَانِي لَا يَسْتَطِيعُ بِرَاحَا

- ٢٥ -

٦٦

ان قصر که بهرام در او جام گرفت
آهو بچه کرد و رو به آرام گرفت

بهرام که کور میگرفتی همه عمر
دیدی که چگونه گور بهرام گرفت

- ۲۵ -

الأصل والذروة

٦٧

مَنْعِنْ بَا مُفْتَنِي الْوَرَى مِنْكَ أَذْرَى
 لَمْ تُنْزِلْ عَنَّنَا مَدَى الشَّكْرِ رَاحٌ
 أَنْتَ تَخْسُودَمَ الْأَنَامِ وَتَخْسُودُ
 دَمَ كَرِمَ فَائِنَا السَّفَاحُ

٦٨

إِلَى مَ تَهَانِي الْمَقْدَرِ مُجِنَّةً
 وَمَنْ بَاطَلَ الْأَفْكَارِ تُسَبِّي بِأَنْرَاحٍ
 فَمَشَ فِي سُرُورٍ وَأَوْضَى دَهْرَكَ بِاَهْنَاءِ
 فَلَمْ يَكُلُوا أَمْرَ التَّفَصَالَكَ يَاصَاحِ

٦٩

لَعْمَ أَنَا مِنْ رَاحِ الْمَجْوِسِ بِأَشْوَةِ
 وَصَبَّ خَلْبَيْعَ لَمْ أَزَلْ مُذْمِنَ أَرَاحِ
 يَرَى كُلُّ حِزْبٍ فِي رَأْبَا وَمَذْهَبَا
 وَإِنِّي لَمْسِي كَيْفَمَا كُنْتُ يَاصَاحِ

- ٢٦ -

۶۷

ای مفتی شهر از تو پر کار تریم
با این همه مستی از تو هشیار تریم
تو خون کسان خوری و ماخون رزان
انصاف بده کدام خونخوار تریم

۶۸

از بودنی ای دوست چه داری تیمار
واز فکرت بیهوده دل و جان افکار
خرم بزی و جهان بشادی گذران
تدبیر نه با تو کرده اند آخر کار

۶۹

گر من زمی معانه مستم هستم
گر عاشق ورند و می پرستم هستم
هر طایفه بمن گمانی دارند
من زآن خودم چنانکه هستم هستم

- ۲۶ -

٧٠

دَعَى لِلصَّبُوحِ مَلِيكُ الْهَارِ
وَلَا حَسَنَةَ النَّعْجَرِ فَوْقَ السُّطُوحِ
وَزَادَى مَنَادِيُ الْأَلَى بَكْرُوا
أَلَا فَأَشْبُوا آنَوْقَتَ الصَّبُوحِ

٧١

الْفَجْرُ لَا يَحْ قَمْ لَنَا يَاصَاحِ
وَأَمَلَازُ جَاجَلَكَ مِنْ عَيْقَنِ الرَّاحِ
فَرَمَانُ أَنْسَكَ إِنْ يَفْتَ لَمْ تَلْقَهُ
وَتَظَلُّ تَنْشُدُ سَاعَةَ الْأَفْرَاحِ

٧٢

لَا تَغْرِسَنَّ فِي الْمُحْشَأَ غَرَسَ الْتَّرَخِ
وَأَفْرَأَ حَيَّاتَ دَائِمًا سَفَرَ الْفَرَخِ
وَعَاقِرَ الرَّاحِ وَنَلَ أَفْصَى الْمَنِيِّ
فَالْعَمَرُ مَا أَفْسَرَهُ كَمَا أَضْعَ

- ٢٧ -

٧٠

خورشید کمند صبح بر بام افکند
 کیخسرو روز مهره در جام افکند
 می خور که منادی سحرگه خیزان
 آوازه اشربوا در ایام افکند

٧١

وقت سحراست خیز ای طرفه پسر
 پر باده لعل کن بلورین ساغر
 که این یکدمه عافیت در ابن کنج فنا
 بسیار بجوانی و نیابی دیگر

٧٢

در دل توان درخت اندوه نشاند
 همواره کتاب خرمی باید خواند
 می باید خورد و کام دل باید راند
 پیدا است که چند در جهان خواهی ماند

— ۲۷ —

٧٣

بَادِرْ فَسَوْفَ تَعُودُ أَدْرَاجَ الْفَنَاءِ
 وَسَتَرُكُ الْجَهَانَ مِنْكَ الرُّوحُ
 وَأَشَرَبَ وَعِشْ جَذِيلًا فَلَسْتَ بِعَالَمٍ
 مِنْ أَينَ جِئْتَ وَأَيْنَ بَعْدَ تَرَوْحُ

٧٤

لِلصَّوْمِ وَالصَّوَاتِ مِلْ تَنسَكَا
 فَتَيقَنْتْ نَفْسِي غَدَّا بِنَجَاحِي
 أَسْفَا فَقَدْ نُقِضَ الْوُضُوءُ بِنَسْمَةٍ
 وَالصَّوْمُ زَالَ يَنْصُفِي جُرْعَةً رَاحِ

٧٥

أَشَرَبَ الرَّاحَ فَهِيَ رَوْحُ الرُّوحِ
 بِالسَّمْ النَّفَسِ وَالْحَشَّا الْمَجْرُوحِ
 وَإِذَا مَا دَهَّ اللَّهُ طُوفَانُ هَمِّ
 فَانْجَ فِيهَا فَدِي سَفِينةُ نُوحِ

— ٢٨ —

٧٣

دریاب که از روح جدا خواهی شد
در پرده اسرار فا خواهی شد
می خور که ندانی ز **کجا** آمده
خوشباش ندانی **بکجا** خواهی شد

٧٤

طبعم بنماز وروزه چون مایل شد
گفتم که نجات کایم حاصل شد
أفسوس که آن وضو بیادی بشکست
واین روزه بنیم جرعه می باطل شد

٧٥

می خور که مدام راحت روح تواوست
آسایش جان ودل مجروح تواوست
طوفان غم ار درآید از پیش وپست
در باده گریز کشتی نوح تو اوست

— ٢٨ —

حرف اخاء

٧٦

إِذَا الْعُمَرُ يَمْضِي فَلَا يَرْفِعُ لَيْ أَوْ يَسُو
وَسِيَانٌ إِنْ أَهْلَكَ بِغَدَادَ أَوْ بَلْخَ
فَقَمْ وَأَحْسَبَهَا وَلَشَهْ كَمْ بَعْدَ سَلَفَه
إِلَى غَرَّةٍ يَمْضِي وَمِنْهَا إِلَى سَلَخَ

حرف الدال

٧٧

لَا يُورِثُ الْمَدْهُرُ إِلَّا الْأَبْلَمْ وَالْكَمَدَا
وَالْيَوْمَ إِنْ يُعْطِ شَيْئًا يَسْتَأْنِهِ غَدَا
مَنْ يَا يَجِدُوا لِهِذَا الْمَدْهُرِ لَوْ عَلِمُوا
مَا ذَا نَكَابِدُ مِنْهُ مَا أَتَوْا أَبْدَا

- ٢٩ -

چون میگذرد عمر چه شیرین و چه تلخ
پیمانه چه پر شود چه بغداد و چه بلخ
می نوش که بعد از من و تو ماه بسی
از سلخ بعره آید از غره بسلخ

افلاک که جز غم نفرزایند دیگر
نهند ریجاتا نربایند دیگر
ناامدگان اگر بدانند که ما
از دهر چه میکشیم نایند دیگر

۷۶

۷۷

٧٨

إِنْ لَمْ يَكُنْ حَظُّ الْفَتَنِ فِي دَهْرِهِ
إِلَّا الرَّدَى وَمَرَارَةُ الْعِيشِ الرَّدَى
سَعْدَ الَّذِي لَمْ يَجِدْ فِيهِ لَحْظَةَ
حَنَاءً وَأَسْعَدُ مَنْهُ مَنْ لَمْ يُولَدْ

٧٩

لَبَثْتُ مِنْ جَرَةِ الصَّبَابِيَّ مَرْسَهَهَا
حَرَّ صَالَانِ سَالَ مِنْهَا عِشَةَ الْأَبَدِ
فَقَابَلَتْ شَفَّافِي بِالْمَلَئِ قَاتِلَهَا
سِرَّاً أَلَا أَشْرَبْ فِي مَاءِ رُحْتَ لَمْ تَعْدِ

٨٠

أَتَرِعُ كُنُوكَ فَالصَّبَابِيُّ قَدْ أَنْجَلَ
رَاحَّا لَهَا يَغْدُو الْعَقِيقُ حَسُودًا
وَهُمْ بِالْعُودَيْنِ وَأَكْتَمِلُ الْهَنَاءَ
وَقَعَ عَلَى عُودِهِ وَأَحْرَقَ عُودًا

- ٣٠ -

٧٨

چون حاصل ادمی در این دیر دو در
جز درد دل ودادان جان نیست دیگر
خرم دل آنکه یک نفس زنده نبود
وآسوده کسی که خود نزاد از مادر

٧٩

لب بر لب کوزه بردم از غایت آز
تاز و طلبم واسطه عمر دراز
لب بر لب من نهاد و میگفت براز
می خور که بدین جهان نی آیی باز

٨٠

ساغر پر کن که بر فگون آمد روز
ز آن باده که لعل هست ازا ورنگ آموز
بر دار دو عود را و مجلس بفروز
یک عود بساز و آن دیگر عود بسوز

— ۳۰ —

٨١

إِذْ أَشْفَقْنَا فَذَا لَعْنِي الْخَلُودُ
 فِيهِ تَمَازُّ الشَّابِ عَبُودٌ
 ذَا أَوَانُ الْأَزْهَارِ وَالرَّاحِ وَالصَّحَّ
 بِشَاءَى فَاهِاً فِي هَذَا الْوُجُودُ

٨٢

الْيَوْمَ حَاءَ فَسَوْفَ يُصْلَحُ أَمْرَنَا
 وَالرَّاحِ لِلْأَرْبَقِ سَوْفَ تَعُودُ
 وَيَنْكُ عنْ هَدِيِّ الْحَمِيرِ جَامِهَا
 بِالصَّوْمِ وَالصَّلَوَاتِ هَذَا الْبَيْدُ

٨٣

أَيْسَ لِهَا الْعَالَمَ أَبْتَدَاهُ
 يَنْدُو وَلَا غَائِيَةَ وَحَدَّ
 وَمَمْ أَجْذَمَنِ يَقُولُ حَفَّاً
 مِنْ أَنْ جِئْنَا وَأَنْ نَغْدُو

— ٣١ —

٨١

مینوش که عمر جاودانی اینست
 خود خاصیت دور جوانی اینست
 هنگام گل و می است و یاران سرمست
 خوشباش دمی که زندگانی اینست

٨٢

عید آمد و کارها نکو خواهد کرد
 ساقی می ناب در سبو خواهد کرد
 افسار نماز و پوزه بند روزه
 عید از سراین خران فرو خواهد کرد

٨٣

در دایره که آمدن و رفتن ماست
 آنرا نه بدایت نه نهایت پیدا است
 کس می نزند می دراین معنی راست
 که این آمدن از کجا و رفتن بکجاست

- ۲۱ -

٨٤

إِنْ لَمْ يُطِقْ أَحَدٌ مِنَّا ضَمَانَ غَدِ
 فَطِبِ بِذَلِكَ الْوَقْتِ نَفْسًا وَأَنْتَعْشِ كَيْدًا
 وَأَشْرَبْ عَلَى ضَوْءِ الدَّرِّ الْمُنِيرِ فَكُمْ
 يُضَيِّعُ بَعْدُ وَمِنَا لَا يَرَى أَحَدًا

٨٥

لَئِنْ جَالَسْتَ مِنْ تَهْوَاهُ عُمْرًا
 وَذَفَتْ جَيْعَ لَذَاتِ الْوُجُودِ
 فَوَفَ قَارِقُ الْأَذْيَا كَأَنَّ
 الَّذِي شَاهَدَتْ حُلْمٍ فِي هُجُودِ

٨٦

لَا تَخْشَ حَادِثَةَ الزَّمَانِ فَإِنَّهَا
 لَيْسَتْ بِدَائِمَةٍ عَلَيْنَا سَرْمَدَا
 وَأَغْنَمْ قِصَبَ الْعُمرِ فِي طَرَبٍ وَلَا
 تَخْزَنْ عَلَى أَمْسٍ وَلَا تَخْشَ الْغَدَا

— ٣٢ —

٨٤

ابر آمد و باز بر سر سبزه گریست
بی باده ارغوان نمیاید زیست
این سبزه که امروز تماشاگه ماست
تا سبزه خاک ما تماشاگه کیست

٨٥

چون عده نمیشود کسی فردارا
حالی خوش کن تو این دل شیدارا
می نوش بنور ماه ای ماه که ماه
بسیار بتا بد و نیابد مارا

٨٦

با یار اگر نشسته باشی همه عمر
لذات جهان چشیده باشی همه عمر
هم آخر عمر رحلت بتا بد کود
خوابی باشد که دیده باشی همه عمر

٨٧

عَادَ السَّحَابُ عَلَى الْجَمَائِلِ بَاكِيًّا
 فَالْعِيشُ لَا يَصْفُو بِدُونِ التَّرْخِيدِ
 هَذِي الرِّيَاضُ الْيَوْمَ مُنْتَزَهٌ لَنَا
 فَلَمَنْ رِيَاضُ رُفَاتَا هِيَ فِي غَدِّ

٨٨

أَرَى أَنَاسًا عَلَى الْغَبْرَاءِ قَدْ هَجَدُوا
 وَمَعْشَرًا تَحْتَ أَطْبَاقِ الْثَرَى رَقَدُوا
 وَإِنْ نَظَرْتُ لِصَحْرَاءِ الْفَنَاءِ أَرَى
 قَوْمًا تَوَلَّوْا وَقَوْمًا بَعْدَ آمَّ بَرَدُوا

٨٩

إِجْلِسْ إِلَى الْرَّاحِ تَلْغُ مُلْكُ مُحَمَّدٍ
 وَأَصْنَعْ لِلْعُودِ تَسْمَعْ لَهُنَّ دَاؤِدٍ
 دَغْ دَكْرَ مَالَمْ يَعْيَى أَوْ مَا أَتَى وَمَضَى
 وَالآتَ فَاهْنَا فَهَذَا خَيْرٌ مَفْصُودٍ

- ٣٣ -

الْقَعْدَةُ وَرَبِّيَّ

۸۷

از حادثه جهان آینده متسر
واز هر چه رسید چونیست پاینده متسر
این یکدمه عمر را غنیمت بشمار
از رفته میندیش وز آینده متسر

۸۸

بر مفرش خاک خفتگان میبینم
در زیر زمین نهفتگان میبینم
چندانکه بصرهای عدم مینگرم
نا امدگان ورفتگان میبینم

۸۹

با باده نشین که ملک محمود اینست
واز چنگ شنو که لحن داود اینست
از نامد ورقه دیگر یاد میکن
حالی خوش باش زانکه مقصود اینست

٩٠

إِنَّ الْأَلْيَ بَلْغُوا الْكَمَالَ وَأَصْبَحُوا
مَا بَيْنَ صَعْدَاهُمْ سِرَاجَ النَّادِي
أَمْ يَكْشِفُوا حَلَقَ الدَّيَاجِي بِلَ حَكُومَا
أَسْطُورَةً ثُمَّ أَنْثَوَا لِرْوَادِ

٩١

لَئِنْ سَقَانِي فِي فَصْلِ الرَّبِيعِ رَشَا^١
فِي الرَّوْضِ كَأَسَادِهَا قَاتَمَشُ الْكَبِدا
«وَإِنْ يَكُنْ لَمْ يَرْقِ هَذَا الْمَتَالُ فَتَيْ»
فَأَنَّكُ يَفْضُلُنِي إِنْ أَذْكُرُ الْخَلْدَا

٩٢

يَا رَبِّ إِنَّكَ ذُو لَطْفٍ وَذُو كَرَمٍ
فَقَمِّ لَا يَدْخُلَنَ الْمُذْنَ الْخَلْدَا
مَا الْجُودُ إِعْطَاءٌ دَارَ الْخَلْدِ مُتَقَبِّلاً
إِنَّ الْعَطَاءَ لِاَصْحَابِ الدُّنْوِبِ نَدِيًّا

— ٣٤ —

٩٠

آنانکه محیط فضل و ادب شدند
واز جمع کمال شمع اصحاب شدند
ره زین شب تاریک نبردند برون
گفتند فسانه و در خواب شدند

٩١

در فصل بهار اگر بی حو سرشت
پر می قدحی بمن دهد بر لب کشت
هر چند بنزد خلق این باشد زشت
سگ به زمن ار دیگر کنم یاد بهشت

٩٢

ای رب تو کریمی و کریمی کرمست
عاصی زچه رو برون زباغ ارمست
با طاعتم ار بیخشی این نیست کرم
با معصیتم اگر بیخشی کرم است

— ٣٤ —

٩٣

بِحَمْلِ الْأَمَلِ أَفْيَتُ عُمْرِي
 دُونَ أَنْ أَبْلُغَ يَوْمًا مُرَادًا
 أَنَا أَخْشِي أَنْ لَا يُسَاعِدَنِي الْعُهُ
 رُ لِأَشْفِي مِنَ الْزَّمَانِ الْفُوَادًا

٩٤.

يَثْكُ عَقْلُ السَّعَادَةِ طَالِبٌ
 مَدِي كُلِّ يَوْمٍ نُصْحَةً وَيُرَدِّدُ
 إِلَّا أَغْنَمْ قَصِيرَ الْعُمُرِ لَسْتَ بِنَيَّةٍ
 تَعُودُ فَتَنُمُ بَعْدَ مَا هِيَ تُحْصَدُ

٩٥

إِلَّا إِنَّ مَنْ زَانُوا الْوُجُودَ بِخَلْقِهِمْ
 آتُوا وَتَوَلَّوا ثُمَّ يَأْتُونَ مِنْ بَعْدِ
 فَكُمْ فِي السَّمَا وَالْأَرْضِ خَلْقٌ وَأَنْفُسٌ
 تَعْبِي إِلَهًا الْكَوْنِ مَا بَقِيَ الْفَرَدُ

— ٣٦ —

۹۳

دا دم بامید زندگانی بر باد
نابوده ز عمر خویشتن روزی شاد
ز آن میترسم که عمر امام ندهد
چندانکه ز روزگار بستانم داد

۹۴

این عقل که در ره سعادت پوید
روزی صد بار خودترا میگوید
دریاب تو این یکدمه وقت که نه
آن تره که بدروند و دیگر روید

۹۵

آنها که فلك دیده دهر آرایند
آیند ورونده باز باد دهر آیند
در دامن آسمان ودر جیب زمین
خلقیست که تا خدا نمیرد زایند

- ۲۵ -

٩٦

دَعْ ذِكْرَ أَمِسٍ فَهُوَ قَدْ مَرَ وَدَعَ
 ذِكْرَ غَدِيرَ إِنَّهُ مَا وَرَدَأَ
 لَا تَعْنِ فِيهَا لَمْ يَرِدْ وَمَا مَضَى
 وَأَشْرَبَ لِلَّا يَذْهَبُ الْعُبُرُ سُدَىٰ

٩٧

لَسْتُ لِدَيْرِ صَاحِبَ الْحَمَّاكَلَّا وَلَا الْمَسْجِدِ
 اللَّهُ أَدْرَى بِأَنَّ كَوْنَ مِنْهُ جَسَدِي
 لِأَدِينَ أَوْ دُنْيَا وَلَا أَرْجُوا لِجَنَانَ فِي غَدِيرٍ
 كَمُوْمِسٍ دَمَيْمَةٍ أَوْ كَفَقِيرٍ مُلْعِدِيٍّ

٩٨

لِلَّا كَنَا نَغْرِيُ السَّمَاءَ وَمَا لَهَا
 إِلَّا أَغْتِيَالٌ نَفْوِسِنَا مِنْ مَقْصِدٍ
 إِنْجِلِسٌ بِزَاهِي الرَّوْضِ وَأَرْتَشِفِ الطَّلَاءَ
 فَالرَّوْضُ يَدْبُتُ مِنْ شَرَانَا فِي غَدِيرٍ

- ٣٦ -

٩٦

روزی که گذشت ازاو دیگر یاد مکن
فردا که نیامده است فریاد مکن
بر نامده و گذشته بنیاد منه
بی باده مباش و عمر بر باد مکن

٩٧

نه لایق مسجدم نه در خورد کنست
ایزد داند گل مرا از چه سرشت
نه دین و نه دنیا و نه امید بهشت
چون کافر درویشم و چون قحبه زشت

٩٨

این چرخ فلك بهر هلاک من و تو
قصدي دارد بجان پاك من و تو
بر سبزه نشين بيا که بس دير نماند
تا سبزه برون دمد ز خاک من و تو

٩٩

كالماء في النهر أو كالريح وسط فلاء
 الامس من عمرنا ولئن لم يعد
 يومان ما عشت لا أعنى بما زرها
 يوم تولى و يوم بعد لم يزد

١٠٠

إن ذلك القصر الذي زاحم آلا
 أفق و خرت له الملوک سجودا
 هتف الورق في ذراه ينادي
 أين من صيروا الملوک عيذا

١٠١

أقطع و عاقر كأسها مع شادين
 كالسرف قدما والزهور خدودا
 فسيغتدي كالوزد من كفت الردى
 ثوب الحياة مخضبا مقدودا

- ٣٧ -

۹۹

چون آب بجوییار و چون باد بدشت
روز دیگر از عمر من و تو بگذشت
تا من باشم غم دو روزه نخورم
روزی که نیامده است روزی که گذشت

۱۰۰

آن قصر که بر چرخ همی زد پهلو
بر درگه او شهار نهادنی رو
دیدیم که بر کنگره اش فاخته
بنشسته و میگفت که کوکوکو

۱۰۱

باسر و قدی تازه‌تر از خرمن گل
از دست مده جام می ودامن گل
ز آن پیش که ناگه شود از گرگ اجل
پیراهن عمر تو چو پیراهن گل

- ۳۷ -

١٠٢ ..

مَانْفَعَ الدَّهْرَ مَجِيئِي وَلَا
يَزِيدُهُ شَأْنًا رَحِيلِي غَدًا
مَاسِعَةً أَذْنَاهِي مِنْ قَاتِلِي
مَانْفَعَ دَارَالْعِيشِ وَجَذْوَى الرَّذَى؟

١٠٣ ..

سُرُورُ حَبَّا يَفْوَقُ لَدَيَ أَجْرًا
عَلَى تَعْمِيرِ الْمَعَادِ الْوُجُودِ
وَجَعَلَ الْحَرْبَ يَا لِإِحْسَانِي عَدَّا
إِرَاهُ بَفْوَقُ تَحْرِيرِ الْعَيْدِ

١٠٤ ..

لِلنَّجْمِ يَعْلُو زَفِيرِي كُلَّ دَاجِيَةٍ
وَسَيْلُ دَمِيِّي يَمْدُ الْبَحْرَ فِي مَدِيَّ
فَنَدَقْلَتِ لِي بَيْسُوفَ نَحْسُو الْأَرَاحَ بَعْدَ غَدِيَّ
لَعَلَّ عُمُريَ لَا يَمْتَدُ بِي لِغَدِيَّ

- ٣٨ -

۱۰۲

از آمدنم نبود گردون را سود
وز رفتن من جاه و جلاش نفزاود
وز هیچ کسی نیز دو گوشم نشنید
زاین آمدن و رفتن ما سود چه بود

۱۰۳

گر روی زمین بجمله آباد کنی
چندان نبود که خاطری شاد کنی
گر بnde کنی بلطف آزادیر
به زآنکه هزار بnde آزاد کنی

۱۰۴

شب نیست که آه من بجوزا نرسد
واز گریء من سیل بدريا نرسد
گفتی من وتو باده خوریم پس فردا
شاید که مرا عمر بفردا نرسد

١٠٥

خَلِ الْهَنَاءَ فَعَمِّرْنَا نَفْسَهُ وَمِنْ
 جَمِيشِدَ دَرَاتُ الْتَّرَى وَقَبَادِ
 لَيْسَ الْوُجُودُ وَعَمِّرْنَا الْفَانِي سِوَى
 وَنِعْمٍ وَتَضْلِيلٍ وَحِلْمٍ رُقادِ

١٠٦

فَهَلْ شَيْخٌ لِمُؤْمِنٍ أَنْ سَكَرِي
 كَلَّا آنِ إِصَاحِ الْكَ وَجَدَ
 فَأَجَابَتْ إِنِي كَمْ قُلْتَ لِكَنْ
 أَنْ حَقًا كَمَا لَدَى النَّاسِ تَبَدُّو ؟

١٠٧

دَعْ كُلَّ قَلْبٍ أَمْ يُمَازِجُهُ الْهَوَى
 أَحْوَاهُ دَيْرٌ أَمْ حَوَاهُ مَسْجِدٌ
 وَيَدْفَأُرَ العَشَاقِ مِنْ خُطَّ أَسْمَهُ
 أَمْ يَعِيهُ خَلْدٌ وَنَارٌ تُوقَدُ

- ٣٩ -

۱۰۵

شادی مطلب که حاصل عمر دمی است
 هر ذره زخاک کیقبادی و جمی است
 احوال جهان و عمر فانی وجود
 خوابی و خیالی و فریبی و دمی است

۱۰۶

شیخی بزني فاحشه گفتا مستی
 هر لحظه بدام دیگری پا بستی
 گفتا شیخا هر انچه گوئی هستم
 اما تو چنانکه مینمائی هستی

۱۰۷

هر دل که دراو مهر محبت نسرشت
 خواه اهل سجاده باش خواه اهل کنشت
 در دفتر عشق نام هر کس که نوشت
 آزاد زدوز خست و فارغ ز بهشت

—۲۹—

١٠٨

يَا صَاحِبَ الْدَلِيلِ هَذَا الْفَجْرُ لَا يَقْعُمُ
وَغَنَّ وَأَشْرَبَ وَأَطْفَلَ حُرْقَةَ الْكَبِيدِ
فَمَنْ تَرَاهُمْ هُنَّ لَنْ يَلْبِسُوا أَمْدَأَ
وَلَنْ يَعُودَ مِنَ الْمَاضِينَ مِنْ أَهْدِ

١٠٩

الْمَالُ إِنَّمَا يَغْدُ ذُخْرًا وَلِيَ النَّهْيِ
فَالْمَاقْدُونَ لَهُ يَعْدِيشُ أَنْكَدِ
أَضْحَى الْبَنْسَجُ مُطْرِقاً مِنْ فَتْرَهِ
وَالْوَرْدُ يَصْحَّكُ لَا قِتَنَاءَ الْعَسْجَدِ

١١٠

كَانَ هَذَا الْكَوْزُ مِثْيَ عَاشِقًا
وَالْمَا فِي صِدْغِ ظَبِيِّ أَغْيَدِ
وَأَرَى عُرْوَتَهُ كَانَتْ يَدَأَ
طَوْقَتْ جَيْدَ حَيْبَ أَجْيَدِ

- ٤٠ -

۱۰۸

وقت سحر است خیز ای مایه، ناز
نرمک نرمک باده خور و چنگ نواز
که آنها که بجایند نپایند کسی
و آنها که شدند ~~کس~~ نمی‌آید باز

۱۰۹

سیم ارچه نه مایه خردمندان است
بی سیمان را باع جهان زندان است
از دست تهی بنفسه سر بر زانوست
واز کیسه، زردhan گل خندان است

۱۱۰

این کوزه چو من عاشق زاری بوده است
در بند خم زلف نگاری بوده است
این دسته ~~که~~ بر گردن او می‌بینی
دستیست که بر گردن یاری بوده است

(۶۴)

— ۴۰ —

١١١

سَأَلْتِي مَا هَذِهِ النَّفْسُ إِنْ أَقُلُّ
 حَقِيقَتِهَا يَضْفُو الْكَلَامُ وَيَمْتَدُ
 هِيَ النَّفْسُ مِنْ بَحْرِ بَدَتْ ثُمَّ إِنَّهَا
 تَغِيبُ بِذَاكَةِ الْبَحْرِ يَا صَاحِبِ الْمَعْدُ

١١٢

قَضَيْنَا وَلَمَّا نَقِضَ وَأَسْفَى اللَّعْنِ
 وَمِنْجَلٌ ذِي أَزْرَقَاءِ لَعَبَ بِنَا حَصْدًا
 فَلَمَّا هَاهُ مَا كَذَنَا لِنَفْتَحَ طَرْفَانَا
 إِلَى أَنْ فَنَّنَا دُونَ أَنْ نُذْرِكَ الْقَصْدَا

١١٣

أَيَّا خَزَافُ إِنْ شَعَرْ مُحَاجِرُ
 إِلَى مَتَهِينُ أَنْتَ شَرَى الْعِبَادِ
 سَحَقْتَ بَنَانَ إِفْرِيدُونَ ظُلْمَانَا
 وَدَسْتَ الْكَفَّ مِنْ كِسْرَى قَبَادِ

— ٤١ —

۱۱۱

میر سیدی که چیست این نفس مجاز
گر بر گویم حقیقتش هست دراز
نفسیست پدیدامده از دریائی
وانگاه شده بقعر آن دریا باز

۱۱۲

أفسوس که ما بيهده فرسوده شديم
واز داس سپهر سرنگون سوده شديم
دردا وندامتاکه تاچشم زديم
نابوده بکام خويش نابوده شديم

۱۱۳

هان کوزه گراپای اگر هشيارى
تاچند کني بر گل ادم خواري
انگشت فريدون وکف كيخسرو
بر چرخ نهاده چه مينداري

- ۴۱ -

١١٤

إِلَيْكَ نُصْحِي إِذَا مَا كُنْتَ مُسْتَعِيَا
 لَا تَلِسْنَ ثُوبَ تَذَاهِيْسَ عَلَى الْجَسَدِ
 الْعَرُّ يَفْنِي وَعَقْبَى الْمُرَءُ دَائِيَةٌ
 فَلَا تَيَسِّعَ بِفَارِنْ عِيشَةَ الْأَبَدِ

١١٥

قَدْ قَبِيلَ لِي رَمَضَانُ جَاءَ فَسَوْفَ لَا
 تَسْطِيعُ رَشْفًا لَأَبْنَةِ الْعَنْقُودِ
 فَسَا حَتَّى بِهِنْتَامْ شَعْبَانَ الْطَّلَاءُ
 عَلَّا لِتَصْرِعَنِي لِيَوْمِ الْعِيدِ

١١٦

خُذْ بِالسُّرُورِ فَكُمْ يَفْكِرُكَ فَكَرُوا
 بِالآمِسْ دُونَ بُلُوغَ أَذْنِيْ مَقْصِدَ
 وَأَنْعَمْ فَإِنْهُمْ بِآمِسْ قَرَرُوا
 لَكَ دُونَ أَنْ تَذَعُوْهُمْ أَمْرَ الْغِدِ

— ٢٤ —

۱۱۴

پندی دهمت اگر مرا داری گوش
از بهر خدا جامهء تزویر مپوش
عقبی همه ساعتی و عمر تو دمی
از بهر دمی عمر ابدرا مفروش

۱۱۵

گویند که ماه رمضان گشت پدید
من بعد بگرد باده توان گردید
در آخر شعبان بخورم چندان می
که اندر رمضان مست بخستم تا عید

۱۱۶

خوش باش که پخته‌اند سودای تودی
ایمن شده از همه تمنای تو دی
تو شاد بزی که بی تقاضای تو دی
دادند قرار کار فردای تو دی

— ۴۲ —

١١٧

يَامِنْ تَوَلَّهُ مِنْ سَبْعٍ وَأَرْبَعَةً (١)
 وَرَاحَ مِنْهَا يُعَانِي سَعْيَ مُجْتَهِدٍ
 إِشْرَبَ فَكُمْ لَكَ قَدْ كَرَّتْ مَوْعِظَتِي
 إِنْ رُحْتَ رُحْتَ وَمَتَرَ جَمْ وَمَتَعِدْ

١١٨

لَا عَيْشَ لِي بِسَوَى صَافِي الْمَدَامِ وَلَا
 أَطِيقُ حَمْلًا بَدُونِ الرَّاحِ لِلْجَسَدِ
 مَا أَطِيبَ السُّكُرُ وَالسَّاقِ يَنَاوِلُ يَ
 كَاسًا وَتَعْزَزُ عَنْ أَخْذِ الْكُؤُسِ يَدِي

(١) المقصود من السبع الافالك
 السبعة ومن الاربعة العناصر الاربعة

— ٤٣ —

۱۱۷

ای انکه نتیجهٔ چهار و هفتی
 از هفت و چهار دائم اندر تفتی
 می خور که هزار باره پیشتر گفتم
 باز آمدنت نیست چو رفتی رفتی

۱۱۸

بی بادهٔ ناب زیستن نتوانم
 بی جام کشید بار تن نتوانم
 من بندهٔ آن دمم که ساقی گوید
 یک جام دگر بگیر و من نتوانم

حرف الراء

١١٩

مَا لَبْقَاهُ حَادٍ وَإِنْ يَكُ فَالْعَلَادَ
وَالْكَلْسُ أَفْضَلُ مُرْشِدُ الْمُتَجَهِّرَ
الرَّاحُ مُؤْسِي فَلِيسَ بِمُسْعِدِي
مَا لِحَيَاةٍ وَلَا حِيَاضٌ الْكَوَافِرَ

١٢٠

خُذِ الْكُوْزَ وَالْأَقْدَاحَ يَامِنِيَّةَ الْحَسَّا
وَظَفَرَ بِهَا يَارَوْضِ فِي شَفَّيَّةِ الْنَّهَرِ
فَكَيْفَ قَدَ هَذَا الْمَهْرُ مِنْ قَدَّرِ شَادِينَ
كُثُورًا وَإِنْ يَقُ لِصَافِيَّةَ الْحَمْرِ

- ٤٤ -

۱۱۹

ساقی بحیات چون کسی رهبر نیست
ور نیز بود به از می وساغر نیست
می همدم ماست زانکه چون گرمی دل
در آب حیات و چشممه کوثر نیست

۱۲۰

بر دار پیاله و سبو ای دلجو
بر گرد بگرد سبزه زار ولب جو
که این چرخ ز قامت بتان مهرو
صد بار پیاله کرد و صد بار سبو

١٢١

ولَكُمْ شَرِبَتُ الرَّاحَ حَتَّىٰ إِنْ أَغْبَ
فِي الرَّمَسِ ضَاعَ مِنَ التَّرَابِ عَيْرُهَا
أَوْ مَرَّ مَخْدُورٌ عَلَى قَبْرِي أَنْشَأَ
مِنْهَا وَأَفْقَدَهُ النَّهْيُ تَأثِيرُهَا

١٢٢

عَلَامَ تَأْسِي لِلذَّنْبِ يَا عُمَرُ
مَا ذَا تُفِيدُ الْهُمُومُ وَالْفَكَرُ
لَا عَفْوَ عَنْ أَمْ يَجِنْ مَعْصِيَةَ
الْعَفْوُ عَنْ عَصَىٰ فَمَا الْحَذْرُ

١٢٣

إِلَى مَيْهَا الْحِرْصُ تَقْضِي مَدَى الْعُمَرِ
وَتُصْبِحُ لِلأَثْرَاءِ وَالْفَقِيرِ فِي فِكَرِ
الْأَشْرَبِ فَمَرَّتْ سَوْفَ يَعْقِيَهُ الرَّدَىٰ
حَقِيقٌ يَأْنَ تَقْضِيهِ بِالنَّوْمِ وَالسُّكُونِ

— ٤٦ —

۱۲۱

چندان بخورم شراب که این بوی شراب
آید ز تراب چون روم زیر تراب
ور بر سر خاک من رود مخموری
از بوی شراب من شود مست و خراب

۱۲۲

خیام ای گنه این ماتم چیست
در خوردن غم فایده یش و کم چیست
آنرا که گنه نکرد غفران نبود
غفران ز برای گنه آمد غم چیست

۱۲۳

تا کی عمرت بخود برستی گذرد
یا در پی نیستی و هستی گذرد
می نوش که عمری که اجل در پی اوست
آن به که بخواب یا بمستی گذرد

١٤٤

مُذِ أَزْدَهَرَتْ بِالنَّذْرِ وَالْأَزْهَرَةِ الْمَهَا
إِلَى آلَانَ مَمْ يُوجَدُ أَذْدَرْ مِنَ الْخَمْرِ
فَيَاعَجَجِي مِنْ يَابَعَ الرَّاحِ هَلْ يَرَى
آمْعَنْ مِنَ الصَّهِيَاءِ إِنْ بَاعَهَا يَشْرِي

١٤٥

إِنْ دِينِي الْهَنَاءِ وَرَشْفُ الْحَمِيَاءِ
وَأَبْتِعَادِي عَنْ كُلِّ دِينِ وَكُفْرِ
قُلْتُ مَاذَا يَكُونُ مَهْرُ عَرْوَسِ اللَّهِ
هُرِفَّاً فَلَكَ جَذْلَانُ فَلِكَ مَهْرِي

١٤٦

كَانَ يَدُوْ قَلِيلٍ وَقَبْلَكَ صَبْعٌ
وَدَجَى وَالْمَهَا تَدُورُ لَامَهَا
طَأْ بِرِفْقٍ هَذَا الْتَّرَابَ قَدْمَاهَا
كَانَ إِنْسَانٌ عَيْنٌ ظَبِيلٌ أَغْرَى

- ٤٦ -

۱۲۴

تا زهره ومه در آسمان گشت پدید
بهتر زمی ناب کمی هیج ندید
من در عجبم زمی فروشان که ایشان
به زآنکه فروشنده خواهند خرید

۱۲۵

می خوردن و شاد بودن آین من است
فارغ بودن ز کفر و دین دین من است
گفتم بعروس دهر کاین تو چیست
گفتا دل خرم تو کاین من است

۱۲۶

پیش از من و تو لیل و نهاری بوده است
گردنه فلك ز بهر کاري بوده است
زنhar قدم بخاك اهسته نهي
که این مردمك چشم نگاري بوده است

— ۴۶ —

١٢٧

إِنْ كُنْتُ قَبْلَ أَتَيْتُ الْمَوْتَ نِيَّا بِدُونِ أَخْتِيَارٍ
 وَسَوْفَ أَرْجِلُ حَتَّىٰ عَنْهَا غَدَّاً يَأْضِطَرَ إِلَيْهِ
 فَقُومٌ نَدِيمِي سَرِيعًا وَأَعْقَدَ نَطَاقَ الْإِزارِ
 فَسَوْفَ أَغْسِلُ هَمَّ الْمَوْتَ نِيَّا بِصَابِيَّ الْعُقَارِ

١٢٨

عِيشُ وَالْمَدَامُ بِضَفَّةِ النَّهَرِ
 وَدَعَ الْمُهُومُ بِجَانِبِ تَجْرِي
 يَوْمَانِ ذَالْعُدُوِّ الْمُهَمَّينَ فَعَشَ
 طَلَقَ الْمُحَيَا تَكِيسَ الْغَرِ

١٢٩

شَاهَدْتُ الْفَيْ جَرَّةً فِي مَعْمَلٍ
 تَدْعُ وَلَمْ تَنْتَهِ يَنْطَفِي فَاهَا
 فَإِذَا يَأْخُذُهَا تُنَادِي أَيْنَ مَنْ
 دَمَنَعَ الْجِزَارَ وَبَاعَهَا وَشَرَاهَا

— ٤٧ —

۱۲۷

چون آمدنم بمن نبند روز نخست
واین رفتن یمراد عزمیست درست
بر خیز و میان بیند ای ساقی چست
که اندوه جهان بمی فرو خواهم شست

۱۲۸

با می بکنار جوی میباید بود
واز غصه کناره جوی میباید بود
چون عمر گرانمایه ما ده روز است
خندان لب و تازه روی میباید بود

۱۲۹

در کار گه کوزه گری رقتم دوش
دیدم دو هزار کوزه گویا خموش
نا گاه یکی کوزه برآورد خروش
کو کوزه گر و کوزه خرو کوزه فروش

— ۴۷ —

١٣٠

كَفَطْرَةٌ عَادَتْ إِلَى الْخُضْسَمْ أَوْ
 كَذَرَةٌ قَدْ رَجَعَتْ إِلَى الْثَّرَى
 أَيْتَ الْمَدِنِيَا وَعُدْتَ حَاكِيَا
 ذَبَابَةٌ بَدَتْ وَغَابَتْ إِثْرَا

١٣١

لَئِنْ عُمِرْتَ صَاحِيَ الْفَحَولِ
 فَسَوْفَ تَعَافُ هَذِي الْدَّارَ قَهْرَا
 وَإِنْ تَكُ سَائِلًا أَوْ رَبُّ تَاجِ
 فَذَانِ غَدَا سِيَسْتُو يَانِ قَدْرَا

١٣٢

سَعَى لِتَصْوِيرِ الْمُلْكِ وَالْحُورِ مَعْشَرَ
 وَإِنْ فَرِيقًا يَالْجُزَافِ قَدْ أَغْتَرَا
 سَيِّدُو لَهُمْ إِنْ يَنْجُلُ الْيَسْتُرُ اَنْهُمْ
 نَأْوَاعْنَكَ أَقْصَى الْأَسَايِ في ذَلِكَ الْمَسْرَى

— ٤٨ —

۱۳۰

یک قطره آب بود با دریا شد
 یکذره زخاک با زمین یکتا شد
 آمد شدن تو اندر این عالم چیست
 آمد مگسی پدید ونا پیدا شد

۱۳۱

عمرت چه دو صد بود چه سی صد چه هزار
 زین کهنه سرا برون برندت ناچار
 گر پادشاهی و گر گدای بازار
 این هر دو یک نرخ بود آخر کار

۱۳۲

قومی ز گزاف در غرور افتادند
 جمعی ز پی حور و قصور افتادند
 معلوم شود چو پرده‌ها بر دارند
 کز کوی تو دور دور دور افتادند

(۷)

— ۴۸ —

١٣٣

كُلُّ عَشْبٍ يَدُوِيْضَفَةً نَهْرٍ
 قَدْ نَمَّا مِنْ شَفَاهِ ظَبَّيِ اغْرِيَّ
 لَا نَطَأَ وَيَمْعَكَ النَّبَاتَ أَحْتِقَارًا
 فَهُوَ نَامٌ مِنْ مُزْهَرٍ أَخْدَى نَفْسِي

١٣٤

مَا بَيْنَ أَفْقٍ لَا ظَهُورَ إِغْوَرِه
 إِشْرَبْ فَإِنَّ الْمَدْهُرَ سُجْنٌ بِجَوَرِه
 وَأَجْرَعْ بِدَوْرِكَ صَابِرًا كَأسَ الرَّدَى
 فَالْكُلُّ سَوْفَ يَذْوَقُهَا فِي ذَوْرِه

١٣٥

لَا رَتَشَفُ الْمَدَامَةَ أَيْ وَقْتٍ
 وَإِنْ بَكُ أَشْرَفَ الْأَوْقَاتِ فَذَرَا
 مَلَاثَ الدِّينَ مِنْ عَنْ حَلَالٍ
 فَقُلْنَ اللَّهُ لَا يَجْعَلُهُ خَيْرًا

— ٤٩ —

۱۳۳

هر سبزه که بر کنار جوئی رسته است
جوئی زلب فرشته خوئی رسته است
پا بر سر هر سبزه بخاری نهی
کین سبزه زخاک لاله روئی رسته است

۱۳۴

در دایره سپهر نا پیدا غور
می نوش بخوشدی که دور است بجور
نوبت که بدور تو رسد آه مکن
جامی است که جمله را چشانند بدور

۱۳۵

من باده تلخ تلخ دیرینه خورم
واندر رمضان در شب آدینه خورم
انگور حلال خویش در خم کردم
گو تلخ مکن خدای تامن نخورم

١٣٦

أَيَّا فَلَكَ بِحْرِي بُوْسِي خَانِي
 فَلَسْتُ حِرِيَانْ أَسُوْمِيَ الْأَسْرَا
 إِذَا كُنْتُ تَهْوِي غَيْرَ حِرِي وَشَفَاعِي
 فَلَسْتُ كَمَقْدُخْلِتِي الْعَقْلِي أَخْرَا

١٣٧

أَلَا لَيْتَ الشَّوَاء يَكُونُ أَوْأَنْ
 يَكُونُ لَنَا أَنْتِهَا فِي الْمَسِيرِ
 وَلَيْتَ لَنَا وَإِنْ سَلَفَتْ قُرُونُ
 رَجَاءَ أَنْ سَنَبْتَ كَارِهُورِ

١٣٨

رَأَيْتُ فِي حَانَةِ شِيشِخَا فَقُلْتُ لَهُ
 أَلَا تَخْرُنَا عَمَّنْ مَضَوْا خَبَرَا
 فَلَمْ يَرْشِبْنَا فَكَمْ أَمْثَالَنَا رَحُلُوا
 وَلَمْ يَعُودُوا وَلَمْ نَشَدِ لَهُمْ أَثْرَا

— ٥٠ —

۱۳۶

ای چرخ ز گردش تو خور سند نیم
آزادم کن که لایق بند نیم
گر میل تو با بی خرد نا اهل است
من نیز چنان اهل و خردمند نیم

۱۳۷

ای کاش که جای آرمیدن بودی
یا این ره دور را رسیدن بودی
کاش از پی صد هزار سال از دل خاک
چون سبزه امید بر دمیدن بودی

۱۳۸

پیری دیدم بخانه خماری
گفتم ندهی ز رفتگان اخباری
گفتا میخور که همچو ما بسیاری
رفتند و کسی باز نیامد باری

- ۵۰ -

١٣٩

مَرَّتْ بِعَمَلِ الْخَازِفِ يَوْمًا
وَكَانَ يَجِدُ فِي الْعَمَلِ الْخَطِيرِ
وَيَصْنَعُ لِلْجَرَارِ عُرْيَ ثَرَاهَا
يَدُ الشَّحَادِيْ أَوْ رَأْسُ الْأَمِيرِ

١٤٠

عَاطَنِي الرَّاحَ فَهِيَ قُوتُ لِنَفْسِي
وَأَسْقَنَهَا وَإِنْ تَزَدِ فِي خَارِي
إِنَّ هَذِي الدُّنْيَا أَسَاطِيرُ وَهِيَ
وَخَيَالٌ وَالْعُمُرُ كَلَّا يَعْ سَارِي

١٤١

رَأَيْتُ فِي السُّوقِ خَزَافًا غَدَى دَنِيَا
يَدُوسُ فِي الصَّلَبِينِ رَكْلًا غَيْرَ ذِي حَذَرِ
وَالصَّلَبِينِ يَدْعُونَ سَانُ الْحَلَلِ مِنْهُ أَلَا
قَدْ كُنْتُ مِثْلَكَ فَأَرْفَقْتُ بِي وَلَا تَجُورِ

- ٥١ -

۱۳۹

از کار گه کوزه گری کردم رای
دیدم که پای چرخ استاد پای
میکرد دلیر کوزه را دسته و نای
از کله پادشاه واز دست گدای

۱۴۰

زان می که مرا قوت روانت بد
زان گر چه سرم بسی گرانست بد
بر نه بکفم قدح که دهر افسانه است
واین عمر چه بادی گذرانست بد

۱۴۱

دی کوزه گری بدیدم اندر بازار
بر پاره گلی لگد همی زد بسیار
و آنگل بزبان حال با او میگفت
من همچو تو بوده ام مرا نیکو دار

—۵۱—

١٤٤

فِيلَ خَلْدَ غَدَّا وَحُورُ وَكُوئِزْ
 أَنْهَرُ مِنْ طَلاً وَشَهْدٍ وَسُكْرٌ
 فَعَلَى ذِكْرِهَا أَدْرِي كَائِنًا
 إِنَّ نَقْدًا مِنْ الْفِي ذَبِينٍ لَأَجْدَرُ

١٤٣

يَعْوَذُنَ حُورُ فِي الْمَذَاهِرِ وَجَنَّةٌ
 وَثَمَةٌ أَنْهَارُ مِنْ الشَّهْدِ وَالْحَمْرِ
 إِذَا أَخْتَرْتُ حَوْرَاءَ هَنَاءَ وَمَدَامَةَ
 قَائِمًا بِالْبَاسِ فِي ذَاهِهِ عَاقِبَةُ الْأَمْرِ

١٤٤

كَمْ فِتْنَةَ قَدْمًا أَنَّارَ مِنَ الْثَّرَىٰ
 إِذْ كَوَنَ الْبَرِّي ثَرَايِ وَصُورًَا
 أَنَّالَا أَطِيقُ تَرْقِيَّا عَانِي
 فِيهِ فَطِينِي أَفْرَغُوهُ كَما تَرَىٰ

- ٥٢ -

۱۴۲

گویند بهشت و حور و کوثر باشد
جوی می و شیر و شهد و شکر باشد
یک جام بده بیاد آن ای ساقی
نقدي زهزار نسیه خوشترا باشد

۱۴۳

گویند بهشت و حور عین خواهد بود
و آنجا می ناب و انگین خواهد بود
گرما می و معشوقه گزیدیم چه بالک
چون عاقبت کار همین خواهد بود

۱۴۴

تا خاک مرا بقالب امیخته اند
بس فته که از خاک بر انگیخته اند
من بهتر از این نمیتوانم بودن
کز بوته چنین مرا برون ریخته اند

١٤٥

فِيمَ وَرَوْضُ سَعْدَكَ الْيَوْمَ رَهِي
 كَفُكَّ مِنْ كَأْسِ الْمَدَامِ تُصْفِرُ
 إِشْرَبْ فَهَذَا الْمَدَهُرُ خَصْمٌ غَادِرٌ
 وَبَلْ مِثْلِ الْيَوْمِ سَوْفَ يَعْسُرُ

١٤٦

هَاتِ ذَوْبَ الْعَقِيقِ وَسَطَرْ جَاجِ
 هَاتِ خَيْرَ الْجَلِيسِ لِلأَحْرَارِ
 إِنَّمَا عَالَمُ التُّرَابُ كَرِيعِ
 يَنْقَضِي مُسِيرُ عَاصِمِي بِالْعُقَارِ

١٤٧

مَا أَصْنَعُ الْأَفْلَاكُ يَوْمًا طِينَةً
 إِلَّا وَتَكْسِرُهَا وَتُرْجِعُهَا الْثَرَى
 نَوْ كَانَ يَحْتَلِ السَّحَابُ شَرَى غَداً
 لِتُشُورِنَا يَدِمُ الْأَعِزَّةُ هُمْطِراً

- ٥٣ -

۱۴۵

اکنون که گل سعادت پر بار است
دست تو ز جام می چرا بیکار است
می خور که زمانه دشمنی غدار است
در یافتن روز چنین دشوار است

۱۴۶

آن لعل در آبکینه ساده بیار
و آن محروم و مؤنس هر آزاده بیار
چون میدانی که مدت عالم خاک
بادیست که زود بگزرد باده بیار

۱۴۷

گردون ز زمین هیچ گلی بر نارد
تا نشکند و باز بگل نسپارد
گر ابر چو آب خاکرا بر دارد
تا حشر از او خون عزیزان بارد

١٤٨

إِذَا كُنْتَ تَسْعَى فِي الْحَيَاةِ لِتَطْعِمِ
إِلَى مَشْرَبٍ أَوْ مَلَبِّسٍ فَلَكَ الْعُذْرُ
وَفِيهَا عَدَّاً هَاتِيكَ فَالسَّيِّدُ ذَاهِبٌ
هَبَاءً فَحَادِرٌ أَنْ يَضْيِعَ يَوْمَ الْعِزْمُ

١٤٩

غَسلَ أَرْبَيعَ بِعَيْثِهِ الصَّحْرَاءُ وَالْأَلَّا—
فِرَاحٌ عَادَتْ لِلزَّمَانِ فَازْهَرَـا
شَرَبَ وَمُخْضَرَ الْعَذَارِ يَرَوْضَةً
لِتَسْرِيْـ منْ رَمِسِهِ أَخْضَرَ الْثَرَـيِ

١٥٠

مَنْيَ أَقْتَلَـتْ كَفُ الْمُنْيَةَ دَوْحَتِـي
وَعَدْتُ لَدِيْ أَقْدَامَهَا أَعْفَرُ
فَلَا تَصْنَعُ اطِينِي سِوَى كُوزِ قَرْقَـفِـي
عَى يَمْتَلِي يَالَّـاحِ يَوْمًا فَأَنْتَـرُ

- ٥٦ -

۱۴۸

آن مایه ز دنیا که خوری یا نوشی
معدوری اگر در طلبش میکوشی
باقی همه را یگان نیزد هشدار
تا عمر گرانمایه بدار. نفروشی

۱۴۹

صحرارخ خود با بر نوروز بشست
واین دهر شکسته دل زنو گشت درست
با سبزه خطی بسبزه زاری میخور
شادی کسی که سبزه از خاکش رست

۱۵۰

در پایی أجل چو من سر افکنده شوم
وز بیخ نهال عمر بر کنده شوم
زنhar گلم بجز صراحی نه کنید
باشد که زباده پر شود زنده شوم

— ۵۴ —

١٥١

لَمْ يَقُلْ مِنِي فِي الدُّنْيَا سِوَى رَمَقٍ
 وَلَيْسَ فِي الدُّنْيَا مِنْ صَاحِبِي سِوَى الْكَدَرَ
 لَمْ يَقُلْ لِي مِنْ طَلَالًا أَمْسِ سِوَى قَدْحٍ
 وَأَسْتَ أَعْلَمُ مَا الْبَاقِي مِنَ الْعُرُورِ

١٥٢

حَتَّىٰ مَا ذِكْرُكَ لِلْجَنَانِ أَوْ الْجَمِيعِ الْمُسْعَرَةِ
 وَإِلَىٰ مَا تُرْجَعُ الْمَسَا جَدِيدًا أَوْ بُخُورُ الْأَذِيرَةِ
 اُنْظُرْ إِلَىٰ لَوْحِ الْفَضَا وَأَسْتَجِلْ وَأَقْرِي أَسْطَرَةَ
 فَاللَّهُ قَدِمًا كُلُّمَا هُوَ كَائِنٌ قَدْ قَدْرَةٌ

١٥٣

كُلُّ شَوَّكٍ يَدُوْسُهُ حَيَّانٌ
 كَانَ صَدَّنَا أَوْ حَاجِنَا لِغَرَبِيرٍ
 وَكَذَا الْبَنْ في ذُرَىٰ كُلِّ قَصِيرٍ
 رَأْسُ مَلْكٍ أَوْ إِصْبَعٌ لِوَزَيرٍ

- ٥٥ -

١٥١

از من رمّقی بسعي باقی مانده است
واز صحبت خلق بی وفاقي مانده است
از بادهء دوشين قدحی بیش نماند
از عمر ندانم که چه باقی مانده است

١٥٢

تاکی ز زیان دوزخ و سود و بهشت
تاکی ز چراغ مسجد و دود کنشت
رو بر سر لوح بین که استاد قضا
اندر ازل انچه بودنی بود نوشت

١٥٣

خاری که بزیر پای هر حیوانیست
زلف صنمی واپروری جانانیست
هر خشت که بر کنگرهء ایوانیست
انگشت وزیری و سر سلطانیست

—٥٥—

١٥٤

لَا تَغْبَنْ عَلَى النَّشَاوِيِّ وَالْتَّزِمْ :
 حُسْنَ السُّلُوكِ وَسِيرَةَ الْأَخْيَارِ
 وَأَشْرَبَ فَلَسْتَ بِشُرْبِهَا أَوْ تَرَكَهَا
 تَرِدُ الْجَنَانَ وَأَنْتَ طُعْمَةُ نَارِ

١٥٥

أَخَافُ أَنْ لَا أَعِيشَ بَعْدُ وَلَا
 أَدْرِكُ جَمْعَ الرِّفَاقِ إِنْ حَضَرُوا
 فَلَغْتِيمْ لَحْظَةً نَعِيشُ بِهَا
 لَعَلَّ مِنْ بَعْدِ يَنْفَدُ الْعَمرُ

١٥٦

قَالُوا أَلَا إِنَّ النَّشَاوِيِّ فِي لَظَىِ
 قَوْلَ لَهُ عَنْ أَنْفُلِ الْمُفَكِّرِ مُنْكَرِ
 إِنْ كَانَ مَنْ يَهْوَى وَيَسْكُرُ فِي لَفَنِ
 سَرَى الْجَنَانَ كَرَاهَةُ الْيَدِ تُصْرِفُ

— ٥٦ —

۱۵۴

هان تا بر مستان بدرشتی نشوی
یا از در نیکوان بزشتبی نشوی
می خور که بخوردن و بناخوردن می
گر آلت دوزخی بهشتی نشوی

۱۵۵

ترسم که چو زین بیش بعالم نرسم
با همنفسان نیز فراهم نرسم
این دم که در اوئیم غنیمت شمریم
شاید که بزندگی دآن دم نرسیم

۱۵۶

گویند که دوزخی بود مردم مست
قولیست ولیک دل در او توان بست
گر عاشق و مست دوزخی خواهد بود
فردا بینی بهشت را چون کف دست

١٥٧

أَرَانِي مِنَ الصَّهَاءِ لَمْ أَصُحُّ لَخَفَةَ
 وَأَثْلَلَ حَتَّى إِنْ تَكُنْ لِيَةَ الْقَدْرِ
 أَعْانِقُ دَنَّا أَوْ أَفْلَى أَكْنَاسًا
 وَكَمْ يَجِيدُ الْكُوزُ بَقْنَى إِلَى الْمَجْرِ

١٥٨

وَشَيْحُ سَوْمِ السُّكْرِ مَغْفِرَاتِهِ
 وَلَا تَقَرَّ فِيهِ فَطْسَةٌ وَشَعُورٌ
 حَسَاهَا وَأَغْنَى وَهُوَ أَشْوَانٌ قَائِلًا
 إِلَيْهِ لَطِيفٌ بِالْعِيَادِ غَنَورٌ

١٥٩

قَدْ قِيلَ لِي قَالَ لَمَاعَاطِي الْحَمْرَ
 يَا يَ عَذْرِ لَمْ تَزَلْ فِي سُكْرٍ
 بُوزُ الْطَّلَاءِ عَذْرِي وَخَدُ الْسَّاقِ
 فَهَلْ تَرَى أَوْضَحَ مِنْ دَأَ الْعَدْرِ

— ٥٧ —

١٥٧

هشیار نبوده ام دمی تا هستم
 گر خود شب قدر است من امشب مستم
 لب بر لب جام و سینه بر سینه خم
 تا روز بگردن صراحی دستم

١٥٨

پیری دیدم بخواب مسی رفته
 وز گرد شعور خانه تن رفته است
 می خورد و مست خفته و آشفته
 الله لطیف بعباده گفته

١٥٩

گویند مرا زمی که کمتر خور از این
 آخر بچه عذر بر نداری سر از این
 عذر م رخ یار و باده صبح دم است
 انصاف بدی چه عذر روشنتر از این

— ٥٧ —

١٦٠

إِنْ أَجْرَامَ ذَا الرَّوَاقِ الْمُعْلَى
حِبَّتْ مِنْ ذَوِي النَّهَى الْأَفْكَارَ
إِحْتَفَظَ فِي شَرِيفِ عَنْكَلٍ وَانْظَرْ
دُورَ هَذِي الْمُدْبِرَاتِ حَيَّارَى

١٦١

قَمْ أَيَّا الشَّيْخُ الْلَّيْبُ مُسَارِعًا
وَانْظَرْ لِذَاكَ الْطَّفَلَ يَذْرِي بِالثَّرَى
فَانْصَحَّهُ أَنْ يَذْرِي بِرِفْقِ عَيْنِ بَرِ
وَيَزِي وَمُخْرِقَ قَبَادَ سُلْطَانِ الْوَرَى

١٦٢

لَمْ يَهُنْ فِي هَذَا الزَّمَانَ سُوِيْ أَمْرِهِ
عَرَفَ الْوُجُودَ بِخِيرِهِ وَبِشَرَهِ
أَوْ غَافِلٍ عَنْ نَفْسِهِ وَزَمَانِهِ
لَمْ يَدْرِ مَا فِي نَفْسِهِ أَوْ دَهْرِهِ

— ٥٨ —

۱۶۰

اجرام که ساکنان این ایواتند
 اسباب تحریر خردمندانند
 هان تاسر رشته خرد گم نکنی
 کنان که مدیرند سر گردانند

۱۶۱

ای پیر خردمند بگه تر بر خیز
 و آن کودک خاک بیزرا بنگر نیز
 پندش ده و گو که نرم نرمک می بیز
 معز سر کیقباد و چشم پرویز

۱۶۲

از گردش این دایره بی پایان
 بر خور داری دو نوع مردم رادان
 یا با خبر از زمانه وز نیک و بدش
 یا بی خبری از خود واژ حال جهان

١٦٣

هَلْ أَجَانُ مَهَا تَمَّ صُنْعًا وَدِقَّةً
يَرَى كَسْرَهُ مِنْ كَانَ مُنْتَشِياً سَكْرًا
فَقِيمَ بَرَى الْخَلَاقُ سَاقًا لَطِيفَةً
وَرَأْسًا وَكَفَّا تَمَّ يَكْسِيرُهَا كَسْرًا

١٦٤

لَوْ كَانَ لِي كَالَّهُ فِي فَلَكِ يَدُ
لَمْ أَبْتِ الْأَفْلَاكِ مِنْ آثَارِ
وَخَلَقْتُ أَفْلَا كَمَ تَدُورُ مَكَانَهَا
وَتَسْيِيرُ حَسْبَ مَشِيشَةِ الْأَحْرَارِ

١٦٥

مَا أَسْرَعَ مَا يَسِيرُ زَرْ كُبُّ الْعُمرِ
قُمْ فَأَغْنَمْ لَحْظَةَ الْهَنَاءِ وَالْبَشِيرِ
ذَعْهَمَ غَدِي لِيَنْ يَهْمُونَ يِهِ
وَاللَّيلُ سِينِقْضِي قَبِيُّ بِالْحَرَمِ

- ٥٩ -

۱۶۳

اجزای پیاله را که در هم پیوست
اشکستن او کجا روا دارد مست
چندین سرو و ساق نازنین و کف دست
از مهر که پیوست و بکین که شکست

۱۶۴

گر بر فلکم دست بدی چون یزدان
برداشتمی من این فلکرا زمیار
واز نو فلکی دگر چنان ساختمی
که آزاده بکام دل رسیدی آسان

۱۶۵

این قافله عمر عجب میگذرد
دریاب دمی که با طرب میگذرد
ساقی غم فردای حریفان چه خوری
پیش آر پیاله را که شب میگذرد

- ۵۹ -

١٦٦

فَالْوَادِعُ الرَّاحَ سَلَقِي الْبَلَا
 مِنْهَا وَتَلَقَّى فِي لَطَى مُسْرَةً
 نَعَمْ وَلَكِنْ نَشُونَي لَحْظَةً
 أَحْلَى مِنَ الدَّنِيَا مَعَ الْآخِرَةِ

١٦٧

أَوْجَدْتَنِي يَارَبِّ مِنْ عَدَمْ وَلِي
 سُدَيْتَ فَضْلًا مَالَهُ مَقْدَارُ
 عَذْرِي بِأَنِّي عِنْدَ حُكْمِكَ عَاجِزُ
 مَادَامَ يَوْمًا مِنْ ثَرَائِي غَبَارُ

١٦٨

كَمْ جُبْتُ مِنْ وَادِ وَسَهْلٍ دُونَ أَنَّ
 أَحْقَلَنِي بِتَحْسِينِ لِبَعْضِ أَمْوَارِي
 قَدْ سَرَّنِي أَنَّ الْحَيَاةَ قَدْ انْقَضَتْ
 عَيْنِي وَإِنْ تَكُ مَا انْقَضَتْ يُسْرُورِي

— ٦٠ —

۱۶۶

گویند مخور می له بلا کش باشی
در روز مكافات در آتش باشی
این هست ولی زهر دو عالم خوشت
این یکده که از شراب سرخوش باشی

۱۶۷

آنم که زهیچم بوجود آوردي
و آنم که بسی بمن نکوئی کردي
چون عاجز تقدیر توام معذورم
مادام که باقیست ز خاکم گردي

۱۶۸

بسیار بگشتم بگرد در ودشت
یک کارمن از گشت همی نیک نگشت
در ناخوشی زمانه باری عمرم
گر خوش نگذشت باری خوش خوش بگذشت

- ۶۰ -

١٦٩

فَذَادَعْتُ رِيحَ الصَّبَّا الْوَرْدَ وَقَدْ
هَاجَ الْبِزَارَ حُسْنَهُ فَاسْتَبَشَّرَ
إِجْلِسَ الَّذِي أَرَاهُ هُرْفَكَمْ عَلَى التَّرَى
تَنَاثَرَ الْأَزْهَارُ إِذْ نَحْنُ شَرَى

وَقَدْ وَرَدَ الْبَيْتُ الْثَانِي مِنَ الْرَبِاعِيَّةِ
الْمَذْكُورَةِ بِشَكْلِ آخِرٍ هَذَا تَعْرِيهُ:
إِجْلِسَ بِظِيلِ الْأَزْهَرِ فَالْأَزْهَارُ كَمْ
مِنَ التَّرَى بَدَتْ وَعَادَتْ لِلتَّرَى

١٧٠

أَلَا إِيَّتَ رَبِّي يَقْلِبُ الْكَوْنَ بَعْتَهُ
وَيُنْشُوُهُ حَالًا لَآنْظُرْ مَا يَعْرِي
فَإِمَامًا يَرِيدُ الرِّزْقَ لِي أَوْ يُسْتَبِينِي
وَيَمْحُوا سِيَّيَ الْمَسْطُورَ مِنْ دَفْتِرِ الدَّهْرِ

— ٦١ —

۱۶۹

بنگر ز صبا دامن گل چاک شده
 بلبل ز جمال گل طربناک شده
 در سایه گل نشین که بسیار این گل
 بر خاک فرو ریزد و ما خاک شده

مصراع آخر این رباعی در نسخه
 دوم چنین وارد گردیده است:
 در سایه گل نشین که بسیار این گل
 از خاک برآمده است و در خاک شده

۱۷۰

یزدان خواهم جهان دگر گون کندی
 واکنون کندی نا نگرم چون کندی
 یا نام من از جریده بیرون کندی
 یا روزی من ز غیب افزون کندی

١٧١

هَاتِ الْمَدَامَ فِي النُّوَادِيْ وَاعْجَمِ
 وَالعَرْمُ مثِيلُ الْزِيْقِ الْفَرَارِ
 إِنْتَضَنْ فِي قِطْنَةٍ عُمْرِ نَانَوْمٌ وَمَا
 نَارُ الصَّبَّا إِلَّا كَمَاءُ جَارِي

١٧٢

قَالَوْا سِيَشْتَدُ الْحَسَابُ بِنَا غَدَّاً
 وَيَضِيقُ صَدْرُ حَيْدَنَا فِي الْمَحْسِرِ
 أَيْكُونُ مِنْ حَسَنٍ سِوَى حَسَنٍ إِذَنَ
 حُسْنَتْ عَوَاقِنَا فَطِيبُ وَأَسْبَيْرِ

١٧٣

سَائِنُكَ هَلْ زَادَتْ يَمْلِكَكَ طَاعِنِي
 وَهَلْ أَنْقَصَتْ مِنْهُ خَطَايَايَيْ مِنْ قَدْرِ
 فَدَعَنِي وَدَعَ نَعِيرِي فَطَبَعُكَ بَانَ لِي
 سَرِيعُ لِخَدْلَانِ يَصِيْبُ عَنِ النَّصِيرِ

— ٦٢ —

۱۷۱

می بر کف من نه که دلم در تابست
 وین عمر گریز پای چون سیما بست
 بر خیز که بیداری دولت خوابست
 دریاب که آتش جوانی آبست

۱۷۲

گویند بحشر گفتگو خواهد بود
 وآن یار عزیز تند خو خواهد بود
 از خیر محض جز نکوئی ناید
 خوشباش که عاقبت نکو خواهد بود

۱۷۳

در ملک تو از طاعت من هیچ فزود
 وز معصیتی که رفت نقصانی بود
 بگذار و مگیر زآنکه معلوم شد
 گیرنده دیری و گذا رنده زود

١٧٤

أَسْلُكْ سَيْلَ بَنِي الْحَانَاتْ وَأَسْعَ الْ
رَّاحِ وَعُودِ وَظَبِيِّ يَهْجُ النَّظَرَا
فِي الْكَفَرِ كَأسْ وَفَوْقَ الْمُتْنِ كُوزْ طَلَا
إِشْرَبْ حَيَّيِي الْخَيْرَا وَأَتْرُكِ الْهَذْرَا

١٧٥

أَمْ يَنْمُ فِي الصَّعْرَاءِ رَوْضُ شَقَائِقِ
إِلَّا وَكَانَ دَمًا جَرَى لِأَمِيرِ
وَكَذَاكَ كُلُّ وَرِيقَةٍ يَنْفَسِحُ
خَالٌ بَدَا زَمَنًا بِخَدِّ غَرَيرِ

. . . ١٧٦ . . .

إِنْ كُنْتَ تَفَقَّهَ بِإِهْدَا الْفَقَيْهِ فَلَمْ
تَلْحُو فَلَاسْفَهَ دَانُوا بِأَفْكَارِ
هُمْ يَبْحَثُونَ عَنِ الْبَارِي وَصَنْعَتِهِ
وَأَنْتَ تَبْحَثُ عَنْ حَيْضٍ وَأَقْذَارِ

— ٦٣ —

۱۷۴

جز راه قلندران میخانه مپوی
جز باده وجز سماع وجز یار مجوي
بر کف قدح باده وبر دوش سبوی
می نوش تو ای نگار ویهوده مگوی

۱۷۵

در هر دشتی که لاله زاري بوده است
آن لاله ز خون شهر ياري بوده است
هر برگ بنفسه که از زمين ميرويد
حال است که بر روی نگاري بوده است

۱۷۶

ای خواجه فقيه گر ترا هست خبر
تا چند شوي منکر بر اهل نظر
اينها همه از صانع وصنعش گويند
تو از دم حيض واز نجاسات دگر

١٧٧

أَنْدَرِي لَمَّا ذَانْتُ بُصْبُحَ الَّذِي كُوْسَلَحَا
بِرَدَدُ لَحْنَ النَّوْحِ فِي غُرَّةِ الْفَجْرِ
يَنَادِي لَقَدْ مَرَّتْ مِنْ أَعْمَرِ الْيَمَّةِ
وَهَا أَنْتَ لَمْ تَشْعُرْ بِذَلِكَ وَلَا تَدْرِي

١٧٨

هَذَا الْفَضَّاءُ الَّذِي فِيهِ نَسِيرُ حَكَى
فَانُوسٌ سِحْرٌ خَالِيٌّ لَدَى الظَّرَّ
مَصْبَاحُهُ الشَّمْسُ وَالْفَانُوسُ عَالَمُنَا
وَنَحْنُ نَبْدُو حَيَارَى فِيهِ كَالصُّورِ

١٧٩

إِذَا مَّا أَنْلَ وَرَدَّا فَحْسِيَ شَوْكَهُ
وَإِنْ لَمْ أَنْلَ نُورًا كَفْتْ عِنْدِي الْأَنَارُ
وَإِنْ لَمْ أَكُنْ شَبَخًا يُبَرِّدُ وَتَكِيَّهُ
فَحْسِيَ نَاقُوسُ وَدَبِرُ وَزِنَارُ

— ٦٤ —

۱۷۷

هنگام سپیده دم خروس سحری
دانی که چرا همی کند نوحه گری
یعنی که نمودند در آینه صبح
کز عمر شبی گذشت و تو بیخبری

۱۷۸

این چرخ فلك که ما در او گردانیم
فانوس خیال از او مثالی دانیم
خورشید چراغ دان و عالم فانوس
ما چون صوریم کاندر او حیرانیم

۱۷۹

گر گل نبود نصیب ما خاربس است
ورنور نمیرسد بما نار بس است
گر خرقه وخانقه و شیخی نبود
محراب و کلیسیا وزnar بس است

- ۶۴ -

(۹۴)

١٨٠

دَخَلْتُ فِي الْمَحَانِ نَسْوَانًا وَ كَانَ بِهِ
 شَيْخٌ عَلَى مَتْنِهِ كُوزٌ وَ قَدْ سَكِرَا
 قَقْلَتُ هَلَّا مِنَ اللَّهِ أَعْزَزَكَ حَبَا
 قَالَ أَحْسَنَا فَهُوَ يَغْفُو وَأَتُرُكِ الْهَذَا

صرف الزاي

١٨١

عَنِ الَّهِمَّ أَعْرِضْ مَا أَسْتَطَعْتَ وَ لَا تَدْعُ
 لِمَا مَرَّ أَوْ مَالَ يَرِدْ فِي الْحَشَأَ وَ خَزَا
 وَ عَيْشُ وَ أَرْ نَشْفُ وَ أَهْنَا فَلَسْتَ بِاَخْذِي
 لِرَمْسِكَ مِنْ فَلَيْسْ وَ إِنْ تَتَنَلِكَ كَفْزَا

— ١٩ —

۱۸۰

سر مست بمیخانه گذر کرم دوش
پیری دیدم مست و سبوئی بر دوش
گفتم ز خدا شرم نداری ای پیر
کفتا کرم از خدای من می نوش خموش

۱۸۱

تا بتوانی غم جهان هیچ مسنج
بر تن منه از آمده و نامده رنج
خوش میخور و میباش در این دیر سنج
با خود نبری جوی اگر داری گنج

— ۶۵ —

حرف السين

١٨٢

بِالْهَذَا الْقَلْبِ الْبَئِسِ الْمَعْنَى
أَمْ يُفْقِدُ مَنْ هُوَيْ الْحَيِّبِ الْقَاسِيِّ
مَذْ أَدَارُوا سَلَافَةَ الْحُبِّ قَدْمًا
مَلَأُوا مِنْ دَمِ الْحَشَاشَةِ كَاسِيِّ

١٨٣

حَتَّىٰ مَمْ أَصْبَحَ فِي هُمْ يَانِيَ هَلْ
أَهْنِي وَأَحْزَنُ أَوْ أُثْرِي وَأَبْتَسُ
هَاتِ الْمُدَامَ فَإِنِّي لَسْتُ أَعْلَمُ هَلْ
مَنِ زَفَرَتْ لِصَدْرِي يَرْجِعُ النَّفَّسُ

- ٦٦ -

۱۸۲

مسکین دل دردمند بیچاره من
هوشیار نشد ز عشق جانانه من
روزی که شراب عاشقی در داند
در خون جگر زدند پیمانه من

۱۸۳

تا کی غم آن خورم که دارم یا نه
وین عمر بخوشدی گذارم یا نه
در ده قدح باده که معلوم نیست
این دم که فرو برم بر آرم یا نه

١٨٤

الراحُ أطِيبٌ فِي مِنْ مَلْكِ طُوسَ وَمِنْ
سَرِيرِ كُسْرَى وَنَخْتَ الْمَلَكِ قَابُوسِ
وَإِنَّمَا إِنَّهُ السَّكِينَ فِي سَحْرِ
خَبَرِ مِنَ الرَّاهِدِ وَالْمُقْتَوِيِّ يَتَدَلَّسِ

١٨٥

رَبُّ طَيِّبٍ فِي طُوسَ الْقَى لَدِيهِ
رَأْسَ قَابُوسَ دِي الْعُلُّ وَالْبَاسِ
وَهُوَ يَدْعُوهُ إِيَّاهُ الرَّأْسُ لَهُنَا
أَمْ صَوْتُ التَّبُولِ وَالْأَجْرَاسِ

١٨٦

الْأَقْمُ لِنَحْسُونَهَا وَنَعْمَلُ عُودَنَا
وَنَبْدِلُ حُسْنَ الصِّيتِ بِالْعَارِ وَالرَّجْسِ
وَدَعْنَا نَبْعَمْ بِالْكَلَاسِ سَجَادَةَ الْقَى
وَنَكْسِرُ فَوْقَ الصَّخْرِ قَارُورَةَ الْقُدْسِ

- ٦٧ -

۱۸۴

یک جرعهء می زملک کاووس بهست
واز تخت قباد و ملکت طوس بهست
آه سحری زسینهء خماری
از طاعت زاهدان سالوس بهست

۱۸۵

مرعی دیدم نشسته بر بارهء طوس
در پیش نهاده کلهء کیکاووس
با کلهء همیکفت که افسوس افسوس
کو بانگ جرسها و کجا نالهء کوس

۱۸۶

بر خیز و بیا که چنگ بر چنگ ز نیم
می نوش کنیم و نام بر ننگ ز نیم
سجاده بیک پیاله می بفروشیم
وین شیشهء زهد بر سر سنگ ز نیم

١٨٧

إِنْ أَشْهَرْتَ فَشَرُّ النَّاسِ أَنْتَ .
 وَإِنْ كُنْتَ أَنْزَوْيْتَ فَقَدْ عَانِيْتَ وَسُوَاً
 لَوْ كُنْتَ خَضْرًا وَإِلَيْاً سَعَدْتَ بَانْ
 لَا تَعْرَفَنَّ وَإِنْ لَا تَعْرِفَ النَّاسًا

١٨٨

دَعْ كُلَّ مَفْرُوضٍ وَمَنْدُوبٍ وَمِنْ
 قُوَّتِ لَدَيْكَ فَأَطْعَمَنَّ النَّاسًا
 لَا تُؤْذِ خَلْقَ اللَّهِ أَوْ تَغْبِيْهُ
 وَأَنَا الْفَسِيْحُ غَدَّاً فَهَاتِ الْكَسَا

١٨٩

يَا خَمْرُ مَا أَحَلَّكِ وَسُطْ رُجَاجَةٍ
 تَالِهِ أَنْتِ عِقَالٌ عَقْلُ الْحَاسِي
 لَا تَمْهِيلِنَّ مَنِ احْتَسَالِكِ هَيْهَ
 حَتَّىٰ تُبَوِّيْ كُهْهَ لِلنَّاسِ

- ٦٨ -

۱۸۷

کر شهره شوی بشهر شر الناسي
ور گوشه نشین شوی همه وسواسي
به زین نبود گر خضر والياسي
کس نشناسد ترا تو کس نشناسي

۱۸۸

سنت مکن وفرضه حق مگذار
واین لقمه که داري زکسان بازمدار
غیبت مکن وخلق خدارا مازار
در عهده آن جهان منم باده بیار

۱۸۹

ای باده خوشگوار در جام بهی
بر پای خرد تمام بند گرهی
هر کس که ز تو خورد اماش ندهی
تا گوهر او بر کف دستش نتهی

١٩٠

إِذَا أَزْدَادَتِ الدُّنْيَا لَدَنِيكَ فَلَا تُشْفِقْ
بِمَا لَمْ يَشْفُقْ فِيهِ أَيْبُ وَكِيسُ
فَمَنْتَلَكَ كَمْ أَتَ إِلَيْهَا وَذَاهِبٌ
فَقَمْ وَأَخْتَلَسْ حَظَاهَا فَسَتَخلُسْ

١٩١

مَرَّتْ أَيَّالٌ نَحْنُ لَمْ نُغَيِضْ بِهَا
طَرْفًا وَلَمْ نَرُوكْ دِهَاقَ الْكَاسِ
قُمْ نَخْسَبَا قَبْلَ الصَّبَاحِ فَكُمْ لَهُ
نَفَسٌ وَنَحْنُ لَقِيْ يَلَا أَنْفَاسِ

١٩٢

لَمْ يَقِنْ غَيْرُ أَسْمٍ مِنَ الْلَّذَاتِ أَوْ
غَيْرُ السُّلَافَةِ مِنْ جَلِيلٍ كِيسِ
لَا تُلْقِي مِنْ يَدِكَ السَّدَامَ فَمَا يَعْنِي
يَالْكَفِ هَذَا الْيَوْمَ غَيْرُ الْأَكْثُورِ

- ٦٩ -

۱۹۰

از بهر تو عالم ارچه می آرایند
مگر ای برانچه عاقلان نگرایند
بسیار چو تو شدند و بسیار آیند
بر بای نصیب خویش کت بر بایند

۱۹۱

شبها گذرد که دیده بر هم نزیم
جز جام لبالب و پیاپی نزیم
خیزیم ودمی زنیم پیش از دم صبح
کین صبح بسی دمد که مادم نزیم

۱۹۲

اکنون که رخوشدی بجز نام نماند
یکهمدم پخته جز می خام نماند
دست طرب از ساغر می باز مگیر
امروز که در دست بجز جام نماند

حرف الشين

١٩٣

هَاتِ الْمُدَامَ فَمَا الْمُدَنِيَ سَوْيَ نَفْسِ
يَكْفِيكَ عَيْشُكَ آتَا مِنْهُ مُتَعْشَا
إِهْنَا يَكْلِ أَنْدَى يَأْتِيَ الزَّمَانُ يَهُ
فَلَيْسَ يَجِرِي كَمَا يَهُوَيْ أَمْرُوْ وَشَا

حرف الصاد

١٩٤

لَوْ تَسْقِيَ الْطَّوْدَ لَا عَتَّارَاهُ الرَّفْصُ
مَنْ يَتَفَصِّصُ الرَّاحَ فَنِيهِ الرَّفْصُ
حَتَّىٰ مَ تَنْقُولُ لِي عَنِ الرَّاحِ فَتَبَ
هَذِي رُوحٌ يَهَا يُرْبِي التَّسْعَصُ

- ٢٠ -

۱۹۳

ساقی قدحی که کار عالم نفسی است
 گر شادی از او یک نفس آن نیز بسیست
 خوش باش بهر چه پیشت آید که جهان
 هر کز نشود چنانکه دلخواه کسیست

۱۹۴

گر باده بکوه در دهی رقص کند
 ناقص بود آنکه باده را نقص کند
 از باده مرا توبه چه میفرمائی
 روحیست که او تریست شخص کند

صرف الصاد

١٩٥

انظرِ العمرَ كَيْفَ يَمْضِي حَزِينًا
فَاتَّدْرَهُ فَسُوفَ يُودِي وَيَقْضِي
مَا رَأَيْتُ الْهَنَاءَ عُمْرِي فَلَهُنِي
لِحَيَاةٍ كَذَا تَمَّ وَتَمْضِي

١٩٦

إِذَا مَا أَتَيْنَا خَائِعِينَ لِمَسْجِدٍ
فَأَمْتَأْنُتُ نَقْضِي الْمَصَلَّةَ فَرُوضَهَا
وَلَكِنْ سَرَقْنَا مِنْهُ سَعْيَهَا وَمَذَّ
عَرَآهَا إِلَيْ جِنْنَالِيَّ تَسْعِيَهَا

- ٢١ -

۱۹۵

در یاب که عمر نازنین میگذرد
بنگر که چه سان زار و حزین میگذرد
عیش و طربی ندیده ام در همه عمر
صد حیف ز عمری که چنین میگذرد

۱۹۶

در مسجد اگر چه بانیاز آمدہ ایم
حقا که نه از بهر نماز آمدہ ایم
روزی زینجا سجاده دزدیدم
آن کنه شداست باز باز آمدہ ایم

حرف العين

١٩٧

ما أهْرَقَ السَّاقِ سُلَافَا فِي التَّرَى
إِلَّا وَأَطْفَأَ نَارَ قَلْبِ مُولَمْ
أَنْضَى رَاحَأَ ذَلِكَ الْمَاءُ الَّذِي
يُودِي بِسَائِنَةَ عَلَيْهِ فِي الْأَضْلَعِ

١٩٨

إِلَهِي وَمَجْرِي كُلِّ حَيٍ وَمِيتٍ
وَرَبِّ الْمَهَادَاتِ النَّجُومِ السَّوَاطِعِ
لَئِنْ كُنْتُ ذَا سُوْءٍ فَإِنَّكَ سَيِّدِي
وَمَا هُوَ ذَنْبِي إِنْ تَكُنْ أَنْتَ صَانِعِي

- ٧٢ -

۱۹۷

هر جر عه که ساقیش بخاک افشارند
در دیده گرم آتش دل بشاند
سبحان الله تو باده میپنداری
آبی که ز صد درد دلت بشاند

۱۹۸

سازنده کار زنده و مرده توئی
دارنده این چرخ پاکنده توئی
من گرچه بدم خواجه این بنده توئی
کس را چه گنه آفریننده توئی

١٩٩

الْمَدْهُرُ مِنْ عُمْرِي لَحْظَةٌ وَمَا
جِحَوْنُ إِلَّا قَطْرَةٌ مِنْ أَدْمَعِي
النَّارُ مِنْ أَحْزَانِنَا شَرَارَةٌ
وَالْخَلْدُ لَحْظَةُ الْهَنَاءِ الْمُسِرِّعُ

٢٠٠

كُنْتُ بَازًا فَطَرِنْتُ مِنْ عَالَمِ الْأَيَّ
لَا غَدُو عَنِ الْخَضِيبِ رَفِيعًا
حَيْثُ إِنِّي لَمْ أَقْرَبْ لِلْسَّرِّ أَهْلًا
عَدْتُ مِنْ حَيْثُ قَدْ أَبْتَ سِرِيعًا

٢٠١

إِنْ يَوْمٌ كَالْكُرْبَةُ الْوَجُودُ بِهُوَةٍ
لَمْ يَعْنِي وَأَنَا إِسْكَرِي هَايْجُ
بِالْأَمِسِّ فِي حَانِ الْمَدَامِ رَهْنَتْ وَالْ
خَمَارُ كَانَ يَقُولُ «رَهْنُ تَافِعُ»

— ٧٣ —

۱۹۹

گردون نگری ز عمر فرسوده ماست
 جیحون اثیری ز چشم پالوده ماست
 دوزخ شری ز رنج بیهوده ماست
 فردوس دمی ز وقت اسوده ماست

۲۰۰

بازی بودم پریده از عالم راز
 باشد که برم ره زنشیبی بفرار
 اینجا چو نیاقتم کسی محروم راز
 زآن در که در آمدم برون رفقم باز

۲۰۱

گر عالم همچو گوی گردد بگوی
 بر من که خراب خفته باشم بجوي
 دوشم بخرابات گرو میکردد
 خمار همیگفت که نیکو گروی

٢٠٢

ذوَاللَّهِ لَا يُصْبِحُ وَقَمْ عَدِيمُ الْمُنْفَعَةِ
وَيَتَرَبَّ الرَّاحَةُ تَبَاعَافِي كُؤُسُ مُتَرَعَّةٍ
أَللَّهُ فِي التَّلَبِ وَفِي الْكَوْزِ الْمُدَامِ مُوَدَّعَةٍ
بُوْسَلَمَىْ عَافَ الْعَيَالَ وَأَحْتَمَ اللَّهُمَّ مَعَهُ

٢٠٣

إِذَا كَانَ يَجْرِي الْمَدْهُرُ عَكْسَ مَرَامِنَا
فَهَلْ جَدْنَا يَجْدِي أَوْ التَّفَكُّرُ يَنْفَعُ
جَلَسْنَا رَمَانَا حَائِرِينَ لَا نَنْتَأِ
إِلَى الْعِيشِ أَبْطَانَا وَلِلْمَوْتِ نُسْرَعُ

- ٦٤ -

۲۰۲

عاقل غم واندیشهء لاشی نخورد
جز جام لبالب و پیاپی نخورد
غم در دل و باده در صراحی باشد
خاکش بسر آنکه غم خوردمی نخورد

۲۰۳

چون کارنه بر مراد ما خواهد بود
اندیشهء و جهد ما کجا دارد سود
پیوسته نشسته ایم در حیرت انک
زود امده ایم و رفت میباید زود

صرف الفاء

٢٠٤

نَحْنُ نَبِيِّ التَّخْتَ وَالْأَ
لَجَ بِصَوْتِ الْعِزْفِ
وَتَشْرِي بِسُبْحَةِ الْرِّ
يَاءِ كَأسَ قَرْقَفِ

٢٠٥

مَرَأْتُ أَمِيسَ بِغَرَافِ يَدْقَقِ فِي
صُنْعِ الْثَّرَى دَائِنًا مِنْ دُونِ إِنْصَافِ
شَاهَدْتُ إِنْ لَمْ يُشَاهِدْ غَيْرُ ذِي بَصِيرَ
ثَرَى جُدُودِي بِكَفَنِي كُلِّ خَرَافِ

- ٤٥ -

۲۰۴

ما افسر خان و تاج کی بفروشیم
دستار قصب بیانگ نی بفروشیم
تسیح که پیک لشکر تزویر است
ناکاه پیک پیاله می بفروشیم

۲۰۵

از کوزه گری پریر کردم گذری
از خاک همی نمود هر دم هنری
من دیدم اگر ندید هر بی بصری
خاک پدرم بر کف هر کوزه گری

— ۷۵ —

٢٠٦

حُسْنُ الْأَمْوَارِ وَقَبْحُهَا مِنْ نَحْوِنَا
وَمِنَ الْفَضَّا فَرَحٌ وَحَزْنٌ مُدْفُ
لَا تَعْزُزُ لِلْأَفْلَاكَ تُلْكَ فَانْتَهَا
أَوْهِي بِشَرْعِ أَحَبِّ مِنْكَ وَأَفْعَنْتُ

٢٠٧

مَنْ نَالَ فِي الْيَوْمَيْنِ جُرْعَةً مَاءٍ
مِنْ جَرَّةٍ مَكْسُورَةٍ وَرَغِيفًا
لَمْ يَفْتَدِي عَبْدًا لِمَنْ هُوَ مِثْلُهِ
أَوْ سَائِمًا مِنْ دُونَهُ تَكْلِيفًا؟

٢٠٨

قُمْ نَصْطَبِحَا خَمْرَةً وَرَدِيدَةً
فِي رَنَةِ الْمَوْدِ وَصَوْتِ الْمِعْرَفِ
أَصْحَحُ فَآبَامُ التَّرَادِيعِ أَنْقَضَتْ
وَالْيَوْمَ عِيدٌ فَلَنْيَرٌ لِلْقَرْفَ

- ٧٩ -

۲۰۶

نیک و بدی که در نهاد بشر است
 شادی و غمی که در قضا وقدراست
 بر چرخ مکن حواله که اندر ره عشق
 چرخ از تو هزار بار بیچاره تراست

۲۰۷

یک نان بدو روز اگر شود حاصل مرد
 واز کوزه شکسته دمی آبی سرد
 مخدوم کم از خودی چرا باید بود
 یا خدمت چون خودی چرا باید کرد

۲۰۸

بر خیز و بیا تامی گلرنگ کشیم
 با نغمه عود و ناله چنگ کشیم
 هشدار که ایام تراویح گذشت
 عیداست بیا تامی گلرنگ کشیم

٢٠٩

يَادَهُرُ هَلْ بِالَّذِي تَأْتِيهِ تَعْرِفُ
 أَمْ تَرَلْ بِزَوَاياً الْفَلْمَ تَعْكِفُ
 تَعْطِي اللَّثِيمَ نَعِيَاً وَالْكَرِيمَ عَنَا
 لَا شَكَ إِمَامَ حِمَارٍ أَنْتَ أَوْ خَرِفُ

٢١٠

غَدَّا إِذَا مَا كَانَ يَوْمُ الْجَزَاءِ
 فَذَرُوكَ يَنْدُو وَحْسَبَ الْعِرْفَةِ
 فَلَنْ صِفَاتٍ حُسْنَتْ إِنَّمَا
 تَعْشَرُ إِنْ مُتَبَشِّكِلُ الصِّفَةِ

٢١١

الْحَثُّ فِي الدَّهْرِ لَمْ يُشِيرْ لَنَا ثَمَراً
 فَمَا نَحَاهُ أَمْرُو بِالْحُكْمَةِ أَنْصَافَا
 كُلُّ أَمْرٍ يَ هَرَّ غَصْنَامَهُ مُضطَرِّبَا
 الْيَوْمُ كَالْأَمْسِ وَالآتِيَ كَمَا سَلَقا

- ٧٧ -

۲۰۹

ای دهر بکردهای خود معترفی
در زاویه جور و ستم معتکفی
نعمت بخسان دهی وزحمت بکسان
زین هر دو برون نه خری یا خرفی

۲۱۰

فردا که جزای شش جهت خواهد بود
قدر تو بقدر معرفت خواهد بود
در حسن صفت کوش که در عرصه حشر
حشر تو بصورت صفت خواهد بود

۲۱۱

در دهر بر نهال تحقیق نرست
زیرا که درین راه کسی نیست درست
هر کس زده است دست در شاخی سست
امروز چودی شمار و فردا چون خست

٢١٢

نَدَلِيَ فِي جَامِ وَأَخْرَى يُصْحَفِ
 وَطَوَرَ أَنَا الْجَانِي وَطَوَرَ أَنَا الْعَنَّ
 أَعِيشُ وَمَالِي تَحْتَ ذَا الْأَفْقِي مَبْداً
 فَلَا مُسْلِمٌ مُحْضٌ وَلَا كَافِرٌ صِرْفٌ

حرف القاف

٢١٣

تَوَضَّأَ إِذَا مَا كُنْتَ فِي الْحَانِ بِالظَّلَاءِ
 فَمَنْ يَقْتَضِي شَائِنَا فَلَا يَرْجُ أَنْ يَرْقَى
 أَدْرِي أَحْسَى إِنْ سَرَ عَادَهَا
 قَدْ أَشَقَّ يَهْتَ لَا نَطِيقَ لَهُ رَفَقاً

۲۱۲

یکدست به صحفیم و یکدست بجام
گه مرد حلالیم و گهی مرد حرام
مائیم درین گند فیزوژه مقام
نی کافر مطلق نه مسلمان تمام

۲۱۳

در میکده جز بمی وضو توان کرد
وین نام که زشت شد نکو توان کرد
می ده که سکون پرده مستوریء ما
بدریده چنان شد که رفو توان کرد

٢١٤

إِنَّ مَنْ لَازَمُوا الْمَحَارِبَ لِلَّذَا
وَالْأَلَى عَاقَرُوا كُثُوسَ الرَّحِيقِ
غَرِقَ الْكُلُّ مَا بِهِمْ قَطُّ نَاجٌ
وَغَفَرَا كُلُّهُمْ فَسَاءَ مِنْ مُفْيِقِ

٢١٥

هَاتِهَا كَالشَّقِيقِ أَوْ كَالْعَقِيقِ
وَأَسْلَنْ يَادِيْمَا فَمَ الْأَبْرِيقِ
مَالِيَ الْيَوْمَ غَيْرُ كَائِنِ الْحُمَيَا
مِنْ صَدِيقٍ صَافِي الْضَّمِيرِ رَفِيقٍ

٢١٦

لَا يَرُوْقُ الْوُجُودُ مِنْ دُونِ سَاقِ
وَمَدَّا إِمْ وَصَوْتٍ نَايِ عِزَّاً فِي
لَا أَرَى الْعَيْشَ مَا تَفَكَّرْتُ فِيهِ
غَيْرَ نَيلِ السُّرُورِ بَيْنَ الرِّفَاقِ

— ٧٩ —

۲۱۴

انها که سکشندۀ شراب نابند
و آنها که بشب مدام در محرا بند
بر خاک یکی نیست همه در آبند
بیدار یکی نیست همه در خوابند

۲۱۵

در ده می لعل لاله گون ای ساقی
بگشا ز گلوي شیشه خون ای ساقی
کامروز برون ز جام می نیست مرا
یک حرم پاک اندرون ای ساقی

۱۱۶

دوران جهان بی می وساقی هیچ است
بی زمزمه نای عراقی هیچ است
هر چند در احوال جهان مینگرم
حاصل همه عشرت است و باقی هیچ است

٤١٧

مَنْ أَبْلَغَ الصَّحَّ الشَّعْشَعُ فَلِكُنْ
 بِكَفَكَ لِاصْبَاءِ جَامُ مُرْوَقُ
 يَقُولُونَ إِنَّ الْرَّاحَ مِنْ مَذَاقِهَا
 فَقُلْتُ إِذْنَ فَالرَّاحُ حَقٌّ مُحْقَقٌ

٤١٨

الدَّهْرُ مَا صَافَى أَمْرٌ كَلَّا وَكَمْ
 مِنْ عَاشَقٍ أَرْدَى وَمِنْ مَعْشُوقٍ
 مِنْ مَاتَ لَا يَعْيَى لِعَمْرُكَ مَرَةٌ
 أُخْرَى فَبَادِرْ وَأَحْسُ جَامَ رَحِيقَ

٤١٩

فَكَرَّتْ فِي الدَّرَّينِ أَقْوَامٌ كَمَا
 حَارَ بَيْنَ الشَّكِّ وَالْقَطْمَنِ فَرِيقٌ
 فَإِذَا هَاتِفٌ يَدْعُوكَمْ أَيَا
 بِلَهْ لَا هَذَا وَلَا ذَاكَ الْطَّرِيقُ

— ٨٠ —

۲۱۷

هر گه که طلوع صبح از رق باشد
باید بکفت جام مروق باشد
گویند بافواه که می تلخ بود
باید بهمه حال که می حق باشد

۲۱۸

این چرخ که باکسی نمیگوید راز
کشته بستم هزار محمود وایاز
می خور که بکس عمر دو باره ندهند
هر کس که شد از جهان نمیاید باز

۲۱۹

قومی متفکرند در مذهب و دین
جمعی متحیزند در شک و یقین
ناگاه منادئی بر آید زکمین
کای بیخبران راه نه آنست و نه این

- ۸۰ -

(۱۱)م

٤٤٠

زَيْنَتْ وَجْهَةَ ذِيَّا كَالْمَلِيعِ لَنَا
 يَارَبِّ فِي سُبْلِ كَالْمِسْكِ ذِي عَبْقِ
 وَرُحْتَ تَأْمُرُ أَنْ لَا نَتَرَكْنَ لَهُ
 وَكَمَا تَقُولُ «أَمْلَ كَأسَاوَلَا تُرْقِ»

٤٤١

يَحْلُو لَدِي الْتَّيْرُ وَزِيَّ فِي الرَّهْرَ النَّدِيِّ
 وَيَرُوقُ فِي الرَّوْضِ الْمُجِيَا الشَّائِقِ
 الْأَمْسُ مَرَّ فَمَا يَرُوقُ حِدِيثُهُ
 فَاهْنَا وَدَعَ أَمْسًا فِي يَوْمَكَ رَاقِقِ

٤٤٢

مَا عَيْشْتَ أَسْرَ الدَّهْرَ فَاجْهَدْ وَأَرْتَشْ
 كَاسَ الْطِلَاءَ مَادَمْتَ تَحْمِلُ طَوْقَهُ
 إِنْ كَانَ أَوْلَانَا وَآخِرُنَا الْثَّرَى
 فَاحْسَبْ كَانَكَ فِي الْثَّرَى لَأَفْوَقَهُ

- ٨١ -

۲۲۰

یا رب تو جمال آن مه مهر انگیز
اراسته بسبل عنبر بیز
پس حکم همیکنی که دروی منگر
این حکم چنان بود که کج دار و مریز

۲۲۱

بر چهره گل شبسم نوروز خوش است
در صحن چمن روی دلفروز خوش است
ازدی که گذشت هر چه گوئی خوش نیست
خوشباش وزدی مگو که امروز خوش است

۲۲۲

تن زن چو بزیر فلك بی باکی
می نوش که در جهان آتش ناکی
چون اول و آخرت بجز خاکی نیست
انگار که بر خاک نه در خاکی

- ۸۱ -

٢٤

لَا أَنَا عَالِمٌ وَلَا أَنْتَ سِرٌ ॥
 دَهْرٌ أَوْحَلَ مُسْكِلٍ مِنْهُ دَقَّا
 تَضَنَّ خَلْفَ الْسَّتَّارِ فَإِنْ زَانَ
 لَ فَلَا أَنْتَ أَوْ أَنَا نَمَّ سَقَى

٢٤

بَكَرَ الرَّبِيعُ وَمِدَنَ الْيَتَامَاءُ
 حَيَانَكَ تَبَّى وَأَوْرَاقُهَا
 فَلَادَ تَأْسٌ وَأَشْرَبَ فَإِنَّ الْبَهْوَ
 مَهِي السُّمُّ وَالرَّاحِ تَرْزِيقُهَا

٢٥

أَنَّ الصَّبُوحُ هُمْ فَاقْتَحَ حَانَةً
 هُدِيَ ذُكْرَاهُ تَهْمَهُ بِالْإِشْرَاقِ
 إِنْ كَانَ يَسْرُعُ بِنَاهَنَاءِ زَمَانَاهُ
 فَلَمْ يَكُنْ كَأْسٌ إِلَيْهِ دِهَقِ

- ٨٢ -

۲۲۳

اسرار أزل را نه تو دانی ونه من
واین حرف معمعی نه تو خوانی ونه من
هست از پس پرده گفتگوی من و تو
چون پرده بر افتد نه تو مانی ونه من

۲۲۴

از آمدن بهار واز رفتن دی
اوراق وجود ما همیگردد طی
می خور مخور اندوه که گفتست حکیم
غمهای جهان چه زهر و تریاقش می

۲۲۵

چون هست زمانه در شتاب ای ساقی
بر نه بکفرم جام شراب ای ساقی
هنگام صبح قفل از در بگشا
تعجیل که آمد آفتاب ای ساقی

—۸۲—

٤٤٣

إِنْ هَذِي الْكَاسُ الظَّرِيفَةَ صَنَعَا
 كُسْرَتْ تُمَّ الْقَيْتُ فِي الْطَّرِيقِ
 لَا تَطَأُهَا وَيْكَ أَحْتَفَارًا فَقَدْمًا
 صَنَعُوهَا مِنْ كَأسِ دَائِي سِحِيقِ

٤٤٧

رَاقَ الْأَصْبَاحُ قَمْ أَرِقْ بِزْ جَاجِيَّةٍ
 بَافِي سِلَاقَةَ لَيْلَنَا يَاسَافِيَّ
 تُمَّ أَسْقَنِي كَأسًا وَبَادِرَ لَحْظَةَ
 مِنْ عَيْرِنَا سَتَرُولُ فَالْفَنْدُ بَافِي

- ٨٣ -

۲۲۶

این کاسه که بس نکوش پرداخته اند
 بشکسته و در رهگذر انداخته اند
 زنهار بر او قدم بخواری تنهی
 کان کاسه ز کاسهای سر ساخته اند

۲۲۷

صبحی خوش و خرمست خیرای ساقی
 در شیشه کن آن شراب از شب باقی
 جامی بمن آور و غنیمت میدان
 این یکدمه نقدرا و فردا باقی

حرف الكاف

٤٤٨

يَأْقُلُّ بْنَ يَسْعَى دَا الْدَّهْرِ الْأَسْى
وَسَمْعَكَ بِأَغْبَانِيَّ حَيَانِكَ
فَأَغْنَمْ بِرَزَ الرَّوْضِ أَوْفَاتِ الْرَّنَا
قَبْلَ امْتِزاجِ نَبَانِهِ بِرَفَانِكَ

٤٤٩

الْأَنْدَعُ اللَّهُ يَعْتَرِيكَ وَلَا
يَغْتِصُ بِكَ الْعَيْشُ وَأَطْرِحْ كَمْدَكَ
وَلَا زِيمُ الرَّوْضِ وَالْجَيَاهُ وَطَبَ
مِنْ قَبْلِ أَنْ تَعْصِمَ التَّرَى حَسْدَكَ

- ٨٤ -

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

۲۲۸

ای دل چو زمانه میکند غمناکت
 از تن برود زود روان پاگت
 بر سبزه نشین و خوش بزی روزی چند
 زان پیش که سبزه بردمد از خاکت

۲۲۹

مگذار که غصه در کنارت گیرد
 واندوه مجال روزگارت گیرد
 مگذار دمی کنار آب ولب کشت
 زان پیش که خاک در حصارت گیرد

٤٣٠

الْقَيْتَ فِي كُلِّ مَهْجَ شَرَكَا
وَقْلَتْ مَنْ يَخْطُ خَطْوَةً هَلَكَا
بِالْمَدْبَ أَغْرَيْتَنِي وَتَسْبُ لِي
دَنَاؤَ كُلُّ الْأَحْكَامِ فِي يَدِكَا

٤٣١

فَمَ وَدَعَ هَمَ عَامِ سُوفَ يَنْتَنِي
وَأَعْتَنِي لَحْظَةَ السُّرُورِ لَدَنِكَا
إِنْ يَكُنْ فِي الزَّمَانِ أَدْنِي وَفَاءَ
أَمْ تَصِلُّ نَوْبَةَ النَّاسِ إِلَيْكَا

٤٣٢

كَيْفَ يَحْوِمُ الْقَلْبُ يَوْمًا عَلَى
عِبْرِكَ أَوْ يَغِيْ هُوَيَ مَعْهَاكَ
إِنْ دُمُوعِيْ أَمْ تَدَعُ لَحْظَةَ
عَيْنِيَ تَرْنُو لَحِيبَ سِوَاكَ

— ٨٥ —

۲۳۰

در رهگذرم هزار جا دام نهی
گوئی که بگیرمت اگر کام نهی
یکذره جهان ز حکم تو خالی نیست
حکم تو گنی و عاصیم نام نهی

۲۳۱

بر خیز و مخور غم جهان گذران
خوش باش ودمی بشادمانی گذران
در طبع جهان اگر وفایی بودی
نوبت تو خود نیامدی از دگران

۲۳۲

گرد دگری چگونه پرواز کنم
با عشق توئی چگونه آغاز کنم
یک لحظه سرشک دیده می نگذارد
تا چشم بروی دگری باز گنم

٤٣٣

فَلْتُ سَأْنِرُكُ الْثَرَابَ تَائِيَا
فَهُوَ دَمُ الْكَرْمِ وَلَسْتُ أَسْفَكَهُ
فَالَّذِي لِي الْعُقْلُ أَجِدَا قُلْتَ ذَا؟
قُلْتُ لَقْدَ مَازَحْتُ كَيْفَ أَنْزُكُهُ؟

٤٣٤

بِأَمْنِ يَفْكِرُ لِلَّهِ وَنَهَارَةُ
بِالْعَيشِ هَلَا خَفْتَ يَوْمَ رَدَّا كَا
إِرْجِعْ لِتَفْسِيكَ وَأَصْحُ وَانْظُرْ لِحَظَةَ
فِعْلِ الزَّمَانِ وَصَنْعَهُ بِسْوَا كَا

٤٣٥

أَنَا عَدُوكَ الْمَاصِي فَأَيْنَ رِضَا كَا
وَلَقَدْ دَحِي قَلْبِي فَأَيْنَ سَانَا كَا
إِنْ كُنْتَ تَمْحَى أَلْجَانَ بِطَاعَةِ
يَكُ دَا لَنَا بَيْعاً فَأَيْنَ عَطَا كَا

- ٨٦ -

۲۲۲

کفتم که دگر باده گلگون نخورم
می خون رزانست و دیگر خون نخورم
پیر خردم گفت بجد میگوئی
کفتم که مزاح میکنم چون نخورم

۲۲۴

ای مانده شب و روز بدینا نگران
اندیشه نمیکنی تواز روز گران
آخر نفسی بین و بازای بخود
کایام چگونه میکند باد گران

۲۲۵

من بندۀ عاصیم رضای تو کجاست
تاریک دلم نور و صفائی تو کجاست
مارا تو بهشت اگر بطاعت بخشی
این بیع بود لطف و عطای تو کجاست

-۸۶-

حرف الام

٢٣٦

أَصْبَحْتُ يَا لِسْكَرِ وَالصَّهْبَاءَ مُفْتَنًا
فَقَبِيمْ يَكْثُرُ بِي هَذَا الْوَرَى الْعَدَلَا
يَا لَيْتَ كُلَّ حَرَامٍ مُسْكِرٌ لِأَرَى
فِي الْكَوْنِ كُلَّ فَتَىٰ مِنْ ذَنْبِهِ شَيْلَا

٢٣٧

عَشْ وَآبَةَ الْكَرَمِ فِي هَنَاءِ
وَآشْرَبْ وَدَعْ مَاطِلَ الْخَيَالِ
فَالْأَلْيَتْ مَهَا تَكُونْ حَرَاماً
أَطْبَبْ مِنْ أَمِهَا الْمَلَالِ

- ٨٧ -

۲۳۶

افتاده مرا با می و مستی کاری
خلقم ز چه میکند ملامت باری
ای کاش که هر حرام مستی دادی
تا من بجهان ندید می هشیاري

۲۳۷

در سر مگذار هیچ سوادی محال
می خور همه ساله ساغر ملا مال
با دختر رز نشین و عیشی میکن
دختر بحرام به که مادر بحلال

-۸۷-

٤٣٨

أَرَى كُلَّ خِلَانِ الْوَفَاءِ نَفَرَّ قُوا
 فَبَيْنَ صَرْبَعِ الرَّدْيِ وَقِتْلِ
 شَرِبَنَا شَرَابًا وَاحِدًا عَيْرَ أَنْهَمْ
 يَهُ شَمِلُوا مِنْ قَبْلَنَا بِقَلِيلٍ

٤٣٩

أَيَّا قَلْبٌ مَا تَدْرِي بِسَرِّ أُولَئِكَ
 وَلَسْتُ لِذَا إِلَّا مِنْ الدَّقِيقِ تَرَى حَلَّا
 مِنْ أَرَاحَ فَاصْنَعْ هَا هَنَا لَكَ جَنَّةٌ
 فَلَمَّا جَنَّانَ هَلْ تَغُورُ بِهَا أَوْلَاءِ

٤٤٠

كَسَرْتُ كُوزًا لِلْطَّلَادِ عَنْ جَهَلٍ
 إِذْ كُنْتُ نَشُونًا سَلِيبَ الْعُقْلِ
 فَرَاحَ يَدْعُو بِلَسَانِ الْحَالِ
 مِثْلَكَ قَدْ كُنْتُ وَتَعْدُو مِثْلِي

— ٨٨ —

۲۲۸

یاران موافق همه از دست شدند
در پای اجل یگان یگان پست شدند
خوردیم زیکش را ب در مجلس عمر
دوری دو سه پیشتر زما میست شدند

۲۲۹

ای دل تو بسر این معتمی نرسی
در نکته زیر کان دانا نرسی
اینجا زمی لعل بهشتی بر ساز
کانجا که بهشت است رسی یا نرسی

۲۴۰

بر سنگ زدم دوش سبوی کاشی
چون میست بدم که کردم این او باشی
یا من بزبان حال میگفت سبو
من همچو تو بوده ام تو چون من باشی

- ۸۸ -

(۱۲م)

٢٤١

لَيْسَ يَدْرِي سِرَّ الْوُجُودِ أَبْنُ أَنْتِ
 وَتَكُونُونِيهِ تَحَارُّ الْعُقُولُ
 مَا أَرَى لِلْفَقِيْهِ سِوَى الرَّزْمِ مَتَوَّى
 وَهُوَ لَهُفِيْهِ حَكَائِيْهِ سَطَوْلُ

٢٤٢

إِنْ مُّتْ فَأَكْتُمُوا رُوْافَيْهِ وَاجْعَلُوا
 آخَرَ أَمْرِي عَضْنَةً بَيْنَ الْمَلَأَ
 وَبِالظِّلَالِ أَمْزِجُوا ثَرَائِيْهِ وَاصْعُوا
 مِنْ طَيْنِهِ غِطَاءَ رَاقُودَ الظِّلَالِ

٢٤٣

ذَا يَوْمَكَ راقِ وَالْهَوَاءِ أَعْتَدَلَّا
 وَالرَّوْضَنْ يُوَا كِيفِ الْغَيُوبِتِ أَغْتَسَلَّا
 وَالْبَلَلُ بِالْبَهَارِ نَادِيَ جِدَلَّا
 قَدْ أَفْلَحَ مَنْ لَا كُؤْسَ الرَّاحِ جَلا

- ٨٩ -

۲۴۱

در پرده اسرار کسی را ره نیست
زین تعییه جان هیچکس اگه نیست
جز در دل خاک هیچ منزلگه نیست
أفسوس که این فسانه هم کوته نیست

۲۴۲

چون مرده شوم خاک موا گم سازید
احوال مرا عربت مردم سازید
پس خاک و گلم بیاده آغشته کنید
وز کالبدم خشت سرخم سازید

۲۴۳

روزی است خوش و هوانه گرم است و نه سرد
ابر از رخ گلزار همی شوید گرد
بلبل بربان حال خود با گل زرد
فریاد همی زند که می باید خورد

- ۸۹ -

٢٤٤

يَاصْنِي قُمْ وَأَتَيْ مُعْجَادَ
 وَحُلَّ فِي حَسِنَكَ لِي مَا أَشْكَلَ
 وَهَاتِي كُورَ الْمَدَامْ قَبْلَ أَنْ
 يَصْنَعَ مِنْ رُفَاقِنَا كُورَ الشَّرَبَةَ

٢٤٥

خَيَامْ طَبْ إِنْ نَيْلَتْ نَشَوَةَ فَرَقَفَ
 وَحَبَّاتَ وَرَدِيَ الْمَذْوَدَ وَصَالَأَ
 إِنْ كَانَ عَاقِبَةَ الْوُجُودِ هِيَ الْفَنَاءَ
 فَأَفْرَضْ فَنَاكَ وَعَيْشَ سَعِيدَ بَالَّا

٢٤٦

إِذَا نَلَتْ رَطَابَةَ فَرَقَفَ فَاحْسَ جَامِهَا
 يَكْلَ أَجْتَمَاعَ رَاقَ أَوْ مَخْفَلَ حَائِي
 فَمَا يَعْتَنِي بَارِي الْوُجُودِ يُشَارِبَ
 لِثَلَكَ أَوْ يَهْمَ في دَقْنِ أَمْشَائِي

- ٩٠ -

۲۴۴

بر خیز و بیا بتا برای دل ما
حل کن بجمال خویشن مشکل ما
یک کوزه می بیار تانوش کنیم
زان پیش که کوزها کنند از گل ما

۲۴۵

خیام اگر زباده مستی خوش باش
با لاله رخی اگر نشستی خوش باش
چون عاقبت کار جهان نیستی است
انگار که نیستی چوهستی خوش باش

۲۴۶

گر زانکه بدست افتاد از می دومنی
می نوش بهر مکفل و هر انجمنی
کانکس که جهان ساخت فراغت دارد
از سبلت چون توئی وریش چو منی

٤٧

دَعَ الْمَادِيَ وَمَا سَيْحِيَ وَأَنْعَمَ
 وَطَبَ نَفَسًا بِكَاسَاتِ الشَّمُولِ
 وَانْفَسَنَا مُعَارَاتٍ فَاطْلُونِ
 سَرَاحَ النَّفَسِ مِنْ قَيْدِ الْعُقُولِ

٤٨

أَخَذْتُ يَدْفَقِي الْأَيَامَ فَالْأَ
 فَجَاءَ نَدَاءُ ذِي دُوقٍ وَعَقْلٍ
 سَعِيدٌ مَنْ لَهُ إِلْفٌ كَبِيرٌ
 بُنِيرٌ وَلِلَّهِ فِي طُولِ حَوْلٍ

٤٩

كُلُّمَا قَدْ رَأَيْتَ فِي الدَّهْرِ وَهُمْ
 وَالَّذِي قُلْتَ أَوْ سَعَتْ خَيَالُ
 بَاطِلًا قَدْ غَدَوْتَ فِي الْأَرْضِ تَعْدُو
 وَكَذَا إِلْزَوَاهُ فِي الدَّارِ آلُ

- ٩١ -

۲۴۷

آن به که زجام باده دل شاد کنید
وز نامده و گذشته کم یاد کنید
وین عاریتی روان زندانی را
یک لحظه زقید عقل آزاد کنید

۲۴۸

از دفتر عمر خود گشودم فالی
نا گاه زسوز سینه صاحب حالی
گفتا که خوش آنکسی که در خانه او
یاریست چو ماهی و شبی چونسالی

۲۴۹

دنیا دیدی و هر چه دیدی هیچ است
وان نیز که گفتی و شنیدی هیچ است
اندر همه آفاق دویدی هیچ است
و آن نیز که در خانه خزیدی هیچ است

٢٥٠

أَبْطَلَ الظَّلَاءِ عَمْدًا وَمَثَلَى ذُو حِجَّي
لَهُ يَقْتَدِي عِنْدَ النَّهْيِ شُرْبَهَا سَهْلًا
دَرَى اللَّهُ قَدْمًا بَارْتَشَافِي لِلطَّلَاءِ
فَإِنْ أَجْتَنِبْهَا يَنْقَلِبُ عِلْمُهُ جَهَلًا

٢٥١

يَانِدِيَّيِي أَدِرْ عَقِيقَ الْحُمَيَّا
وَأَرِحْنِي مِنْ هَمْ قِيلِي وَقَالِ
وَأَسْعَ فِي كُوزِ هَافَسَوْفَ تُسوِي
مِنْ ثَرَانَا كُوزَا كُفَّ اللَّبَابِي

٢٥٢

يَا قَلْبُ هَبْ أَنَّكَ نَلْتَ الْأَمَلاَ
وَرَوْضُ أَفْرَاحِكَ بِالْبَتْ حَلَّاَ
فَلَسْتَ فِي رَوْضِ النَّاسُوَيِّ نَدَىَ
هُوَ لَدَىَ اللَّلِيلِ وَفِي الصِّبْحِ عَلَّاَ

- ٩٢ -

۲۵۰

من می خورم و هر که چو من اهل بود
می خوردن او نزد خرد سهل بود
می خوردن من حق زازل میدانست
گر می نخورم علم خدا جهل بود

۲۵۱

در ده می لعل مشکبو ای ساقی
تا باز رهم ز گفتگو ای ساقی
یک کوزه می بدہ از آن پیش که دهر
خاک من و تو کند سبو ای ساقی

۲۵۲

ای دل همه اسباب جهان خواسته گیر
باغ طربت بسیزه آراسته گیر
وانگاه بر آن سبزه شبی چون شبیم
بنشسته و با مداد بر خاسته گیر

٢٥٣

كَمْ فَرَّبْتُ فِي كُلِّ قُطْرٍ وَّقَبَّةٍ
 وَادِيَاً كَانَ أَوْ فَلَادَةً وَسَهْلًا
 أَمْ نَجَدَ مِنْ يَقُولُ مَنْ عَادَ مِنْ ذَاهِلًا
 لَكَ الظَّرِيقُ الْأَدِيرِيُّ مَغْزِيٌ فِيهِ قَلَّا

٢٥٤

أَنْظَرْتُ لِسُوءِ فِعَالِ أَفْرَادِكِ الْحَمَاءِ
 وَأَنْظَرْتُ لِإِهْرَاكِكِ مِنْ رِفَاقَاتِ خَابِي
 مَأْسَطَعَتْ فَاهْنَ الْيَوْمَ لَا تَتَظَرُّ غَدًا
 أَوْمَا لَتَشَنِّي وَأَنْظَرْتُ لِإِعْمَالِ

٢٥٥

أَجِيلُكِيْ ذَاهِلًا الْكَوْنِ طَرْيِيْ مُدْقَدَّدًا
 وَأَمْعَنُ فِيهِ فَكْرَةً وَنَامَلَةً
 فَسُبْحَانَ رَبِّيْ كُلَّ شَيْءٍ نَظَرَتْهُ
 رَأَيْتُ يَهْ يَأْسِي لِعَيْنِي مُمْلَأً

- ٩٣ -

۲۵۳

بسیار بگشتم بگرد در ودشت
 اندر همه آفاق بگشتم بگشت
 از کس نشیندیم که امد زین راه
 راهی که برفت راه رو باز نگشت

۲۵۴

زین کنید گردنده بد افعالی بین
 واژ جمله دوستان جهان خالی بین
 تا بتوانی تو یک نفس خودرا باش
 فردا منگر دی مطلب حالی بین

۲۵۵

زینگونه که من کار جهان میبینم
 عالم همه را یگان یگان میبینم
 سیحان الله بهر چه در منگرم
 نا کامی خویشتن در آن میبینم

— ۹۳ —

٤٥٦

فَيُنْهِيَ الْمِدَادُ لِكُلِّ كُفَّارٍ عَارِفٍ
 أَهْوَى تَلَى فَدَمِيهِ غَيْرَ مُبَالِ
 أَتَرِيدُ مَعْرِفَةَ الْجَحِيمِ بِكُنْهِهَا
 إِنَّ الْجَحِيمَ لَصَحْبَةِ الْجَهَالِ

٤٥٧

بَادِرْ زَمَانَكَ وَأَحْسِنْ الْرَّاحَ صَافِيَةَ
 فَالْعُمُرُ يَوْمَانِ لَنْ تَلْقَاهُ إِنْ كَمَلاَ
 تَدْرِي يَدُنْبَاكَ نَحْوَ الْعَذَمِ سَائِرَةَ
 فَكِنْ نَهَارًا وَلَيَلًا بِالظِّلَاءِ ثَمَلاَ

٤٥٨

فِي هَاتِهَا وَرْدِيَةَ مِسْكِيَةَ
 وَدَاؤِ مِنْ هَذَا الْفَوَادِ أَمَالَاَ
 وَإِنْ تَرْتُمْ مُغْرِ حَايِجُواً أَلَاسِيَّ
 فَأَحْسِرْ الْمُودَوَ يَاقُوتَ الطَّلَاءَ

- ٩٤ -

۲۵۶

جانم بفداي انكه او اهل بود
سر بر قدمش اگر نهي سهل بود
خواهي که بدانی يقين دوزخرا
دوزخ بجهان صحبت نا اهل بود

۲۵۷

روزی دوکه مهلتست می خورمی ناب
ـ کین عمر دو روزه در نیابی دریاب
دانی ـ که جهان رو بخرابی دارد
تو نیز شب وروز زمی باش خراب

۲۵۸

بر خیز ودوای این دلتگ بیار
آن باده مشکبوی گلنگ بیار
اجزاء مفرح غـم ار میخواهی
یاقوت می وپریشم چنگ بیار

- ۹۴ -

٢٦٩

أَيَا مِنْ أَنْتِ يِ الْوَجُودُ بِقُدرَةٍ
 وَرَبِّتُ فِي نَعْمَانَهُ أَنَدَلَّ
 سَامِتَحُنُّ الْعِصَمَانَ مَائَهَ حَجَّةَ
 لِأَعْلَمَ ذَبَّيِّ أَمْ سَاهَكَ أَجْزَلُ

٢٦٠

إِشْرَبَ فَكُمْ سَنَامُ فِي قَعْدِ الثَّرَى
 يَاصَاحِ دُونَ حَلِيلَةَ وَخَلِيلِ
 لَأَنَّهُ شِذَا السِّرَّ الْحَفِيَّ لَدَى أَمْرِيَّ
 لَنْ تَرْهُوَ الْأَزْهَارُ بَعْدَ ذَبُولِ

٢٦١

إِنْ لَمْ يَكُنْ رَبِّيَ قَدْ شَاءَ مَا
 شِئْتُ فَهَلْ يُسْكِنُنِي فَعْلَهُ
 فَإِنْ يَكُنْ شَاءَ صَوَابًا فَمَا
 شِئْتُ سِوَاهُ خَطَّانَهُ كُلُّهُ

— ٩٥ —

۲۵۹

ای آنکه پدید گشتم از قدرت تو
 پروردہ شدم بناز در نعمت تو
 صد سال بامتحان گنه خواهم گرد
 تا جرم من است بیش یا رحمت تو

۲۶۰

میخور که بزیر گل بسی خواهی خفت
 بی مونس و بی حریف و بی همدم وجفت
 زنهار بکس مگو تو این راز نهفت
 هر لاله که پزمرده نخواهد بشکفت

۲۶۱

ایزد چو نخواست آنچه من خواسته ام
 کی کردد راست آنچه من خواسته ام
 گر جمله صواب آنچه من خواسته است
 پس جمله خطاست آنچه من خواسته ام

- ۹۰ -

٢٦٢

الْبَوْمَ مَالِكٌ فِي أَمْرِ الْفَدَاةِ بَدَّ
 وَلَيْسَ فِكْرُ غَدِ إِلَّا مِنَ الْخَبَلِ
 فَأَغْنِمْ بَقِيَّةَ عُمْرٍ إِنْ تَكُنْ يَقْضَا
 فَالْعُمْرُ يَقْنِي يَلَا بُطْهٌ وَلَا مَهْلٌ

٢٦٣

أَمْ تَحْظَىْ يَاقْلُبِيْ بِغَيْرِ أَسِّيْ وَمَا
 تَنْفَكُ تَرْزَأُ بُكْرَةً وَأَصْبَلَّا
 يَانَفْسُ فِيمَ تَحْذَدُتْ جَسِيْ مَسْكَنًا
 إِنْ كُنْتَ عَنْهُ سَتْرَمِعَنْ رَحِيلًا

۲۶۲

امروز تورا دست رس فردا نیست
و آندیشه فردات بجز سودا نیست
ضایع مکن این دم ار دلت بیدار است
کین باقی عمر را بقا پیدا نیست

۲۶۳

ای دل چون نصیب تو همه خون شد نیست
احوال تو هر لحظه دگر گون شد نیست
وای جان تو بدین بدن چکار آمده
چون عاقبت کار تو بیرون شد نیست

حرف الميم

٢٦٤

يُدْقِقُ ذَلِكَ الْخَزَافُ فَكُنْهَا
يَصْنَعُ الْطَّيْنَ تَدْقِيقَ الْفَهْمِ
إِلَّا مَ يَسُوْمُهُ دَوْسَا وَلَكَنَا
يَمْحَالُ الْطَّيْنَ غَيْرَ شَرَى الْجَنْسُومِ؟

٢٦٥

وُجُودُ ذَا الْكَوْنِ مِنْ بَحْرِ الْخَنَاءِ نَدَا
وَسِرَّهُ لَمْ يَبْيَنْ يَوْمًا لَدَى الْأَمْمِ
كُلُّ أَمْرِيَّهُ قَالَ وَهَا عَنْ حَقِيقَتِهِ
وَالْحَقُّ مَا فَاهَ فِيهِ وَاحِدٌ يَقْنَمِ

- ٩٧ -

۲۶۴

این کوزه گران که دست در گل دارند
عقل و خرد و هوش بران بگمارند
بر گل لگد و طپانچه تا چند زند
خاک بدن است تا چه میپندارند

۲۶۵

این بحر وجود آمده بیرون زنهاست
کس نیست که این گوهر تحقیق بسفت
هر کس سخنی از سرسودا گفته است
زان روی که هست کس نمیداند گفت

٢٦٦

أَزْهَرَ الرَّوْضُ يَانِدِيَيِ فَبَادِرَ
 فَسِينَدُو ثَرَى وَيُسِيِ عَدِيَّا
 إِرْتِشَفْ وَأَقْطِطَفْ فَسَوْفَ تَرَى الْوَرَزْ
 دَتْرَابَا وَالْبَتْ فِيهِ هَشِيَا

٢٦٧

إِنْ شَرَبَ الرَّاحَ فَأَشَرَبَ مَعَ ذَوِي أَدَبٍ
 أَوْ ذَيِ جَالِ صَقِيلِ الْمَخْدِ مَبِيسِ
 وَدَعْ تَعَاطِيَهَا بَيْنَ الْمَلَأَ عَلَنَا
 وَأَشَرَبَ خَفَاءً وَلَا تُكَثِّرْ وَلَا تُدِيمْ

٢٦٨

طَوَى الصُّبْحُ رَأْيَهُ جَيَشُ الْعَلَامَ
 فَقُمْ يَانِدِيَيِ وَهَاتِ الْمَدَامَ
 وَفُكَّ لَنَا بَرْجِسَ الْمَقْلَتَيْنَ
 وَقُمْ فَلَسَوْفَ نُطِيلُ الْمَنَامَ

- ٩٤ -

۲۶۶

ساقی گل و سبزه بس طر بنای شده است
دریاب که هفت‌هه دگر خاک شده است
می نوش و گلی بچین که تا در نگری
گل خاک شد است و سبزه خاشاک شده

۲۶۷

گر باده خوری تو با خر دمندان خور
یا با صنمی ساده رخی خندان خور
بسیار مخور فاش مکن ورد مساز
اندک خورو گه گاه خور و پنهان خور

۲۶۸

ساقی علم سیاه شب صبح ربد
بر خیز و می مغانه را درده زود
بگشای زهم دو نرگس خواب الود
بر خیز که خفتت بسی خواهد بود

- ۹۸ -

٤٦٩

حَتَّىْ مَا أَنْتَ أَسِيرٌ لِلَّوْنِ وَالظُّعْمِ وَالثَّمَّ
 وَمَقْتَفٍ كُلَّ زَبِّ وَكُلَّ شَيْءٍ مَدْمَمٍ
 إِنْ تَكُنْ مَا عَيْنِ الْحَيَاةِ أَوْ بَرِّ زَرْمَ
 سَوْدَعَ الْأَرْضُ مِنْ حَتَّىِ الْمَدَىِ الْفَضَاءِ الْمُهْتَمَّ

٤٧٠

يَا نَفْسُ لَا تَرْجِحِي مِنْ دَهْرِكِ الْكَرَّ مَا
 وَلَا مِنَ الْفَلَكِ الدَّوَارِ مُفْتَنًا
 يَزِيدُ دَاؤُكِ إِنْ دَأْوَتِهِ الْمَا
 فَأَغْرِضِي عَنْ دَوَاهٍ وَأَحْمِلِي السَّقْمًا

٤٧١

سَنَفْنِي وَهَذَا الْكَوْنُ سَوْفَ يَدُومُ
 وَتَذَهَّبُ أَسْهَابُ لَنَا وَرَسُومُ
 كَمَا آنَتْكُنْ وَالْكَوْنُ كَانَ مَنْظَمًا
 سَنَفْنِي وَيَقِي بَعْدُ وَهُوَ نَيْطِمُ

— ٩٩ —

۲۶۹

تا چند اسیر رنگ و بو خواهی شد
 چند از پی هر زشت و نکو خواهی شد
 گر چشممه زمزمی و گر آب حیات
 آخر بدل خاک فرو خواهی سد

۲۷۰

ای دل ز زمانه رسم احسان مطلب
 وز گردش دوران سروسامان مطلب
 درمان طلبی درد تو افزون گردد
 با درد بساز و هیچ درمار مطلب

۲۷۱

ای بس که نباشم وجهان خواهد بود
 نه نام زما و نه نشان خواهد بود
 زآن پیش نبودیم و نبند هیچ خلل
 زآن پیش که نباشیم همان خواهد بود

- ۹۹ -

٢٢٢

بَدَا الصَّبَحُ وَأَنْشَقَ جِبْ الظَّلَامُ
 فَقَمَ وَدَعَ اللَّهَمَّ وَأَحْسَنَ الْمَدَامُ
 فَكَمْ مِنْ صَبَاحٍ سَيِّدُو لَنَا
 وَتَخْنُونَ نِيَامٌ ؟ يَطْنَبُ الرَّغَامُ
 ٤

٢٢٣

خُذْ نِصِيبًا مِنْ دَوْرِ دَهْرِكَ وَأَجْلِسْ
 فَوْقَ عَرْشِ السُّرُورِ وَأَحْسِنْ الْجَامِا
 عَيْنِ اللَّهِ عَنْ ذُنُوبِ وَطَاعَاءِ—
 تِ فَادْرِكِ مِنَ الزَّمَانِ الْمَرَآما

٢٧٤

عَطَاءُ الدَّيْنِ يَعْدِلُ الْفَقِيسِ
 وَتَعْدِلُ مَلْكَ دِي الدَّيْنِ الْمَدَامُ
 أَرْبَى مَنْدِيلَ مَسْحِ الرَّاحِ عِنْدِي
 لَهُ فَوْقَ الطَّيْالِسِيَّةِ أَحْتِرَامُ

— ١٠٠ —

۲۷۲

هان صبح دمید و دامن شب شد چاک
 بر خیز و صبحو کن چرائی غمناک
 می نوش دلا که صبح بسیار دمد
 او روی بما کرده وما روی بخاک

۲۷۳

از گردش روز کار بهری بر گیر
 بر تخت طرب نشین و ساغر بر گیر
 از طاعت و معصیت خدا مستغنى است
 باري تو مراد خسود ز عالم بر گیر

۲۷۴

یک جرعه می ملک جهان می ارزد
 خشت سر خم هزار جان می ارزد
 آن کهنه که لب ز می بدو پاک کنند
 حقا که هزار طیسان می ارزد

٤٧٥

حَقِيقَةُ الْكَوْنِ لَيْسَ عِنْدَ نَاظِرٍ
 مِنْ وَيْدَانٍ مَجَازٌ فِيمَ الْهُمُّ وَالْأَلَامُ
 فِي جَهَنَّمَ دَهْرٌ وَأَخْضَعَ لِلْفَضَاءِ فَلَنْ
 تُطِيقَ تَبَدِيلَ مَا قَدْ خَطَّهُ الْقَلْمُ

٤٧٦

تَسَاقَطْنَا كَطَبِيرٍ فِي شِبَاكٍ
 نَعَانِي مِنْ أَذَى الدَّهَرِ أَهْتَضَامًا
 وَنَخِيطُ فِي فَضَاءِ لَيْسَ يَدُوِّ
 لَهُ حَدٌّ وَلَمْ نُلْعَنْ مَرَامًا

٤٧٧

أَنْتَ أَبْدَعْتَنِي مِنَ الْمَاءِ وَالْطَّ
 بِينَ كَمَا فَدَسْجَتَ الْبَأْفَ جَسْبِي
 كُلُّ شَرٍّ مِنِي يَلُوحُ وَخَيْرٌ
 أَنْتَ قَدَرْتَهُ فَمَا هُوَ جُرْمِي

- ١٠١ -

۲۷۵

ای دل چو حقیقت جهان هست بجاز
 چندین چه خوری تو غم از این رنج دراز
 تن را بقضا سپار وبا وقت بساز
 کاین رفته قلم ز بهر تو ناید باز

۲۷۶

مائیم در او فتاده چون مرغ بدام
 دخسته روزگار و آشافته مدام
 سر گشته در این دایره بی در و بام
 نا آمده بر مراد ونا رفته بکام

۲۷۷

از آب و گلم سرشته من چکنم
 پشم و قصیم تو رشته من چکنم
 هر نیک و بدی که از من آید بوجود
 تو بر سر من نوشته من چکنم

- ۱۰۱ -

٢٧٨

ثُوبُ قُدْسِي خَلْقُهُ فَوْقَ دِنِ
 وَبَيْمَتُ فِي ثَرَى الْحَانِ حَرْمَانِ
 فَعَسَانِي أَقْفَى لَدَى الْحَانِ عُمْرَأَ
 ضَاعَ مِنِي بَيْنَ النَّدَارِسِ قِدْمَأَ

٢٧٩

نَقْلَلُ الرَّاحُ تَكَبُّرُ الْوَرَأِي
 وَهِيَ نَحْلُ مُشَكَّلَاتُ الْعَامِ
 لَوْ دَاقَ إِيلِيسُ الْعَدَامُ مَرَّةً
 أَقْتَى بِالْفَقِي سَجْدَةً لِادَمَ

٢٨٠

نَارِكُ الرَّاحُ لَا تَنْدِمُ السَّكَارَى
 إِنْ أَوْفَقْ أَنْ وَبِمُحْيِي الْأَثَامِ
 بِاجْتِنَابِ الظِّلَّا افْتَخَرْتَ وَتَأْتِي
 بِذُنُوبِ لَهَا الْعَدَامُ غَلَامُ

- ١٠٢ -

۲۷۸

ما خرقه زهد بر سر خم کردیم
واز خاک خرابات تیمم کردیم
شاید که درون میکده در یابیم
عمری که درون مدرسه گم کردیم

۲۷۹

از باده شود تکبر از سرها کم
وز باده شود گشاده بند محکم
ابلیس اگر زباده خوردی یکدم
کردي دو هزار سجده پيش آدم

۲۸۰

گر می نخوري طعنه مزن مستانرا
گر دست دهد توبه کنم یزدانرا
تو غره مشو بدینکه من می نخوري
صد کار کنی که می غلامست انرا

— ۱۰۲ —

٢٨١

نُورُ الْبَصِيرَةِ نَحْنُ فِي عَيْنِ الْجَعْنِ
 وَكَذَلِكَ تَنْهَنُ الْقَصْدُ مِنْ ذَا الْعَامِ
 هَذَا الْوُجُودُ قَدِ اسْتَدَارَ كَخَاتَمِ
 النَّقْشِ نَحْنُ يَفْصِلُ ذَاكَ الْخَاتَمِ

٢٨٢

تَحْكُمُ لِي يَادَهُ جِلَابُ الْأَسَى
 كَمَا تُشَقِّ لِي رِدَا التَّنْعِيمِ
 تُعِيدُ لِي رِيعَ الصَّبَا نَارًا كَمَا
 تُصِيرُ الْمَاءَ تُرَابًا فِي فِي

٢٨٣

إِذَا لَمْ نَكُنْ فِي الدَّهْرِ نَبْقَى فَعَيْشَنَا
 بِدُونِ الْحُبَّى وَالْحَبِيبِ ذَمِيمٌ
 إِلَى مَا أَهْتَمَّ يِي فِي قَدِيمٍ وَحَادِثٍ
 وَسِيَانٍ بَعْدِي حَادِثٍ وَقَدِيمٍ

— ١٠٣ —

۲۸۱

مقصود ز جمله آفرینش مائیم
در چشم خرد گوهر بینش مائیم
این دائره جهان چو انگشتی است
بی هیچ شکی نقش نگینش مائیم

۲۸۲

ای چرخ دلم همیشه غمناک کنی
پیراهن خرمی من چاک کنی
بادی که کشم در دلم اتش کینش
آبی که خورم در دهنم خاک کنی

۲۸۳

چون نیست مقام ما در این دیر مقیم
پس بی می و معشوقه عذا بیست الیم
تا کی ز قدیم و محدث امیدم و بیم
چون من رفسم جهان چه محدث چه قدیم

- ۱۰۳ -

٢٨٤

دَعَالُ الْوَرَدِ إِنِي يُوسُفُ الْوَضِ فَأَنْظُرْ وَا
كِيَافُوتَهُ بِالْتَّبِيرِ مَعْلُوَةٌ فِي
قَلْتُ أَبْنَ لِي مِنْ عَلَامَاتِ يُوسُفِ
فَتَالَ أَنْفُرَنْ ثُوبِي الْمُخَضَّبَ بِالْدَّمِ

٢٨٥

حَلَّ فَكْرِي فِي الْكَوْنِ كُلَّ مَعْنَى
مِنْ حَضِيبِسِ الْثَّوْيِ لَأَوْجِ النَّجُومِ
قَدْ تَبَيَّنَتْ كُلَّ مَكْرِ وَمِيزَ
فِيهِ إِلَّا سَرَّ الْرَّدَى الْمَحْتُومِ

٢٨٦

أَنَا لَسْتُ أَقْنَطُ مِنْ خَالِقِ
رَحِيمٍ لَعْبٌ ذُنُوبِي الْجَسَامِ
إِذَا الْيَوْمَ مُتْ صَرِيعَ الْطَّلاَ
سَيْغُو غَدَّاً عَنْ رَمِيمِ الْعِظَامِ

— ١٠٤ —

۲۸۴

گل گفت که من یوسف مصر چمنم
یاقوت گرانمایه پرزر دهنم
گفتم چو تو یوسفی نشانی بنمای
کفتا بنگر غرق زخون پیره نم

۲۸۵

از جرم حضیض خاک تا اوج زحل
کردم همه مشکلات کردون راحل
بیرون جسم زند هر مکروحیل
هر بند گشاده شد مگر بند اجل

۲۸۶

از خالق کرد گار وز رب رحیم
نومید نیم به جرم و عصیان عظیم
گرمست و خراب مرده باشم امروز
فردا بخشد باستخوانهای رمیم

— ۱۰۴ —

(۱۴) م

٢٨٧

لِكُمْ الْقَضَا وَكُلُّ اُمُورِكُمْ مَا حَتَوْيَ
 كَيْانُكَ أَعْصَابًا وَجِنْدًا وَأَعْظَمُهَا
 دَعَ الْمَنَّ مِنْ خَلٍّ وَإِنْ بَكُّ حَانَهَا
 وَلِلْخَصْمِ لَا تَخْضُعْ وَإِنْ بَكُّ رُسْتَهَا

٢٨٨

إِنَّ الْأُولَى أَضْحَوْا أَسَارِي عَلَيْهِمْ
 ذَهَبُوا بِحَسْرَةٍ فَاقِدٌ مِنْتَدِيمٍ
 إِشْرَبَ وَعْدَ كَالْأَغْبَيَاءِ فَإِنَّهُمْ
 صَارُوا زَيْبَيَا فِي أَوَانِ الْمُحْسِرِمِ

٢٨٩

رَبِّيْ أَفْتَحْ لِي بَابَ رِزْقٍ وَأَرْسِلْ
 لِيْ فُوقِيْ مِنْ دُونِ مَنْ الْأَنَامْ
 وَأَدِمْ نَسْوَةَ الْطِلَائِيْ حَتَّى
 تُذَهِّلَنِيْ مَا عِيشْتُ عَنْ آلَيِ

- ١٠٥ -

۲۸۷

تا در تن تست استخوان ورگ و پی
از خانه تقدير منه بیرون پی
گردن منه ار خصم بود رستم زال
منت مکش ار دوست بود حاتم طی

۲۸۸

آنانکه اسیر عقل و تمیز شدند
در حسرت هست و نیست ناچیز شدند
رو بیخبری و آب انگور گزین
کین بیخبران بغوره میویز شدند

۲۸۹

ای رب بگشای بر من از رزق دری
بی منت مخلوق رسان ما حضری
از باده چنان مست نگهدار مرا
کز بیخبری نباشم درد سری

٤٩٠

إِنِّي وَإِنْ دُقْتُ الْغَرَامَ وَفَلَّ لِي
مِنْ مُبَهِّرِ الْأَسْرَارِ مَا مَمْ يَعْلَمُ
فَالْيَوْمَ حِينَ فَتَحَتْ عَيْنَ بَصِيرَتِي
أَصْبَحْتُ أَعْلَمُ أَنَّيْ إِنْ أَعْلَمُ

٤٩١

بَادِرِ الْيَوْمَ إِذْ تُطِيقُ نَوَّالَةً
وَأَزِلْ عَنْ حَشَائِرِ فَاقِ الْهُسُومَا
إِنْ مَلْكَ الْحَمَالِ لَيْسَ يَأْتِي
فَسْتَقَاهُ بَغْتَةً مَعْدُهُ مَا

٤٩٢

إِنْ تَكُنْ يَانِدِيمُ نَاراً يَصْخِرُ
فَسَيَعْرِي إِلَيْكَ جَارِي الْحَمَامَ
عَنْ فَالْكَوْنِ مِنْ ثَرَى وَهُوَ بِ
كُلِّ أَنْفَاسِنَا فَجَيَ بالْمَدَامَ

- ٤٠٦ -

۲۹۰

هر چند دلم ز عشق محروم نشد
کم ماند ز اسرار که مفهوم نشد
اکنون که بچشم عقل در مینگرم
معلوم شد که هیچ معلوم نشد

۲۹۱

زنhar ڪون که میتوانی باري
بردار ز خاطر عزیزان باري
کین ملکت حسن نماند جاوید
از دست تو هم برون رود یکباري

۲۹۲

در سنگ اگر شوی چو نار ای ساقی
هم آب اجل کند گذار ای ساقی
خاکست جهان غزل بگو ای مطرب
با دست نفس باده یار ای ساقی

- ۱۰۶ -

- ٢٩٣ -

إِنْ طَبَّابَهُ أَسْتَهَامَ فُوَادِي
عَادَ صَبَا يَشَادِينَ مُسْتَهَاماً
كَيْفَ أَرْجُو مِنْ بَعْدِ بُرْدَانِي
وَطَبَّابِي أَضْحَى يَعَانِي السَّقَاماً

٢٩٤

إِنْ رَآنِي الْأَسَافِي لِجَذَوَاهُ أَهْلَاهُ
عَيْنِي فِي فَوَاضِيلِ الْإِنْسَامِ
وَإِذَا لَمْ أَكُنْ يَأْهُلِ سَقَانِي
فَوْقَ قَدْرِي يَعَادَهُ أَلِكْرَامِ

٢٩٥

أَيَا فَلَّكَا يُرْبِّي كُلَّ نَذْلٍ
وَلَيْسَ يَدُورُ حَسْبَ رِضَا الْكَرِيمِ
كَفَى بِكَ شِيشَةً أَنْ رُحْتَ تَهْرِي
يَذِي شَرَفٍ وَتَسْمُو بِالنَّيْمِ

- ١٠٤ -

۲۹۳

یاری که دلم زبر او زار شده
او جای دگر بغم گرفتار شده
من در طلب علاج خود چون کوشم
چون آنکه طیب ماست یمار شده

۲۹۴

گر جنس مرا خاصه بداند ساقی
صد فضل زهر نوع براند ساقی
ور در ما نم برسم خود باده دهد
وز حد خودم در گذراند ساقی

۲۹۵

أي چرخ خسیس خس دون پرور خس
هر گز نروی تو بر مراد دل کس
چرخا فلا ترا همین عادت بس
ناکس تو کسی کنی و کس را ناکس

- ۱۰۷ -

٢٩٦

الْأَفْقُ كَأسٌ فَوْقَنَا مَقْلُوبَةٌ
 كَمْ نَحْتَهَا خُدِّعَ الْلَّبِيبُ الْأَحْزَمُ
 أَنْظَرُ وِدَادَ الْكَاسِ مَعَ كُوزِ الْطَّلاَ
 شَفَةٌ عَلَى شَفَةٍ وَيَبْنَهَا دَمُ

٢٩٧

سِرُّ الْحَيَاةِ لَوْاَنَهُ يَدُوِّلُ لَنَا
 لَبَدًا النَّاسُ الْمَيَاتُ الْمُبَهِّمُ
 لَمْ تَعْلَمْنَا وَأَنْتَ حَيٌّ سِرَّهَا
 فَغَدَ إِذَا مَامَتْ مَاذَا تَعْلَمُ؟

٢٩٨

حَلَقْتُ بِالْفِكْرِ مِنْ فَوْقِ السَّمَاوَاتِ إِلَّا
 جَنَانَ وَأَنَارَ وَالْأَنْوَاحَ وَالْقَلَمَانَ
 فَصَاحَ دَاعِيُ الْجِنِّيِّ فِيكَ الْجِنَانُ زَهَتْ
 وَالنَّارُ شَبَّتْ وَفِيكَ الْأَلْوَحُ فَذَرْقِيَّا

- ١٠٨ -

۲۹۶

این چرخ چو طاسیست نگون افتاده
دروی همه زیر کان زبون افتاده
در دوستی شیشه و ساغر بنگر
لب بر لب و در میان خون افتاده

۲۹۷

دل سر حیات اگر کماهی دانست
در موت هم اسرار الهی دانست
امروز که با خودی ندانستی هیچ
فردا که ز خود روی چه خواهی دانست

۲۹۸

بر ترز سپهر خاطرم روز نخست
لوح و قلم و بهشت و دوزخ میجست
پس گفت مرا معلم از فکر درست
لوح و قلم و بهشت و دوزخ با تست

— ۱۰۸ —

٢٩٩

إِنَّ الَّذِينَ تَرَحَّلُوا مِنْ قَبْلَنَا
 نَزَّلُوا بِأَجْدَاثِ الْفَرُورِ وَنَامُوا
 إِشْرَبَ وَخَذَ هَذِي الْحَقِيقَةَ مِنْ فِي
 كُلِّ الَّذِي قَالُوا لَنَا أَوْهَامٌ

٣٠٠

لَمْ تَقُلْ لِي مَا قُلْتَ إِلَّا لِتَقْدِ
 رَاعِمًا أَنِّي بِلَا إِسْلَامٍ
 أَنَا أَفَرَرْتُ بِالَّذِي قُلْتَ لِكِنْ
 أَنْتَ أَهْلٌ لِيَثْلِي هَذَا الْكَلَامُ؟

٣٠١

يَامَنْ غَدَوْتَ جِوْ كَانِ الْفَضَا كُرَّةً
 سِرْ كَفَ شَاءَ وَلَا تَبَسْ يَانِتْ فَمِ
 فَنْ رَمَيْ يِكَ في الْمِيدَانِ مُضْطَرِّبًا
 أَدْرِي وَأَعْلَمُ مَا يَجْرِي مِنْ الْقِدَمِ

- ١٠٩ -

آنانکه ز پیش رفته اند ای ساقی
 در خاک غرور خفته اند ای ساقی
 رو باده خور و حقیقت از من بشنو
 با دست هر آنچه گفته اند ای ساقی

۳۰۰

باما تو هر آنچه گوئی از کین گوئی
 پیوسته مرا ملحد ویدین گوئی
 من خود مقرم بد آنچه گوئی لیکن
 انصاف بده ترا رسد کین گوئی

۳۰۱

ای رفته بچو کان قضا همچون گو
 چپ میخور و راست میرو و هیچ مگو
 کانکس که ترا فکند اندر تک و پو
 او داند واو داند واو داند واو

— ۱۰۹ —

٣٠٢

إِلَيْمَ وَأَنْتَ لِلْدُنْيَا حَزِينٌ
 وَطَرْفُكَ دَاعِمٌ وَالْقَلْبُ دَائِي
 فَعِشْ جَذْلَانَ وَأَرْتِيشَ الْحَمَّاءَ
 وَنَلْ أَقْصَى الْهَنَاءَ قَبْلَ الْحِمَاءِ

٣٠٣

إِنَّ الْقَضَاءَ لَآمْرٌ لَا يُرَدُّ وَمَا
 نَصِيبُ ذِي الْهَمِ إِلَّا سُقُمٌ وَالْأَمْ
 إِنْ تَفْعِلْ عُمْرَكَ مَهْمُومٌ الْفُوَادِفَلَنْ
 تَزِيدَ شَيْئًا عَلَى مَا خَطَّةُ الْقَلْمَ

٣٠٤

لِيْ نَقْدَا سَاقِيْ وَعُودُ وَرَوْضَهُ
 وَأَكَ الْوَعْدُ فِي غَدٍ بِالْعَيْمَ
 دَعْ حَدِيثَ الْخَنَانِ وَالنَّارِ مِنْ جَاهِ
 مِنَ الْخَلْدِ أَوْ مَضِيَ لِلْجَيْعَمِ؟

- ١١٠ -

۳۰۲

تا کی زغم زمانه محزون باشی
 با چشم پر آب ودل پر خون باشی
 می نوش و بعيش کوش و خوش دل میباش
 زآن پیش کزین دایره بیرون باشی

۳۰۳

از رفته قلم هیچ دگر گون نشود
 وز خوردن غم بجز جگر خون نشود
 گر در همه عمر خویش خونا به خوری
 یکذره از انچه هست افزون نشود

۳۰۴

ساقی و بتی و بربطی بر لب کشت
 این هرسه مرا نقد و ترا نسیه بهشت
 مشنو سخن بهشت و دوزخ از کس
 که رفت بدوزخ و که آمد ز بهشت

- ۱۱۰ -

حرف النون

٤٠٥

فَلَكُ الشَّهْبِ قَالَ لِي أَقْتَزُ وَ
لِي حُكْمُ الْقَضَاءِ فِي الْأَكْوَانِ
لَوْ غَدَى لِي فِي السِّيرَادَنِ أَخْتِيَارٍ
أَمْ تَعْدِنِي أَدُورُ كَالْحِبْرَانِ

٤٠٦

أَحْسَنُ مِنْ زُهْدِ الْفَقِيْعِ عَنْ رِبَا
رَشْفُ الْحَمَيَا وَأَفْتَنَ الْمُحَسَّانُ
إِنْ كَانَ أَهْلُ الْمُحْبَّةِ وَالْأَرَاحِ فِي
لَظَىٰ فَلَنْ تَلْقَى أَمْرَرِيْعَ فِي الْجِنَانِ

- ١١١ -

در گوش دلم گفت فلك پنهاني
حکمی که قضا بود زمن میداني
در گرددش خویش اگر مرا دست بدی
خودرا بر هاندمی زسر گردانی

۳۰۶

می خوردن و گرد نیکوان گردیدن
به ز آنکه بزرق زاهد ورزیدن
گر عاشق و هست دوزخی خواهد بود
پس روی بهشت کس نخواهد دیدن

- ۱۱ -

٣٠٧

إِذَا كُنْتَ تَعْلَمُ سَرَّ الدُّنْيَا
 فَتَبِعْ وَحْتَامَ هَذَا الْعَنَاءَ
 إِذَا الدَّهْرُ لَا يَجْرِي حَسْبَ الْمَرَامَ
 فَمَيْشَ مَا حَيَّتْ حَلِيفَ الْهَنَاءَ

٣٠٨

إِنَّمَا أطْعَكَ إِلَهِي فِي الْحَيَاةِ وَمَمْ
 أَطْهَرَ النَّفْسَ مِنْ أَدْرَانِ عَصْبَانَ
 فَلَيَسْتَ النَّفْسُ مِنْ جَدْوَالِ الْقَانِظَةِ
 إِذَا لَمْ أَقْلِ قَطُّ إِنَّ الْوَاحِدَ أَثْنَانِ

٣٠٩

كَمْ فِي الْمَدَارِسِ وَالصَّوَامِعِ أَنْفُسُ
 تَرْجُو الْجِنَانَ وَتَخْتَشِي النِّيرَانَ
 لِكِنَّ مَنْ عَرَفَ الْإِلَهَ وَسِرَّهُ
 لَمْ يُشْغَلْ بِذِي الْأُمُورِ جَنَانَ

- ١١٢ -

۳۰۷

چون اگهی ای پسر زهر اسراری
 چندین چه خوری بیهده هر تیماری
 چون می نرود باختیارت کاری
 خوش باش در این نفس که هستی باری

۳۰۸

گر گوهر طاعت نسقتم هر گز
 ور گرد گنه زرخ نرقتم هر گز
 نومید نیم زبارگاه کرمت
 زیرا که یکی را دو نگفتم هر گز

۳۰۹

در صومعه ومدرسه و دیر و گشت
 ترسنده دوز خند و جویایی بهشت
 و انکس که زاسرار خدا باخبر است
 زین تخم در اندر و خود هیچ نکشت

- ۱۱۲ -

(۱۵) م

٣١٠

أَرَى أَجْدَانًا تُبْنِي يَلْبَنَ
غَدَّا يَا صَاحِبَ إِنْزَادِ الْمُنْوَنَا
وَيُصْنَعُ مِنْ شَرَابِ ابْعَدِ لِبَنَ
يَهْ تُبْنِي قُبُورُ الْآخِرِينَا

٣١١

صَيَادُ ذَا الدَّهْرِ الَّتِي أَحْبَبَ فِي شَرَكِ
فَصَادَ صَيَادًا وَقَدْ سَاهَ إِنْسَانًا
فَكُلُّ خَيْرٍ وَشَرٍّ مِنْهُ فَدَنَشَنَا
وَرَاحَ يَعْزُو لِهَذَا الْخَلْقِ عِصْيَانًا

٣١٢

لَا تُؤْمِنُ مَا فَوْقَ سَتِينَ حَوَالًا
لَكَ عُمْرًا وَلَا زِيمَ السُّكْرُ وَأَهْنَا
وَالْزِيمَ الْدِينَ وَالْكُثُوسَ مُدَامًا
قَبْلَ أَنْ يَصْنُعُوا رُفَاتَكَ دِنَا

- ١١٣ -

۳۱۰

از تن چو برفت جان پاک من و تو
خشتي دو نهند بر مغاک من و تو
و آنگه زبراي خشت گور دگران
در کالبدي سکشد خاك من و تو

۳۱۱

صياد ازل که دانه در دام نهاد
صيادي بگرفت و آدمش نام نهاد
هر يك و بدی که ميرود در عالم
او میکند و بهانه بر عام نهاد

۳۱۲

اندیشه عمر پيش از شست منه
هر جا که قدم نهی بجز مست منه
زان پيش که کله سرت کوزه کشند
تو کوزه زدوش وقدح از دست منه

- ۱۱۳ -

٣١٣

زَمْنُ الْوَرْدِ ذَا وَضِفَةً نَهْرٍ
وَرِيَاضٌ وَبَسْعٌ حُورِ حِسَانٍ
عَاطِنِي الْكَاسَ فَاللَّشَاؤِي صَبَاحًا
حُرُّ رُوايْنَ مَسَاجِدٍ وَجِنَانٍ

٣١٤

عَقِيقُكَ الْرَّاحُ وَالْكَاسَاتُ مَعْدَنَهُ
وَالْرَّاحُ رُوحٌ مِنَ الْجَامِ أَصْطَفَتْ بَدَنَاهُ
وَإِنَّ كَأسَ زُجَاجٍ بِالظِّلَّا ضَيَّحَتْ
ذَمْعُ دَمٍ الْقَلْبُ فِي أَثْنَائِهِ كَمَنَاهُ

٣١٥

فَذَ كَانَ يَدْرِي اللَّهُ كُلُّ فَعَالَنَا
مِنْ يَوْمٍ صَوَرَ طِينَةً وَبَرَّانَا
لَمْ نَرْتِكْ ذَنَسًا يَدُونَ فَضَانَهُ
فَإِذَنْ لِمَا دَا نَدْخُلُ الْبَرَّانَا؟

— ١١٤ —

۳۱۳

فصل گل و طرف جویبار ولب کشت
با یکدوسه تازه لعوبی حور سرشت
پیش آر قدح که باده نوشان صبور
آزاد زمسجدند و فارغ زبهشت

۳۱۴

لعل تو می مذاب و ساغر کان است
جسم تو پیاله و شرابش جان است
آنجام بلورین کهزمی خندان است
اشکی است که خون دل در او پنهاست

۳۱۵

ایزد چو گل وجود ما می آراست
دانست ز فعل ماچه بر خواهد خاست
بی حکمش نیست هر گناهی که مراست
پس سوختن قیامت از بهر چه راست

- ۱۱۴ -

٣١٦

إِنْ تَرُمْ أَنْ تَنَالْ عُمْرًا صَيْحًا
وَفَوْ أَدَمْ لَا يَحْمِلُ الْأَحْزَانَا
فَارْتَشِفْ صَافِ الْطَّلا كُلُّ أَنْ
لِسَانَ السُّرُورَ آتَانَا فَآنَا

٣١٧

إِذَا لَمْ يَكُنْ عَلَمْ الْيَقِينِ يُمْكِنْ
لَنَا وَأَنْقَضَاءِ الْعُمْرِ يَا لِشَكِ خُسْرَانْ
فَلَا يَبْغِي أَنْ تَرُكَ الرَّاحَ لَحْظَةَ
وَسِيَانِ حِينَ الْجَهْلِ صَاحِ وَنَشْوَانْ

٣١٨

غَسِلُونِي بِالرَّاحِ بَعْدَ الْمُنَوْنِ
وَأَذْكُرُوهَا وَالْكَاسِ فِي تَلْقِينِي
وَلَذِي الْخُشْرِ إِنْ أَرْذَتُمْ لِقَائِي
مِنْ شَرِي بَابِ حَانَةِ فَأَطْلُبُونِي

- ١١٥ -

۳۱۶

خواهی که اساس عمر محکم یابی
 یکچند بعالم دل بی غم یابی
 فارغ منشین زخوردن باده ناب
 تا لذت عمر خود دمامد یابی

۳۱۷

چون نیست حقیقت و یقین اندر دست
 توان بامید شک همه عمر نشست
 هان تاتهیم جام می از کف دست
 در بی خردی مرد چه هشیار و چه مست

۳۱۸

چون فوت شوم بیاده شوئید مرا
 تلقین زشراب و جام گوئید مرا
 خواهید بروز حشر یاید مرا
 از خاک در میکده جوئید مرا

٣١٩

نَفْسٌ بَيْنَ كُفْرٍ نَاوَى الْدِينِ
 نَفْسٌ بَيْنَ شَكِّنَا وَالْقَيْنِ
 مَا أَرَى حَاصِلَ الْحَيَاةِ سِوَاهُ
 فَاقْبِضْهُ بِالسُّرُورِ قَبْلَ الْمَوْتِ

٣٢٠

الْبَلْلُلُ قَدْ شَدَّا عَلَى الْأَغْصَانِ
 فَأَشْرَبَ صَهْيَاءَهَا مَعَ الْنَّدْمَانِ
 وَالْوَرْدُ زَهَافَقَمْ وَبَادِرَ عَجَلاً
 يَوْمَيْنِ مِنَ الْبَنَاءِ فِي الْبَسْطَانِ

٣٢١

إِذَا كَانَ عَدْلًا قِسْمَةُ الرِّزْقِ فِي الْوَرَى
 فَلَنْ يَجِدُوا فِيهِ مَزِيدًا وَنُفْصَانَا
 فَلَا تَكُ فِي فَكْرٍ لَمَّا مِنْ يَكُنْ وَعَيْشٌ
 لَعْمَرُكَ حَرَّ النَّفَسِ مِنْ كُلِّ مَا كَانَ

- ١٦ -

۳۱۹

از منزل کفر تا بدین یکنفس است
واز منزل شک تا بیقین یکنفس است
این یک نفس عزیزرا خوش میدار
چون حاصل عمر ماهمین یکنفس است

۳۲۰

اکنون که زند هزار دستان دستان
جز باده لعل از کف مستان مستان
بر خیز و بیا که گل بشادی بشکفت
دوری دوشه داد خود ز بستان بستان

۳۲۱

چون رزق تو انجه عدل قسمت فرمود
یکذره نه کم شوه نه خواهد افزود
آسوده زهر چه نیست میباید شد
آزاده زهر چه هست میباید بود

- ۱۱۶ -

٣٢٢

كَسْرَتْ يَارَبِّ إِبْرِيقَ الْمُدَامَ كَا
سَدَذَتْ لِي بَابَ عَيْشِيَ حِثَّا كَانَ
أَنَا شَرِبْتُ وَتُبْدِي أَنْتَ عَرْبَدَةَ
لَيْتَ الْثَّرَى يَفْعِي، هَلْ كُنْتَ نَشْوَانَ؟

٣٢٣

لَوْ كُنْتُ رَبَّ أَخْتِيَارِ مَا أَتَيْتُ إِلَيَّ أَلَا
مَدِينَا وَلَمْ أَرْتَهُلَنْ عَنْهَا وَلَمْ أَبْنِ
مَا كَانَ أَسْعَدَنِي لَوْلَمْ أَجِئُ أَبْدَا
لِلَّدَهْرِ يَوْمًا وَلَمْ أَرْحَلْ وَلَمْ أَكُنْ

٣٢٤

الَّدَهْرُ يَا خَيَّامُ يَرَأْ مِنْ فَتَى
يُسِيِّ مِنَ الْأَيَّامِ فِي أَشْجَانِ
إِشْرَبْ عَلَى نَعَمٍ زُجَاجَةَ قَرْقَفَ
قَبْلَ أَنِّكَسَارِ زُجَاجَةِ الْأَبْدَانِ

— ١١٧ —

ابریق می مرا شکستی ربی
 بر من در عیش را بستی ربی
 من می خورم و تو میکنی بد مستی
 خاکم بدهن مگر تو مستی ربی

۳۲۳

گر آمدنم بمن بدی نا مدمی
 ورنیز شدن بمن بدی کی شدمی
 به زین بود که اندرین دیر خراب
 نه آمد می نه بد می نه شد می

۳۲۴

خیام زمانه از کسی دارد تنگ
 کو در غم أيام نشیند دلتانگ
 می نوش زآبگینه با ناله چنگ
 زآن پیش که آبگینت آید بر سنگ

— ۱۱۷ —

٣٢٥

حَتَّىٰ مَّا فِيهِمْ لَمَّا يَأْتِي وَهَلْ
 يَجِدُنِي حَسِيعُ الْحَازِرِ مِنْ سِوَىِ الْعَنَاءِ
 أَلَّهُمَّ لَيْسَ بِزَائِدٍ أَوْ مُفَيْضٍ
 فِي الرِّزْقِ فَالْتَّزِيمُ الْمُسْرَةُ وَالْبَآءُ

٣٢٦

عِشْ هَنِئَا فَالْدَّهْرُ لَيْسَ بِعَابٍ
 وَسَتَقِي الْحُومُ دَاتَ أَفْتَارَانِ
 وَسَيَعْدُ شَرَاكَ لِبَنَا فَيَنْبَني
 فِي قُصُورِ النَّاسِ أَوْ إِبْوَانِ

٣٢٧

أَسْتُ أَذْرِي هَلْ أَلِإِلَهُ بَرَانِي
 لِجَانِ الْأَهْرَى أَوْ التِّيزَانِ
 يَنْقَدَّا سَاقِ وَرَوْضُ وَرَاخُ
 وَلَكَ الْوَعْدُ فِي غَدٍ يَالْجَانِ

- ١١٨ -

۳۲۵

غم چند خوری بکار نا آمده پیش
 رنج است نصیب مردم دور اندیش
 خوش باش و جهان تلک ممکن بر دل خویش
 کز خوردن غم رزق نگردد کم و بیش

۳۲۶

خوش باش که دهر بیکران خواهد بود
 بر چرخ قران اختزان خواهد بود
 خشتی که ز قالب تو خواهند زدن
 ایوان سرای دگران خواهد بود

۳۲۷

من هیچ ندانم که مرا آنکه سرشت
 از اهل بهشت کرد یا دوزخ زشت
 جامی و می و ساقی بر لب کشت
 این هرسه مرا نقد و ترا نسیه بهشت

— ۱۱۸ —

٣٢٨

هَدَّ رُكْنُ الْإِيمَانِ ذَبِي وَأَنْسِي
 ذَبَّ مِنْ رَاحَ يَعْبُدُ الْأَوْثَانَا
 أَنَا أَخْشَى ذَبِي مَتَّ وَرَنْوَهُ
 يَوْمَ حَشْرٍ أَنْ يَكْسِرَ الْمِيزَانَا

٣٢٩

إِذَا مَاجَأَنَا رَمَضَانُ يُلْقِي
 بِهِ التَّبَدُّلُ التَّقْيِلُ عَلَى حِجَانَا
 فَأَغْفِلُ يَا إِلَيْيِي النَّاسَ حَتَّى
 يَخَالُوا أَنَّ سَوَاءً أَنَّا

٣٣٠

حَلَّ السَّمَاءُ ثُورٌ وَثُورٌ غَدَا
 يَحْتَمِلُ الْأَرْضَ يَقْرَنِي
 أَنْظُرْ يَعِينَ الْعَقْلَ كَيْمَا نَرَى
 قَطِيعَ حُمْرٍ بَيْنَ ثُورَيْنِ

- ١١٩ -

۲۲۸

دارم گنهی که پشت ایمان شکند
بازار تمام بت پرستان شکند
بار کنهم اگر بمیزان سنجند
ترسم که بروز حشر میزان شکند

۲۲۹

ماه رمضان چنانکه امسال آمد
بر پای خردبند گران حال آمد
ای بار خدای خلق را غافل دار
تا پندارند که ماش شوال آمد

۲۳۰

گاویست در آسمان و نامش پروین
یک گاو دگر نهفته در زیر زمین
چشم خردت گشای چون اهل یقین
زیر وزبر دو گاو مشتی خر بین

٤٣١

سَاطِرِينْ صَاحِبِ الْعَلَمَ النَّفَاقِ غَدَا
وَأَقْصَدَنْ يُشَيِّبِ الرَّاحَ وَالْحَانَ
بَلْغَتْ سَبْعِينَ حَوْلَ كَمْ مَلَّ فَتَى
أَقْرَى الْهَاءِ إِذَا مَلَّ أَلْقَهُ الْأَنَاءِ

٤٣٢

فَمَمْ جَسْمُ الرَّجَاجِ زُوْحَافَةً كَمْ
يَاسِبَنَا يُحِيطُ بِهِ أَرْجُونَ
لَا تَعْرِي فَأَلْيَاهُمْ جَامِدُ مَاءَ
فَمَمْ بِهِ الْقَلْبُ سَانِي الْيَرَانِ

٤٣٣

قَدْ أَصْبَحَ الْحَانُ بِهَا عَامِراً
وَكَمْ نَقْنَنَا مِنْ مَتَابِ لَنَا
مَا يَصْنَعُ الْعَفْوُ يَلَادُ مَائِمَّا
الْعَفْوُ يَزْدَانُ يَا ثَانِيَا

- ١٢٠ -

۲۳۱

فردا علم نفاق طی خواهم کرد
 با موی سفید قصد می خواهم کرد
 پیمانه عمر من بهفتاد رسید
 ایندم نکنم نشاط کی خواهم کرد

۲۳۲

این جسم پیاله بین بجان آبستن
 همچون سمنی بارگوار آبستن
 نی نی غلطمن که جام از غایت لطف
 آیست بآتش روان آبستن

۲۳۳

آبادی میخانه زمی خوردن ماست
 خون دو هزار توبه در گردن ماست
 گر من نکنم گناه رحمت چه کند
 آرایش رحمت از گنه کردن ماست

— ۱۲۰ —

(۱۶)

٤٣٤

إِنَّ مَنْ أَذْرَكُوا النَّاسَ بِهِ ذَاقُوا
جُرْعَةً أَلَّهُمَّ وَالْأَسْيَ الْوَانَا
وَعَجَبٌ أَنَّ الَّذِي لَيْسَ يَهُوَيْ
حِزْصَرَمْ لَا يَرَوْنَهُ إِنْسَانًا

٤٣٥

حَتَّىْمَ صَوَمُكَ وَالصَّلَادَةُ نَسْكَا
فَدَعَ الْمَسَاجِدَ وَأَقْصَدَنَّ أَلْحَانَا
وَأَشَرَبَ فَسَوْفَ تَرَىْ رُفَاتَكَ تَارَةَ
كُوزَا وَأَخْرَىْ أَكُوسَا وَدِنَانَا

٤٣٦

أَنْتَنِي دِيْوَانَ شِعْرٍ وَنِصْفًا
مِنْ رَغِيفٍ وَكُوزَ صَبَاءَ حَانِ
وَجَبَلَوْسَا مَعَ الْمُهِبِّ بِقَفْرِ
ذَاكَ خَيْرٌ مِنْ مَلْكِ دِي سُلْطَانِ

— ١٢١ —

۳۳۴

این جمع اکابر که مناصب دراند
 از غصه و غم زجان خود بیزارند
 و آنکس که اسیر حرص چون ایشان نیست
 این طرفه که ادمیش می نشمارند

۳۳۵

تا چند زمسجد و نماز روزه
 در میکدها مست شو از دریوزه
 خیام بخور باده که این خاک ترا
 که جام کند و گه سبو گه کوزه

۳۳۶

تگی می لعل خواهم و دیوانی
 سد رمقی باید و نصف نانی
 و آنگه من و تو نشسته در ویرانی
 خوشت بود از علاقت سلطانی

- ۱۲۱ -

٣٤٧

حِينَ جُودُ الْإِلَهِ فَاضَ بِرَافِي
وَبِدَرِسِ الْفَرَامِ قَدْمًا حَافِي
وَلَقَدْ صَاعَ مِنْ قُرَاسَةِ قَلْبِي
بَعْدَ هَذَا مِفْتَاحٌ كَنْزِ الْعَوَانِي

٣٤٨

حَتَّىٰ مَمْأُونِي عَلَى سَطْحِ الْمِيَاهِ لَعَذْ
سَيْئَتُ دَيْرًا وَعَبَادًا لِأَوْتَانِ
مَنْ قَالَ إِنِّي مِنْ أَهْلِ الْجَحِيمِ وَمَنْ
آتَى مِنْ الْخَلْدِ أُوْرُولَى لِنِيرَانِ؟

٣٤٩

حَتَّىٰ مَمْتُصِحٌ لِلْأَطْمَاعِ حَلْفَ عَنَّا
حِيرَانَ تَعْدُ بِهَذَا الْكَوْنِ مُفْتَسِّا
مَضْرُواً وَنَمْفِيًّا وَكَمْ يَأْتُونَ بَعْدُ وَكَمْ
يَمْضُونَ مِنْ دُونِ أَنْ يَحْضُرَ أَمْرُ وَقْتِيْنِي

— ١٢٢ —

۳۳۷

چون جود ازل بود مرا انشا کرد
 بر من ز نخست درس عشق املا کرد
 وانگاه قراضه زر قلب مرا
 مفتاح خزانه در معنی کرد

۳۳۸

تا چند زنم بروی دریاها خشت
 نومید شدم زبت پرستان و کشت
 خیام که گفت دوزخی خواهد بود
 که رفت بدوزخ و که آمد ز بهشت

۳۳۹

چند از پی حرص و آتن فرسوده
 سر گشت دوی گرد جهان بیهوده
 رفته و رویم و دیگر آیند ورونده
 یکدم بمراد خویشتن نابوده

- ۱۲۲ -

٣٤٠

كُنْ حِمَاراً فِي مَعْشَرِ جَهَلَةِ
 أَيْقُنَا أَنَّهُمْ أُولُو الْعِرْفَانِ
 فَهُمْ يَحْسِبُونَ لِلْجَهَلِ مَنْ لَدُنْ
 سَحِيرًا خَلُوًا مِنَ الْإِيمَانِ

٣٤١

مَنْ بَرَى أَكْوَسَ الْرُّؤْسِ وَأَبْدَى
 عِنْدَ تَكُونِيهَا أَدْقَى الْفُنُونِ
 كَبَ كَلَاسَا مِنْ فَوْقِ مَائِدَةِ الْكَوْ
 نِ دِهَافَا قَدْ أُتْرِعَتْ بِالْجُنُونِ

٣٤٢

أَسْفَالِ قَلْبٍ لَيْسَ يُذْكَرُهُ الْهَوَى
 شَغَفَا وَلَيْسَ بِهِمْ قَطُّ بِشَادِينَ
 لَا يَوْمَ أَضْيَعُ قَطُّ مِنْ يَوْمٍ أَمْرِيَّ
 يَقْصِيهِ دُونَ غَرَامٍ ظَبَّاهُ فَاتِنَ

- ١٢٣ -

۳۴۰

با آن دو سه نادان که چنان میدانند
 از جهل که دانای جهان ایشانند
 خر باش که از خری ایشان بمثل
 هر گونه خراست کافرش میدانند

۳۴۱

آن کاسه گری که کاسه سرها کرد
 در کاسه گری صنعت خود پیدا کرد
 بر خوان وجود ما نگون کاسه نهاد
 و آن کاسه سر نگون پر از سودا کرد

۳۴۲

أَفْسُوسٌ بِرَّ آن دل که در او سودی نیست
 سودا زده مهر دل فروزی نیست
 روزی که توبی عشق بسر خواهی برد
 ضایعه از آن روز ترا روزی نیست

- ۱۲۲ -

٣٤٣

لَوْ أَرْتَكْتُ خَطَايَا النَّاسِ كُلَّهُمْ
لَكُنْتُ أَرْجُو لِذَنْبِي مِنْكَ غُفرَانًا
فَدَقْلَتْ إِنَّكَ يَوْمَ الْعِزَّةِ تَصْرُّفِي
لَا عَجَزَ أَعْظَمُ لِي مِنْ عَجَزِي أَلَا نَا

حرف الحاء

٣٤٤

إِلَى مَأْسَاكَ عَلَى الْفَقَانِيَةِ
أَنَّالَ أَمْرُؤُ عِيشَةَ باقِيَةَ؟
هِيَ النَّفْسُ عَارِيَةٌ تَسْرِدُ
فَيَعْشُ مَعَهَا عِيشَةَ الْعَارِيَةِ

- ١٢٤ -

۳۴۳

گر من گنه روی زمین کردستم
عفو تو امیداست که گیرد دستم
گفتی که بروز عجز دستت گیرم
عاجزتر از این مخواه کاکنون هستم

۳۴۴

چندین غم مال و حسرت دنیا چیست
هر گز دیدی کسی که جاوید بزیست
این یکدو نفس که در تنت عاریست
با عاریتی عاریتی باید زیست

— ۱۲۴ —

٣٤٥

إِنْ كَانَتْ أَلْفَالُ كُضَدَّ ذَوِي الْبَصَائِرِ جَارِيَةً
إِنْ شَيْطَنَ قَلْ هِيَ سَبْعَةُ أَوْ شَيْطَنَ عَدَّ ثَانِيَةً
وَإِذَا رَحَلتَ غَدًا وَخَلَقْتَ الْأَمَانِيَّ بَاقِيَةً
فَلَيَأْكُلْنَكَ نَسْلُ فَبِرَكَةٍ أَوْ ذِنَابُ الْبَادِيَةِ

٣٤٦

إِذَا مَاصَحُوتُ عَدَمْتُ الْهَنَاءَ
وَمَهَا سِكْرُتُ فَقِيدْتُ النُّهَى
وَلِكَنَّ يَبْنَهَا حَالَةً
فيَالْعِيشِ وَالْقَلْبُ رِيقٌ لَهَا

فَذَاهِبٌ

- ١٢٠ -

۳۴۵

چون چرخ بکام یك خردمند نگشت
 خواهی توفلک هفت شمر خواهی هشت
 چون باید مرد و آرزاها همه هشت
 چه مور خورد بگور چه گرگ بدشت

۳۴۶

چون هشیارم طرب زمن پنهان است
 و رمست شوم در خردم نقصان است
 حالیست میان مسقی و هشیاری
 من بنده آن که زند گانی آن است

— ۱۲۰ —

حرف الباء والالف المقصورة

٢٤٧

مَذْمِيزَتْ بَيْنَ كَفَيْ وَرَجَيْ
غَلَّ هَذَا الْدَّهْرُ الْدَّنِيَّ يَدِيَا
أَسْفَا يَحْسِبُونَ فِي الْعَشِيرِ عُمْراً
مَرَّ بِي دُونَ شَادِينَ وَحْيَا

٢٤٨

أَبِيهَا النَّفَسُ لَوْ نَفَضْتِ غُبَارًا أَأْ
جِسْمٌ أَضْحَى فَوْقَ السَّالِكِ مَاؤِي
لَكَ عَرْشٌ فَوْقَ السَّاءِ فَعَيْبٌ
أَنْ تَجْيِئِي وَتَرْتَفِي أَلَارْضَ مَثْوَي

- ١٢٦ -

٣٤٧
تا باز شناختم من این پایی زدست
این چرخ فرو مایه مرا دست یست
أفسوس که در حساب خواهند نهاد
عمری که مرا بی می و معشوقه بدهست

٣٤٨

أی دل زغار جسم اگر پاک شوی
تو روح مجردی بر افلاك شوی
عرشست نشیمن تو شرمت بادا
کائی و مقیم خطه خاک شوی

- ۱۲۶ -

٣٤٩

مِنَ الْمَارِ أَنْ تَسْعِ لِتَحْصِيلِ شَهْرَةٍ
 وَأَنْ تَشْتَكِي مِنْ جُوْرِدَ الْفَلَكِ الْبَلْوَى
 لَئِنْ تَغْدُ مِنْ عَطْرِ الْحَمِيَا يَنْشُوَةً
 يَكُنْ لَكَ خَيْرًا مِنْ غَرْوِكَ بِالْتَّقْوَىٰ

٣٥٠

إِنِّي وَإِنْ كُنْتُ لِذَنْبِي فِي شَفَّاً
 فَلَسْتُ يَائِسًا كَكُفَّارِ الْوَرَىٰ
 أَرْجُو وَإِنْ مُتْ بِسْكِري سَحَراً
 رَاحَا وَظَبِيَا فِي جَنَّاءِ أَوْ لَفَلِيٰ

٣٥١

دَعْ عَنْكَ دَرْسَ الْعُلُومِ أَجْبِيعَاهَا
 وَأَشْفِي أَصْدَاعَ شَادِينَ سَقِيَكَ
 وَأَهْرَقَ بِكَاسِ دَمَ الْزُّجَاجِ وَطَبَ
 مِنْ قَبْلِ أَنْ يَهْرَقَ الْزَّمَانُ دَمَكَ

— ١٢٧ —

۳۴۹

تگ است بنام نیک مشهور شدن
عارضت زجور چرخ رنجور شدن
خمار بیوی آب انگور شدن
به زانکه بزهد خویش مغروف شدن

۳۵۰

هر چند که از گناه بد بختم وزشت
نومید نیم چو بت پرستان کنست
اما سحری که میرم از مخموری
می خواهم و معشوقة چه دوزخ چه بهشت

۳۵۱

از درس علوم جمله بگریزی به
وندر سر زلف دلبر آویزی به
زان پیش که روز گار خونت ریزد
تو خون قینه در قدح ریزی به

— ۱۲۷ —

انتهی

جدول الخطأ والصواب

بالرغم عن اجتهادنا في التصحیح فقد وقعت اغلاط تشکلية
رأينا من الواجب تنبيه القارئ اليها راجين منه تصحیحها قبل قراءة
الكتاب لثلا تشوہ في نظره معانی الرباعیات الجملة .

الصواب	الخطأ	رقم الرباعية
فَذَنَدَعَتْ	فَنَدَعَتْ	٥
اَخْلَائِي	اَخْلَاءِي	٨
عُمُزُ	عُمُرُ	١٢
لِي	لِي	١٧
لَهْبِي	لَهْبِي	١٨
الثَّرَى	الثَّرَى	٢١
ظَلِلُ	ظَلُلُ	٣٨
كَفَا	كَنَا	٤٤
اَخْتَرَتْ	اَخْتَرَتْ	٤٦
مِيزَن	مِيرَو	٥٢ ف
مَعِيشَتِه	مَعْبِشَتِه	٥٦
وَحْدِي	وَحْدِي	٥٨
يَمِرُ	يَمِرُ	٦٠

ان رباعية ٤٤ الفارسية يجب ان تكون مكان ٨٧ ورقم:

٨٧ مكان ٨٦ ورقم ٨٦ مكان ٨٥ ورقم ٨٥ مكان ٨٤

جدول الخطأ والصواب

الصواب	الخطأ	رقم الرباعية
العمرُ	العمرُ	٩٦
مسجدٍ	مسجدٍ	٩٧
عُنْزَةٌ نَا	عُنْزَةٌ نَا	٩٩
الورقُ	الورقُ	١٠٠
أذْنَايِ	أذْنَايِ	١٠٢
وَجْعَلَ	وَجْعَلَ	١٠٣
فِي	فِي	١٠٤
شَيْخُ	شَيْخُ	١٠٦
أَسَمَهُ	أَسَمَهُ	١٠٧
الكُوز	الكُوز	١١٠
صَبَحَ	صَبَحَ	١٢٦
بِجَانِبِ	بِجَانِبِ	١٢٨
إِثْرَا	إِثْرَا	١٣٠
الثَّوَاء	الثَّوَاء	١٣٧
الخَزَافُ	الخَزَافُ	١٣٩
خُمارِي	خُمارِي	١٤٠
غَدَّا	غَدَّا	١٤١
مِنْهُ	مِنْهُ	١٤١

جدول الخطأ والصواب

الصواب	الخطأ	رقم الرباعية
ترقِيَا	ترقِيَا	١٤٤
العَذْرُ	العَذْرُ	١٤٨
فالسعي	فَالسعي	١٤٨
الكَدَرِ	الكَدَرِ	١٥١
حِيوانُ	حِيوانُ	١٥٣
لحَظَةٌ	لحَظَةٌ	١٥٥
وَمَنْ	وَمَنْ	١٦٠
تَنَاثِرُ	تَنَاثِرُ	١٦٩
حَسْنَتْ	حَسْنَتْ	١٧٢
لَنْحَسُونَهَا	لَنْحَسُونَهَا	١٨٦
(وَإِنْ) في صدر الشطر (٢) موْضِعُهَا آخر الشطر		١٨٧
سعَدَتْ	سعَدَتْ	١٨٧
وَرَبْ	وَرَبْ	٩٨
دائِبًا	دائِبًا	٢٠٥
حَسْنَتْ	حَسْنَتْ	٢١٠
كَلَّا	كَلَّا	٢١٩
يَكْرَنْ	يَكْرَنْ	٢٢٤
سَلَافَةٌ	سَلَافَةٌ	٢٢٧

جدول الخطأ والصواب

رقم الرباعية	الخطأ	الصواب
٢٣٢	إن	إن
٢٤١	أنتي	أنتي
٢٤٤	ياصنبي	ياصنبي
٢٦١	كله	كله
٢٨٢	تشق	تشق
٢٨٢	في	في
٢٨٨	الحِصْرِم	الحِصْرِم
٣١٦	لَتَنَالَ	لَتَنَالَ
٣١٧	عَلَمُ	عَلَمُ
٣٣٣ ف	آرَايِش	آرَايِش
٣٣٤	الذِي	الذِي
٣٣٦	وَجَلُوْسَا	وَجَلُوْسَا
٣٣٨	أَوْ وَلَى	أَوْ وَلَى
٣٤٤	تُسْرَد	تُسْرَد
٣٤٥	جَارِيَة	جَارِيَة

اعتذار : كان من الواجب ان تكون الرباعية ٣٥١ في الميم فسيهي عنها فوضمت في آخر الرباعيات حرصاً عليها .

